

T.C.
KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİM BİLİM DALI

YÜKSEKÖĞRETİMİN KÜLTÜREL DEĞİŞİMDEKİ ROLÜ

Nasratullah RAHİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2023

©2023- Nasratullah RAHIMI

T.C.
KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİM BİLİM DALI

YÜKSEKÖĞRETİMİN KÜLTÜREL DEĞİŞİMDEKİ ROLÜ

THE ROLE OF HIGHER EDUCATION IN CULTURAL
CHANGE

Hazırlayan

Nasratullah RAHIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Mustafa ERDEM

KIRŞEHİR-2023

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetim Anabilim Dalı Eğitim Yönetim Bilim Dalı yüksek lisans, Nasratullah Rahimi tarafından hazırlanan “*Yükseköğretimin kültürel Değişimdeki Rolü*” adlı tez çalışması 28.01.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Mustafa ERDEM .....

Üye : Prof. Dr. Tufan AYTAC .....

Üye : Prof. Dr. Murat TAŞDAN.....

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../2023

(İmza)

Prof. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

02/02/2023

Nasratullah RAHIMI

İmza

ÖZET

YÜKSEK ÖĞRETİMİN KÜLTÜREL DEĞİŞİMDEKİ ROLÜ

YÜKSEK LİSANS

Hazırlayan: Nasratullah RAHIMI

Danışman: Doç. Dr. Mustafa ERDEM

2023 Yılı – 90 Toplam Sayfa

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Eğitim Yönetim Ana Bilim Dalı

Jüri

Doç. Dr. Mustafa ERDEM

Prof. Dr. Tufan AYTAÇ

Prof. Dr. Murat TAŞDAN

Araştırmanın genel amacı öğretim üyelerine göre yükseköğretimin kültürel değişimdeki rolünü belirlemektir. Araştırmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Çalışma grubu Afganistan ve Türkiye’de yükseköğretim kademesinde görev yapan öğretim elemanlarından oluşturulmuştur. Veri toplama aracı araştırmacı ve danışmanı tarafından geliştirilmiştir. Araştırmanın verileri, görüşme formunda yer alan sorulara gönüllü olarak yanıtlayan katılımcılardan mail yoluyla elde edilmiştir. Araştırmada şu sonuçlar elde edilmiştir. Eğitimin toplumsal, siyasal, ekonomik ve bireysel işlevleri vardır. Eğitimin toplumsal işlevleri; toplumun sosyalleşmesini ve bütünleşmesini sağlamakta, bireysel işlevleri; bireylere meslek, statü ve yaşantı biçimi kazandırmakta, toplumsal hareketliliği sağlamaktadır. Eğitimle insanlar kendini tanımakta, iletişim ve işbirliğini geliştirmekte, sağlıklı yaşamayı öğrenmektedir. Eğitimin kültürel işlevleri; kültürün muhafaza edilmesi, sosyal hayatın inşası, bireyin toplumsallaştırılması, toplumsal hareketliliği sağlayarak değişime yol açması, toplumun devamını sağlaması, ülkenin ekonomik, kültürel değişim ve gelişimi sağlamasıdır. Kültür dünyayı algılayış biçimini ve toplum tasavvurunu şekillendirmekte, hayal gücünü etkilemekte, eğitim, öğrenme ve öğretme stilleri üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmaktadır. Okullarda kültür temelli bir eğitim olmalıdır. Kültür ve eğitim birbirlerinin tamamlayıcısıdır. İkisine de eşit şekilde önem verilmelidir. Yükseköğretim kültür üzerinde en fazla etkiye sahip olan kurumların

başında gelmektedir. Yükseköğretim doğru bir şekilde kurgulandığında toplumdaki birçok sorunu çözebilecektir. Eğitim farklı fikirleri kitleler arasında yaymakta, bilim, sanat ve siyasi olaylara erişimi kolaylaştırmakta, zengin ve fakir arasında oyun alanını eşitlemektedir. Günümüz dünyasında farklı toplumlar arasında rekabet söz konusudur. Her ülke bilginin yayılması ve kendi kültürünün geliştirilmesi için çaba göstermektedir. Kültürel gelişim ve bilginin yayılmasında eğitimin ve özellikle yükseköğretimin rolü önemlidir. Özellikle başarılı bir toplum inşasında genelde eğitim özelde de yükseköğretim oldukça önemlidir. Toplumsal değişim yavaş yavaş gerçekleşmektedir. Bu değişimde eğitimin önemli bir rolü vardır. İnsanı değiştirmede eğitim en güçlü araçtır. Eğitim bir yandan bireyi kültürleştirirken diğer yandan toplumun kültürünü korumakta, gerektiğinde de kültürel değişimi sağlamaktadır. Yükseköğretim farklı kültürlerin toplandığı, bireylerin birbirinden etkilendiği ve toplumu etkilediği yerdir. Akademik kültür bilgiyi üretmekte ve yaymaktadır. Böylece toplumsal yapıyı ve kültürü etkilemektedir. Bununla birlikte mevcut eğitim kültürel ihtiyaçları karşılamak yerine, ekonomik ihtiyaçlara, hakim üretim ve ekonomik sisteme cevap vermek için geliştirilmiştir. Eğitim eşitsizlikleri meşrulaştırmış, itaat etmeye uygun insanlar yetiştirmiş, insanların kendi kaderlerinden memnun olmalarına yardımcı olmaktan başka bir amacı olmamıştır.

Anahtar kelimeler: Yükseköğretim, Kültürel değişim, Afganistan kültürü.

ABSTRACT

THE ROLE OF HIGHER EDUCATION IN CULTURAL CHANGE

M.Sc.Thesis

Preparer: Nasratullah RAHIMI

Advisor: Doç Dr. Mustafa Erdem

2023 Year – 90 Page

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

Educational Administration Department

Jury

Doç. Dr. Mustafa ERDEM

Prof. Dr. Tufan AYTAÇ

Prof. Dr. Murat TAŞDAN

The main objective of the research is to determine the role of higher education in cultural change according to the faculty members. A qualitative research model was used in the research. The study group was composed of lecturers working in higher education in Afghanistan and Turkey. The data collection tool was developed by the researcher and his advisor. The research data were obtained by email from the participants, who voluntarily answered the questions in the interview form. The following results were obtained in the research: Education has social, political, economic, and individual functions. The social functions of education are socialization and integration of society and individual functions; it provides individuals with a profession, status, and way of life and provides social mobility. Through education, people get to know themselves, improve communication and cooperation, and learn to live a healthy life. Cultural functions of education include the preservation of culture, the construction of social life, individual socialization, causing change by providing social mobility, ensuring the continuation of society, and providing economic and cultural change and development to the country. Culture shapes the way of perceiving the world and the conception of society, affects imagination, and has a strong influence on education, learning, and teaching methods. There should be culture-based education in schools. Culture and education complement each other. Both should be given equal importance. Higher education is one of the institutions that has the most impact on culture.

When higher education is correctly constructed, it will be able to solve many problems in society. Education spreads different ideas among the masses, facilitates access to science, art, and political events, and equalizes the playing field between the rich and the poor. In today's world, there is competition between different societies. Each country strives for the dissemination of knowledge and the development of its own culture. The role of education, especially higher education, is important for cultural development and the dissemination of knowledge. Education in general and higher education in particular are very important, especially in the construction of a successful society. Social change happens slowly, and education has an important role to play in this change. Education is the most powerful tool for changing people. On the one hand, education culturalizes the individual; on the other hand, it preserves society's culture and provides cultural change as needed. Higher education is a place where different cultures gather, where individuals are influenced by each other and affect society. Academic culture produces and disseminates knowledge. Thus, it affects social structure and culture. However, current education has been developed to respond to economic needs and the dominant production and economic system rather than to meet cultural needs. Education has justified inequalities, trained people to obey, and had no other purpose than to help people become content with their own destiny.

Keywords: Higher education, Cultural change, Afghanistan culture

ÖNSÖZ

Yükseköğretim bir toplumda farklı görevler üslenmektedir. Toplumun ihtiyaç duyduğu uzmanlaşmış insan kaynağını yetiştirmek, araştırmayı teşvik etmek, bilgiyi geliştirmek, kültür aktarmını ve gelişimini sağlamak yükseköğretimin görevleri arasındadır. Araştırma gerektiren en önemli konulardan biri de yükseköğretimin kültüre etkisidir. Bu araştırmada, yükseköğretimin kültürel gelişim ve değişimdeki rolü incelenmiş ve yükseköğretim kavramı, tarihi ve kültürel gelişim ile ilişkisi, kültürel gelişim, boyutları, kültürel değerlerin korunması, kültürel işlevlerin ve faaliyetlerin genişletilmesi gibi bileşenleri tartışılmıştır.

Türkiye’de literatür taraması yapıldığı zaman, genel olarak yükseköğretimin, kültürel gelişimindeki rolü özelde ise Afganistan ile ilgili çalışmaların daha çok özel alanlar ya da gündem konularıyla sınırlı olduğu ve detaylı bir şekilde bu konuları ele alan bilimsel kaynakların oldukça az olduğu görülmektedir. Yükseköğretimin, kültürel gelişimindeki rolünü inceleyecek olan bu araştırma, bu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Araştırmam boyunca bana akademik yardımını esirgemeyen sevgili Doç. Dr. Mustafa Erdem Hocama, tezimdeki eksiklikleri tamamlamamda ve gerekli düzeltmeleri yapmamda yapıcı eleştirilerini esirgemeyen Prof. Dr. Tufan Aytaç ve Prof. Dr. Murat Taşdan Hocama saygı ve sevgilerimi sunarım. Yüksek lisans eğitimim boyunca Afganistanda bulunan ve benden dualarını esirgemeyen aileme sevgilerimi sunarım.

Kırşehir-2023

Nasratullah RAHIMI

İÇİNDEKİLER	SAYFA
KABUL VE ONAY	I
BİLDİRİM	II
ÖZET	III
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
TABLolar LİSTESİ	IX
BÖLÜM I	1
I. GİRİŞ	1
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	1
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	2
1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	3
1.5. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI.....	3
1.6. TANIMLAR.....	4
BÖLÜM II	5
2. YÜKSEK ÖĞRETİM	5
2.1. YÜKSEKÖĞRETİMDE YÖNETİM.....	6
2.2. ÜNİVERSİTE.....	6
2.3. YÜKSEK ÖĞRETİM YAKLAŞIMLARI.....	7
2.3.1. Serbest Biçim Yaklaşımı.....	8
2.3.2. Araştırma Yaklaşımı.....	8
2.3.3. Profesyonel Yaklaşım.....	8
2.3.4. Öğrenci Geliştirme Yaklaşımı.....	8
2.3.5. Aşırı Yaklaşımlar.....	8
2.3.6. Sosyal Bağlılık Yaklaşımı.....	9
2.3.7. Çok Amaçlı Üniversite Yaklaşımı.....	9
2.4. YÜKSEKÖĞRETİMİN GÖREVLERİ VE ROLLERİ.....	9
2.4.1. Yükseköğretimin Kalkınmadaki Rolü.....	13
2.4.2. Yükseköğretimin Üretimi, Değişimi Ve Aygınlştırılmasında Rolü.....	13
2.4.3. Yükseköğretim Liderliği.....	14
2.5. YÜKSEK ÖĞRETİMİNİN ZORLUKLARI.....	15
2.5.1. Yükseköğretimin Tarihsel Zorlukları.....	15
2.5.2. Yükseköğretimin Küresel Zorlukları.....	16
2.6. AFGANİSTANDA YÜKSEK ÖĞRETİM.....	17
2.6.1. Afganistan Yükseköğretiminin Vizyon, Misyon Ve Amaçları.....	19
2.6.2. Yükseköğretimin Güncel Durumu.....	20
2.6.3. Afganistan Yükseköğretim Bakanlığı.....	22
2.7. KÜLTÜR.....	23
2.7.1. Kültürün Unsurları Ve Bileşenleri.....	25
2.7.2. Kültürün Önemi Ve Yükseköğretim Sisteminin Rolü.....	27
2.8. KÜLTÜREL DEĞİŞİM.....	28
2.8.1. Kültürel Değişmenin Önemi Ve Gerekliliği.....	31

2.8.2. Yükseköğretim Ve Kültürel Değişim Arasındaki İlişki	35
2.8.3. Kültürel Değişimin Yönetimi	38
2.9. KÜLTÜR VE ÜNİVERSİTE	40
2.9.1. Üniversitenin Kalkınmadaki Rolü	40
2.9.2. Kültür Ve Kalkınma İlişkisi	41
2.9.3. Eğitim Ve Kalkınma	42
2.10. AFGANİSTAN KÜLTÜRÜ	43
BÖLÜM III	48
3.YÖNTEM	48
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	48
3.2. ÇALIŞMA GRUBU	48
3.3. VERİ TOPLAMA ARACI	49
3.4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ	49
BÖLÜM IV	51
4.BULGULAR	51
4.1. EĞİTİMİN İŞLEVLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLER	51
4.2. EĞİTİMİN KÜLTÜREL İŞLEVİ	52
4.3. TOPLUMSAL KÜLTÜRÜN EĞİTİM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	54
4.4. EĞİTİMİN TOPLUMSAL KÜLTÜR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	56
4.5. EĞİTİMİN TOPLUMSAL DEĞİŞİM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	57
4.6. EĞİTİMİN TOPLUMSAL KÜLTÜRÜN DEĞİŞİMİ SÜRECİNDEKİ ETKİSİNİ	59
BÖLÜM V	62
5.SONUÇ VE TARTIŞMA	62
YARARLANILAN KAYNAKLAR	69
ÖZGEÇMİŞ	75

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.6. 2011-2012 Eğitim Yılında Üniversiteler Kız ve Erkek Öğrenci Sayıları 18

Tablo 3.2. Nitel Boyuttaki Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler 48

BÖLÜM I

I. GİRİŞ

1.1.Araştırmanın Problemi

Yükseköğretim, toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alanlarda çok geniş bir etkiye sahip olan önemli bir kurumdur. Yükseköğretim amaç ve hedefleri bireyin ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenir. Bireyi eğiterek yaşama hazırlarken, bireyin potansiyelini, yetenek ve kabiliyetini kullanır.

Yükseköğretim yetenekleri ve entelektüel dehalari yetiştirirken bilginin sınırlarını da geliştirir. Bu nedenle yükseköğretimin temel amaçlarından biri öğrencilere bilgi, beceri ve davranış kazandırırken diğer taraftan bireylerin yeteneklerini geliştirmek, eleştirel düşünmeyi öğretmektir (Harvey, 1999). Yükseköğretim, bir yandan mesleki alanlarda uzmanlar yetiştirirken diğer yandan toplumu çekip çevirecek, geleceğin yöneticilerini ve liderlerini yetiştirmektedir.

Yükseköğretim önemli bir kısmını çözmeye yardımcı olabileceği karmaşık konular ve sorunlarla doludur. Geçmişte yükseköğretimin sorumluluk alanı bireylerin eğitimi oluşturur. Ancak toplumlarının gelişmesiyle, özellikle sanayi devriminden sonra, insanların ve toplumların ihtiyaçları ve talepleri daha çeşitli hale gelmiştir.

Yükseköğretim bireyleri bir meslek sahibi yapmak, yüksek düzeyde uzmanlık kazandırmanın yanında toplumun ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar yapacak, toplumsal sorunları çözecek toplumun ilerlemesine ve gelişmesine katkıda bulunması gibi önemli sorumlulukları da vardır. Yükseköğretim tüm bu sorumluluklarını yerine getirirken aynı zamanda kültürün taşıyıcısı ve geliştiricisidir. Kültür toplumda hemen oluşmuş ve şekillenmiş bir şey değildir. Kültür bir toplumda yıllar içinde oluşur, maddi ve manevi yönü vardır. Toplumun ortak inanç, değer, dil, örf, adet, gelenek ve görenekleri manevi yönünü oluştururken, maddi varlıkları; mimarisi, teknolojisi vb unsurlar maddi yönünü oluşturur.

Kültürle ilgili ilk derinlemesine çalışmalar 1960'lı yıllarda UNESCO'nun rehberliğinde gerçekleştirilmiştir. O zamandan beri hükümetler kültürel çalışmalara ayrı bir alan açtılar hatta kültür bakanlıkları kurdular (Schneider and Barsoux, 1997). Bu anlamda yükseköğretimin de görevler düştü. Bu görevler; kültürel çalışmalar ve araştırmalar yapmak, kültürel etkinlikler düzenlemek, kültürel değerleri korumak ve geliştirmek, aynı zamanda

bilgi ve teknolojiyi geliştirerek kültürün hem maddi hem de manevi boyutunu inşa etmektir. Bu anlamda uygun programların tasarlanması, geliştirilmesi ve uygulanması yükseköğretimin görevleri arasında yer almıştır.

Yükseköğretim insan yetiştirmede büyük bir misyona sahiptir. Günümüzde yükseköğretimden toplum düzeyinde bilim ve bilginin geliştirilmesi yanında kültürel ve sosyal ihtiyaçları ve boşlukları ortadan kaldırmak ve azaltmak için çalışması bekleniyor. Yükseköğretimden kültürel ve sosyal ihtiyaçlara cevap vermek, toplum düzeyinde bilgideki boşlukları gidermek ve azaltmak için çaba sarfetmesi beklenmektedir. Fereydoun (2004), işgücü piyasasının eğitim ve öğretimi uzmanlaşmış insan yetiştirmek olarak görebileceğini, ancak yüksek öğretimin toplumdaki; yoksulluk, eşitsizlik ve çevre kirliliği gibi konulara duyarlı olmak zorunda olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda sosyal sorumluluğu olan, ilkeli, insani bir ruhla kendini adanmış insanlar yetiştirmenin yükseköğretimin görevi olduğunu ifade etmiştir.

Yükseköğretim her zaman toplumun en temel ve önemli kültür merkezlerinden biri olarak görülmüş ve etkisi toplumun her alanında hissedilmiştir. Yükseköğretimin oynayabileceği en önemli rol kültür aktarımı ve kültürün geliştirilmesidir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın genel amacı öğretim üyelerine göre yükseköğretimin kültürel değişimdeki rolünü belirlemektir. Bu genel amaca ulaşmak için şu alt amaçlar ele alınmıştır:

1. Eğitimin toplumsal işlevleri konusunda öğretim üyelerinin görüşleri nedir?
2. Eğitimin kültürel işlevleri konusunda olumlu ve olumsuz yönleriyle öğretim üyelerinin görüşleri nedir?
3. Yükseköğretim bağlamında toplumsal kültürün eğitim üzerindeki etkisi konusunda öğretim üyelerinin görüşleri nedir?
4. Yükseköğretim bağlamında eğitimin toplumsal kültür üzerindeki etkisi öğretim üyelerinin görüşleri nedir?
5. Yükseköğretim bağlamında eğitimin toplumsal değişim üzerindeki etkisi konusunda öğretim üyelerinin görüşleri nedir?
6. Yükseköğretim bağlamında eğitimin toplumsal kültürün değişimi sürecindeki etkisi konusunda, olumu ve olumsuz yönleriyle öğretim üyelerinin görüşleri nedir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Yükseköğretimin rolü, toplumun ihtiyaç duyduğu uzmanlaşmış insan kaynaklarının

yetiştirilmesini ve bilgiyi teşvik etmeyi ve arttırmayı, araştırmayı genişletmeyi ve ülkenin kültürel gelişimi için uygun bir ortam sağlamayı içerir. Yükseköğretim sistemi, her ülkenin inşasına katılmak için vasıflı ve uzmanlaşmış insan gücünün sağlanması ve yetiştirilmesinde benzersiz bir role ve konuma sahiptir. Bu nedenle yükseköğretim toplumların dönüşümünde önemli bir rol oynamıştır ve bu rol dikkate alınmadan toplumların dönüşümü anlaşılabilir.

Kültürün aktarılması ve değiştirilmesine ilişkin yükseköğretimin rolü düşünüldüğünde, bilimsel makaleler, kitaplar ve kongreler özel öneme sahiptir. Kültürün kazandırılmasında ve değişen koşullarda yükseköğretimin kültürel etkinliklerinin önemli bir yeri vardır.

Kültürel değişim; inançları, eğitimi, ülke kalkınmasını, iletişim ve iletişim araçlarını, teknolojiyi ve diğer birçok önemli hususları ilgilendirmektedir. Araştırmaya yükseköğretimi merkeze alarak yükseköğretimi ve kültürü anlamak, bu ikisinin birbirlerine etkisini öğretim üyelerinin gözünden anlamanın önemli olacağı yönünden bakılmıştır. Dünyadaki bilgi ve teknolojideki değişimler öncelikle ortaöğretim ve yükseköğretim kademesinde eğitim gören neslin inanç, değer ve davranışlarını etkilemektedir. Yeni nesildeki değişim ve gelişmeler de en başta yükseköğretimi daha sonra da toplumu, toplumsal kültürü etkilemektedir.

Bugüne kadar yükseköğretim ve kültürel gelişim ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmış ve makaleler yayınlanmıştır. Yükseköğretimin kültürel gelişimdeki rolü az da olsa araştırılmıştır. Bu araştırma yükseköğretimin görev ve rollerini tarihsel süreç içinde incelemiş, yüksek öğretim zorluklarını tartışmış, kültür ve kültürün unsurlarını, kültürün önemini ve kültür üzerindeki yükseköğrenimin rolünü, kültürel değişim bağlamında ele almıştır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın sınırlılıkları şunlardır:

- Araştırmanın bulguları katılımcılarla sınırlıdır.
- Araştırmanın bulguları bu araştırma için hazırlanan sorularla sınırlıdır.

1.5. Araştırmanın Varsayımları

Bu çalışmanın varsayımları aşağıdaki gibidir:

- Araştırmada nitel veri toplama aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış form, öğretim elemanlarının görüşlerini geçerli ve güvenilir bir şekilde ortaya koymaktadır.

- Bu araştırmada kullanılan veri toplama aracına katılımcıların verdikleri cevaplar, onların gerçek dūřüncelerini yansıtmaktadır.

1.6. Tanımlar

Kültür, Toplumların tarihsel süreç içinde ortaklaşa geliştirdikleri maddi ve manevi birikimleridir. Manevi boyut; inanç, dil, değer, ahlak, norm, örf, adet, gelenek ve göreneklerdir. Maddi boyut; mimari, sanat, estetik, teknik ve teknolojidir.

Yükseköğretim; ortaöğretimden kademesinden sonra gelen örgün eğitim kademesidir.

BÖLÜM II

2. YÜKSEK ÖĞRETİM

Yükseköğretimin felsefesi sisteminin ortaya çıktığı kültür ve tarih bağlamından türer. Bu felsefe aynı zamanda toplum liderlerinin ve yükseköğretim uzmanlarının fikirlerine de bağlıdır. Yükseköğretimin felsefesi; eğitim planlaması, müfredat, kültürel etkinlikler, spor, öğrenci organizasyonları, öğrenci yaşamı, bilimsel araştırma ve sosyal yardım dahil olmak üzere yükseköğretimin tüm alanlarını etkiler (Fathi Vajargah ve Nevruzzade, 2008).

Bir dizi soruya nasıl yanıt verdiklerine göre farklılık gösteren yükseköğretimle ilgili çeşitli felsefeler ve bakış açıları vardır. Yükseköğretim kime hizmet etmelidir? Öğrenciler, mezun olduktan sonra bunu yapabilmeleri için üniversite deneyimlerinden ne öğrenmelidir? Lise ve üniversitelerin başka ne gibi sorumlulukları var? Bu temel soruların cevapları aşağıdaki çeşitli felsefi bakış açılarında ifade edilmektedir (Fathi Vajargah ve Nevruzzade, 2008).

Örgütler genellikle belirli misyonlarla çalışırlar. Ancak yükseköğretimin çıktılarını değerlendirmek kolay bir iş olmadığı için bu örgütün amaçları da belirsiz ve çoğu durumda da ölçülemez. Yükseköğretimin örgütsel özelliklerini şöyle sıralanabilir (Arasteh, 2004: 562-563).

- Yükseköğretim kurumlarının amaçları belirsizdir çünkü öğrencilerin ihtiyaçları farklıdır.
- Yükseköğretim farklı görüşlerin ortaya çıktığı, tartışıldığı, eleştirildiği ortamlardır.
- Akademisyenler akademik anlamda araştırma yaparken, görüşlerini ortaya koyarken bağımsız ve özgürdür.
- Ademi merkezîyetçilik vardır. Yükseköğretim özerktir ve yerinden yönetime sahiptir. Bilimsel özerkliğe sahiptir. Kendi bütçelerini kendileri yaparlar, kendi elemanlarını kendileri alır ve yetiştirirler.
- Yükseköğretimin liderlik rolü semboliktir.
- Yükseköğretim çevreye açıktır ve kendini sürekli geliştirir.
- Yükseköğretim yöneticileri, üniversite içinde ve dışındaki baskı gruplarının etkisi altındadır. Bu durum onların etkinliğini ve rolünü sınırlandırmaktadır.

2.1. Yükseköğretimde Yönetim

Yönetim tarzında bürokratik, girişimcilik ve işbirlikçi model yükseköğretimde geliştirilen modellerden bazılarıdır. Bürokratik modelin yönetim tarzının başlıca özellikleri şöyle sıralanabilir (Madras Haşimi, 2011):

- Merkezden yönetim sistemi,
- İşe alma, terfi, yasal yapılar ve müfredatla ilgili katı kurallar,
- Yakından takip, kırtasiyecilik,
- İnsiyatife yer bırakmayan yapısı

Bürokratik modelde, öğretim elemanları gücün uygulanmasına hızla kayıtsız hale gelirler çünkü gücün uygulanması ihtiyaçları ile çelişir. Aslında bilim adamları ve araştırmacılar katı kurallara uymak istemezler. Bilim adamlarının bilimsel güçleri ve toplumdaki hizmetlerine duyulan ihtiyaç onları her zaman bağımsız davranmaya iter (Madras Haşimi, 2011).

İşbirlikçi kültür, boyun eğen kültürün karşıtıdır. Bu kültürde insanlar sürecin farkındadır ve bir şekilde kararlara müdahale ediyorlar. Bu teoriye göre bir örgütte çalışanların katılım düzeyi, olgunluk düzeyleriyle orantılı olmalıdır (Madras Haşimi, 2011). Üniversitelerde elitlerin varlığından dolayı yönetime katılımlarının en üst düzeyde olması gerektiği aşikardır. Üniversitelerde işbirlikçi bir kültür geliştirmek için bu kültürün ön koşullarının oluşturulması gerekmektedir, bunlardan bazıları aşağıda (aynı kaynakta) belirtilmiştir.

- Güven: Kişinin kolektif yaşamında kendini işbirliğine açık, hoşgörülü ve başkalarıyla işbirliğine açık hissettiği ve buna güvenerek yönetimi yardımcı olarak gördüğü bir durumdur.
- Kendini düzeltme inancı: İnsanlar kolektif eylemlerinde bir tür özgüvene sahip olmalı ve bunun için insanların gerçek düşüncelerini ifade edebilmeleri için şüphe ortadan kaldırılmalıdır.
- Etki: Katılımı aranan faaliyetler için gerekli inanç oluşturmalıdır.

2.2. Üniversite

Farsçada üniversite, bilgi ve bilim yeri anlamına gelir. Üniversite, sadece bir öğretim yeri değil bilgiyi üreten, geliştiren ve yayan bir yerdir. Yunanca'da okul eğlence anlamına

gelir ve Latince'de oyun anlamına gelen ludus'tan gelir. Üniversiteyle ilgili bu açıklamalar üniversite elemanlarının günlük kaygılardan uzak, bilgi ve düşünce üretme bunları açıklama ve yaymasının gerektiğine işaret eder (Yemeni Dozi Surkhabi, 2009 26).

Yenilikçi üniversite bilginin, bilginin tesis edildiği, eleştiri yapıldığı ve bilginin üretildiği bir yer olduğu için basit bir araç olarak görülmemelidir. Üniversite sadece devlet kurumları için gerekli olan insan kaynağının yetiştiren bir okul değildir. Bu yüzden bazı ülkelerde Teknik eleman yetiştiren bazı bölümler üniversitelerden ayrılmıştır. Üniversite zihne ve ruha hizmet eder. Yaşam mücadelesinde insan sadece hayatta kalma mücadelesi vermez; onun özel amacı kültürel ihtiyaçları da vurgulamaktır. Nesiller birbiri ardına gelir, insanlar doğar ve ölürler ama zamanla fikirlerin yaratılması (bilim ve sanat gibi) insanın gurur duyabileceği en yüksek ve en anlamlı mirastır (Yemeni Dozi Surkhabi, 2009: 29).

Yükseköğretim kurumunu, bilimin en saf anlamıyla hızlı hareket ettiği ve bunun sonucu olarak da uzmanlaşmış ve verimli insan kaynağının yetiştirilmesi olarak kabul edilen bir alan olarak ele alınabilir. Bununla birlikte yükseköğretim ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki bağlantı her zaman tartışmalı bir konu olmuştur. Bir yandan üniversitelerin varlığı toplumunun maddi ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak olarak düşünülebilir. Öte yandan, üniversitelerin sadece ekonomik çıkarların hizmetinde değil, aynı zamanda entelektüel, ideolojik ve maddi olmayan kültürün, bilginin gelişiminde de önemli bir rol oynadığı görülmelidir.

Üniversiteler, ülkelerin kalkınma sürecinde, özellikle bilim, teknoloji ve sürdürülebilir kalkınmada kilit ve benzersiz bir role sahiptir. Günümüzde küreselleşmeye doğru hızla ilerleyen bir dünyada küreselleşme sürecinde üniversiteler pek çok eksiklik ve sorunlarla karşı karşıyadır. Üniversiteler değişim ve gelişmelere kendilerini doğru bir planlamayla bir an önce hazırlamaya çalışmalıdırlar (Gough, Scott, 2007, S, 1-2).

Üniversiteler açık sistemlerdir, eylemlerini tasarlayabilen ve bileşenleri arasında uyum yaratabilen kurumlardır. Bu arada, üniversitelerin çeşitli grup ve kurumlarla etkileşime girebilecek geniş sınırları vardır. Bu etkileşim alanları öğretim, araştırma ve yönetim olarak ayrılabilir. Üniversite, bilginin keşfedilmemiş sınırlarını kazanmaya ve problem çözmenin ötesine geçmeye ve kapsamlı bir tanımlamaya doğru ilerlemeye çalışır. Bu ilerleme ve engelleri aşmanın her zaman belli bir maliyeti olmuştur (Gough, Scott, 2007, S, 249-250).

2.3. YÜKSEK ÖĞRETİM YAKLAŞIMLARI

Yükseköğretim; serbest biçim, araştırma, profesyonel, öğrenci geliştirme, aşırı,

sosyal bağıllık, çok amaçlılık olmak üzere yedi yaklaşım açısından değerlendirilecektir. (Fathi Vajargah ve Nevruzzade, 2008)

2.3.1. Serbest Biçim Yaklaşımı

Bu yaklaşımda yüksek öğrenim, insanlarda sürekli gerçeği aramaya yol açan zihinsel yapıyı geliştiren olarak ele alınmıştır. 1870'lerin başında, John Henry, yüksek öğrenimi, felsefe, edebiyat ve din merkezli bilimsel tartışmalar yoluyla etkileşime giren fakülte ve öğrencilerden oluşan ideal bir öğrenciler topluluğu olarak tasavvur etmiştir.

2.3.2. Araştırma Yaklaşımı

Yükseköğretimin temel amacı, yeni bilginin dayandığı yeni büyüme ve genişleme ve bilimsel araştırma amacıyla motivasyon ve hareket yaratmaktır. Eğitim, en iyi ihtimalle ikincil bir hedeftir. Üniversiteler, bilginin ilerlemesine yol açan bilimsel araştırma yapma becerisine sahip akıllı seçkinlere tahsis edilmelidir.

2.3.3. Profesyonel Yaklaşım

Bu yaklaşım, yükseköğretimin amacına faydacı bir bakış açısıyla bakar ve başarılı istihdam için gerekli becerilerin ve hazırlığın geliştirilmesinin önemini vurgular. Yükseköğretim de dahil olmak üzere tüm eğitim seviyeleri, tüm toplumun yetenek ve becerilerinin gelişimini teşvik etmelidir. Bu nedenle teknik ve mesleki eğitim yükseköğretimin odak noktasında olmalıdır.

2.3.4. Öğrenci Geliştirme Yaklaşımı

İnsani gelişme perspektifinden bakıldığında yükseköğretimin amaç ve stratejileri, bireyin -fiziksel, psikolojik, zihinsel ve ahlaki gelişimin belirli aşamalarında- ihtiyaçları ile uyumlu olmalıdır. Öğrenci geliştirme yaklaşımının ana savunucuları Jean Piaget'nin çalışmaları ve araştırmalarından etkilenmiştir. Teorinin yükseköğretimdeki önemi, tüm insanların soyut düşünme yeteneğine sahip oldukları bir gelişim düzeyine ulaşmadıklarının keşfine dayanmaktadır. Yükseköğretimde büyüme teorisi 1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başlarında kurulmuştur.

2.3.5. Aşırı Yaklaşımlar

20. yüzyılın ortalarında yükseköğretim alanına giren radikal reformcular açısından bakıldığında, yükseköğretim de dahil olmak üzere tüm eğitim kurumları, insanın doğuştan var olduğu inancına dayalı olarak tasfiye edilmesi gereken bir şekilde yanlış yönlendirilmiştir.

1960'larda Paul Goodman ve Carl Rogers, her biri ayrı ayrı, eğitim için bir temel olarak önemli konuları gruplar halinde tartışan öğrenen topluluklarının oluşturulmasını önerdiler.

2.3.6. Sosyal Bağlılık Yaklaşımı

Bu görüşün odak noktası daha çok yüksek okulların ve üniversitelerin topluma hizmet etmedeki sorumluluk ve görevleridir. Bu görüşün savunucuları yükseköğretimin sosyal problemlerin çözümüne yardımcı olma sürecindeki güç ve yeteneklerine inanmaktadırlar.

2.3.7. Çok Amaçlı Üniversite Yaklaşımı

Son derece farklı öğrencilerin zihinsel gelişimi, yeni bilgilerin geliştirilmesi ve dağıtılması ve topluma hizmet alanında çalışan yeni araştırma ve kapsamlı üniversitelere çok amaçlı üniversiteler denir. Bu üniversiteler bireylerin tüm ihtiyaç ve beklentilerini karşılamaya çalışmaktadır. Çok amaçlı üniversiteler, bireylerin ideallerine en iyi şekilde hizmet eder. Bu üniversiteler bilimsel araştırma, mesleki eğitim ve topluma hizmet için iyi bir araçtır.

2.4. YÜKSEKÖĞRETİMİN GÖREVLERİ VE ROLLERİ

Yükseköğretim açık sistemli bir örgüttür. Bu özelliğinden dolayı çevresini etkiler ve ondan etkilenir. Yükseköğretim; doğal, ideolojik, ekonomik, politik ve teknolojik faktörler gibi çevresel faktörlerden etkilenir (Zahidi, 2004). Üniversiteler, bir ülkenin ulusal kalkınma sürecinde yükseköğretim sisteminin alt kümeleri olarak öne çıkmakta ve çeşitli alanlarda toplumun gerçek ihtiyaçlarına cevap verecek verimli, yetkin ve yetenekli insan kaynağı yetiştiren merkezler olarak hayati bir rol oynamaktadır. Çünkü üniversiteler aslında topluma yaptıkları çıktılarla kalkınma yolunda adımlar atmaktadırlar (Sedghi Bukani, Sufi, 2010). Geçmişte uzmanlaşmış insan gücünün yetiştirilmesi ve ülkenin ekonomik ihtiyaçlarının karşılanması temel işlevler olarak kabul edildiyse de bugün üniversitenin ikili işlevinden söz edilmektedir: Bir yandan uzman ve vasıflı insan gücü yetiştirmek, diğer yandan fikir ve bilim üretmek (Foroghi Abri, Yar Mohammadian ve Tareghi, 2004, S: 85-86).

Üniversite, bir toplumun bilimsel kurumları piramidinin en tepesinde yer alan bir kurumdur. Üniversitenin düzgün işleyişi bir yandan topluma gelişme ve ilerleme sağlarken, diğer yandan olumlu bir geri bildirim olarak toplumun gelişme sürecini daha yüksek bir yere aktarır. Arasteh (2004), üniversite ve yüksek öğrenimin misyonlarını, insanın büyümesini ve gelişmesini, ülkenin bilgi ve kültürünün geliştirilmesini ve zenginleştirilmesini ve toplumun ihtiyaç duyduğu uzmanlaşmış insan kaynaklarının yetiştirilmesini kolaylaştırmak olarak

açıklamıştır. Ülkenin ilerlemesi ve gelişmesi ile ilgilenenler yükseköğretimin işlevlerinden söz etmektedirler.

Yükseköğretimin ilk rolü, insanları, toplumu nihai olarak yüksek ve üstün bir hedefe, yani kapsamlı kalkınmanın ve başarılması için altyapının gerçekleştirilmesi olan ortak hedeflere, ilgi alanlarına, değerlere, becerilere ve özlemlere doğru yönlendirmektir. Toplum sürdürülebilir sosyal refah ve mutluluğa yönlendirilir, böylece toplumun her bir üyesi gönüllü işbirliğini ve temel ve bilimsel katılımı öğrenir (Aqa Dawood, 2010). Yükseköğretimin ikinci rolü, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak ve ona hizmet etmek için uzmanlaşmış insan kaynağı yetiştirmektir. Üniversiteler, dinamik ve istikrarlı bir bilimsel yönetim sistemi (aynı kaynak) altında bilimsel ve teknolojik gelişmelerle uyum içinde olduklarında topluma hizmet edebilirler.

Yükseköğretimin üçüncü önemli rolü, kamu hizmetini sunmaktır. Yükseköğretimde bilim adamlarının ve araştırmacıların, eğitim ve araştırma faaliyetlerini yürütmeleri, çeşitli ders, makale, seminer ve konferans vererek topluma değerli hizmetler sunmaktadırlar. Bilginin güncel ve en son halinin tartışılması ve topluma sunulması, kamu hizmetleri de dahil olmak üzere çeşitli ekonomik, sosyal vb. sektörlerin gelişmesinde önemli rol oynayacaktır. Bununla birlikte yükseköğretim her kademe yönetici ve çalışanlara kendilerini geliştirmeleri için fırsatlar sunmaktadır (Aqa Dawood, 2010). Yükseköğretimin rolleri şöyle sıralanabilir (Aqa Dawood, 2010).

1. İnsan mutluluğuna yardımcı olacak bilimin üretimi ve yaygınlaştırılması,
2. Toplumun bilimsel ihtiyaçlarının giderilmesi ve eğitim hizmetlerin sağlanması ve günümüzde birçok karmaşık toplumsal sorunun çözümü,
3. Uzman, yaratıcı, yetenekli ve bilim insanının yetiştirilmesi,
4. Kültür aktarımı, yaygınlaştırılması ve kültürün değişimi,
5. Ulusal birlik ve toplumun bütünlüğünün korunması,
6. Teknoloji üretimi ve kullanımı,
7. Toplumsal inançları ve değerlerin güçlendirilmesi,
8. Bilginin sınırlarının genişletilmesi,
9. Siyasi, kültürel, ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkının sağlanması,
10. Bilginin yönetilmesi,
11. Girişimcilik,

12. Sivil toplumun teşviki,
13. Medeniyet inşası,
14. Geleceğin inşası,
15. Adaletin ve sosyal barışın inşası,
16. İnsanın yetiştirilmesi.

Yükseköğretimin görev ve rolleri; devlete yönelik, topluma yönelik ve bireye yönelik olmak üzere üç düzeyde ele alınmaktadır. Bir yükseköğretimin gelişmişliği, her türlü yüzeysel görüşten uzak, uzun vadeli düşünerek yeni bir planla ve geleceği tasarlamakta yatmaktadır (Latifi, 2009).

Mehr Alizadeh (2004) üniversitelerin daha fazla bilgi üretmesini ve küreselleşme sürecinden elde edilen geniş pazarlardan daha büyük bir pay almasını hedeflemesinin, yükseköğretim kurumları için finansal kaynak sağlama ve genişletmeye yönelik ulus ötesi yaklaşımı vurguladığına inanır. Bu anlamda üniversitelerin yeni rolü, bilgi akışlarına öncülük etmenin yanı sıra ulus ötesi değerler yaratmak ve ortak küresel değerler oluşturmaktır (Labadi, 2009). Günümüz dünyasında üniversitelerin en önemli konuları şöyle sıralanmıştır (Labadi, 2009):

1. Bilgi miktarı ve bilgi yönetiminin gerekliliği.
2. Üniversitenin ulusal, bölgesel ve küresel arenada rekabet gücü.
3. Üniversite dışındaki konuşmanın çeşitliliği ve karmaşıklığı ve sosyal ve beşeri fenomenlerin karmaşıklığını ve geleneksel yöntemlerle uyumsuzluğunu ortaya koyma.
4. Disiplinlerarası ve çok disiplinli üniversiteler.
5. Üniversite eğitimini en büyük iş haline dönüştürmek ve yükseköğretim piyasasının küreselleşmesi.
6. Esnek eğitim, uzaktan eğitim, yetişkin eğitimi,
7. Öğrenci ve akademisyenlerin yaşam boyu öğrenenlere dönüştürülmesi.

Altbach (2000) akademinin küreselleşme olgusuna farklı şekillerde uyum sağlayabileceğine, ancak bundan kaçınamayacağına inanmaktadır. Bu anlamda UNESCO, üniversitenin rollerini ve kültürel misyonlarını şu şekilde ifade etmektedir (Salehi Amiri, 2015):

1. Üniversite, kültürü ve toplumsal düzenin temel değerlerini yayarak, itaat, akılcılık, yaratıcılık ve inisiyatif ruhunu geliştirerek topluma rehberlik etme ve liderlik etme rolünü üstlenmelidir.
2. Üniversite, demokrasi ve insan hakları fikirlerinin özgürce yayılmasında öncü olmalı ve ulusal birlik unsuru olmalıdır.
3. Üniversite, toplumun temel sorunlarının belirlenmesinde ve çözülmesinde etkin rol oynamalıdır.
4. Üniversite, uluslararası ve küresel becerilere sahip kişiler yetiştirerek, topluma iletişim kurma ve uluslararası koşullara uyum sağlama konusunda öncülük etmelidir.

2.4.1. Yükseköğretimin Kalkınmadaki Rolü

Yükseköğretimin teknoloji, ekonominin ve kültürel değişimde önemli bir rolü vardır. Çünkü yükseköğretim çeşitli alanlarda çalışanların ihtiyaç duyduğu bilgi, tutum ve becerileri sağlayacak ve geliştirecek, insan kaynaklarına yapılan önemli bir yatırımı temsil eder (Woodhall, 1992: 99-177).

Bilimsel gelişmeler ve teknolojik ilerlemeler doğrultusunda toplumun ekonomik büyümesi dikkate alındığında yükseköğretimin rolü daha iyi görülecektir. Yükseköğretim bir taraftan öğrencileri çeşitli bilgi, beceri ve davranışlar doğrultusunda bireyleri yetiştirmekte, diğer taraftan güncel bilimsel gelişmeler ve değişimler doğrultusunda onlara yol göstermekte böylece okulda öğretilen teorik bilgiyle pratik bilgi birleşerek toplumda önemli değişimlere yol açmaktadır (Fathi Vajargah, Nevruzzade 2008, 2).

Birçok gelişmiş toplumlarda yükseköğretim merkezleri, başarılı ekonomik yapılanma ve kalkınmaya iki şekilde katkıda bulunmuştur; Birincisi, insan kaynaklarının bilimsel ve teknik açıdan gerekli sayıda yetiştirilmesi; ikincisi, endüstriyel gelişmede temel ilerlemeyi sağlayan araştırma ve geliştirme için ortam ve koşulların yaratılması. Altbach (2000), üçüncü Dünya'daki yükseköğretim konularına genel bir bakışla şu sonuca varır:

Üçüncü Dünya'da yükseköğretim çok önemli bir kurum oluşturur; Sadece seçkinleri eğitmekten sorumlu olması ve teknolojiye sahip bir toplumun temelini oluşturması anlamında değil, aynı zamanda kültür, siyasi ve dini meseleler üzerinde çok geniş etkisi olan en önemli entelektüel kurum olması anlamında da. . Akademisyenler sadece yazarlık ve yazarlık yoluyla toplumda önemli bir rol oynamakla kalmaz, aynı zamanda hükümete ve sanayi sektörüne tavsiyelerde bulunarak entelektüel hayata ve benzerlerine katılırlar. Üniversiteler, tarihsel kökleri ve modern boyutları olan uluslararası

bir bilgi ağının parçasıdır (Woodhall, 1992).

Bugün yükseköğretim çok anlamlı bir kelimedir. Yükseköğretim eğitim, öğretim yeri, kuruluşların ihtiyaç duyduğu uzmanların yetiştirildiği yer, araştırma yeri, sosyal, kültürel ve bilimsel sistemlerin eleştirisi yeri, düşünme, yaratıcılık ve yenilikçilik yeri. Tüm bu farklı işlevler farklı durumlarda gerçekleşir, kabul edilir veya gerçekleşmesi beklenir ki buna yükseköğretim denir (Yemeni Dozi Surkhabi, 2009, 14). Alan Thorne, yükseköğretim için birbiriyle çelişen üç işlev önerir (Yemeni Dozi Surkhabi, 2009, 5):

- Yeniden üretim işlevi; elitleri eğitmek ve bilgiyi yorumlamak ve aynı zamanda kendi yapı ve işlevlerini yeniden üretmek.
- Uyum işlevi; kendi kendini yeniden üretme ile birlikte değişikliklere uyum sağlama.
- Üretim işlevi; çeşitli ürünlerin üretimi ve ekonominin küreselleşmesinin neden olduğu tutarsızlıklar nedeniyle bunları özümseme zorluğu.

Ernst Boers, üniversite için dört temel misyon önermektedir (Yemeni Dozi Surkhabi 2009, 6-7). Bilimsel keşif; disiplinler arası düşünme yoluyla mevcut veriler arasında tutarlılıktır. Bilginin gerçek konularda ve eğitimde uygulanması üniversitenin ciddi bir çalışması olarak görülmektedir. Boyers bilimin aktarımını değil, bilimsel keşif konusunu gündeme getirmekte ve aynı zamanda disiplinler arası düşünmenin uzmanlaşmayı değil, çeşitli verilerin entegrasyonu yönünde önemli olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, Boyers karşılaştırmalı çalışmalarda şiddetle eleştirilen kültürel taklit ve uyarlamaların değil, üniversitenin geçmiş ve şimdiki durumunun tanınmasını gerektiren gerçek konulardaki uygulama perspektifinden bilgileri sunmaktadır. Son olarak, ciddi eğitim önemlidir, bu da eğitimin bilgi teorisi bağlamına yerleştirilmektedir. Eğitimi etkili kılmak için kimin neyi, kimden, neden, nasıl, nerede, ne zaman ve hangi durumda öğrendiği önemlidir.

2.4.2. Yükseköğretimin Üretim, Değişim Ve Yayımındaki Rolü

Yükseköğretim kurumlarında etkili olan unsurlar; öğrenciler, öğretim üyeleri, kaynak ve tesislerdir. Yükseköğretimin misyonu, bu devasa sosyal kurumun tüm faaliyetlerinin ve yönelimlerinin temelidir. Yeni bin yılın başlangıcı, ahlak, insan ve toplum mükemmelliği yolunda temel bir dönüşümden geçiyor. Yükseköğretim ile ilgili çalışma ve araştırma, sosyal bilimlerin ya bağımsız bir dalı ya da sosyal bilimlerin akım ve dalları arasında bir konudur (Fulton, 1992). Yükseköğretimin misyonu şu altı kategoride ifade edilebilir (Pazargadi, 1998, s. 16).

- Toplumun idealleri ve değerler sistemi ile ilgili olarak yükseköğretimin misyonu

- Ülkenin ihtiyaç duyduğu uzmanlaşmış insan kaynağının yetiştirilmesinde yükseköğretimin misyonu
- Ülkenin bilgi ve kültürünün üretilmesi ve zenginleştirilmesinde yükseköğretimin misyonu
- Ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma sürecini hızlandırma ve kolaylaştırmada yükseköğretimin misyonu,
- Ülkenin diğer kültürel, bilimsel, endüstriyel, ekonomik ve hizmet sektörleri arasında karşılıklı ilişkilerin kurulması ve genişletilmesinde yükseköğretimin misyonu,
- Bölgede ve dünyada bilimsel, kültürel, siyasi ve ekonomik ilişkilerin kurulmasını sağlamak ve kolaylaştırmada yükseköğretimin misyonu.

Yükseköğretimin temel misyonunun başında; eğitim, araştırma, yayın ve bilgi kaynakları gelmektedir. Yükseköğretim kurumları topluma yazılı bir kültürü sunan, bilimsel ve danışmanlık hizmeti veren, bilgi üreten ve mesleki gelişim sağlayan önemli kurumlardır (Foroghi Abri, Yar Mohammadian ve Taroghi, 2013, 85-86).

2.4.3. Yükseköğretim Liderliği

Üniversitelerin kalite düzeyinin yükseltilmesinde ve gelişmesinde yöneticilerin önemi açıktır. Bu nedenle üniversite yöneticiliği için gereken şartlar ve özellikler dikkat edilmesi gereken bir konudur ve bu konuda bazı araştırmalar yapılmış ve burada bazılarına değinilmiştir (Madras Haşimi, 2011).

Pounder, üniversite rektörü ve öğretim üyeleri arasında karşılıklı güven tesis etmek için davranışsal tutarlılığı (liderin sözlerini ne ölçüde yerine getirdiğini) dikkate alır ve profesörlerin üniversite rektörünün savunucu, kurucu gibi rollere sahip olmasını tercih ettiğine inanır. Yöneticilerin yürütücü, danışmanlık, değerlendiricilik ve işe alımcı gibi rolleri teşvik ederek, öğretim üyelerine yönetici rolleri oynamaktan daha çok liderlik rolleri oynamaya vurgu yapar (Madras Haşimi, 2011).

Rantz, üniversite yöneticilerinin örgütsel değerleri ve etik ilkeleri belirleme ve istikrara kavuşturma yeteneğinin olmasının gerekliliğini vurgulayarak, insani değer ve standartları ortaya koyması gerektiğini ifade etmektedir (Madras Haşimi, 2011). Böylece çalışanların örgüte bağlılıklarını geliştireceğini belirtmektedir. Bununla birlikte yöneticilerin dengeleyici, iletişimci, çatışma yönetimini bilen insanların olması gerektiğini ifade etmektedir.

Liderlik ve yönetim arasındaki farkı belirlemek kolay değildir. Yöneticilerin çoğu liderlik becerilerini gösterip ve liderlik faaliyetlerinde pay sahibi olabilirler (Arasteh, 2004, S. 562). Liderlik yenilik, vizyon ve yön anlamına gelirken yönetim uygulama, yapı ve tek tip faaliyetler anlamına gelir. Gardner'a (1990) göre liderlik, bir grubu hedeflere ulaşmak için motive etme veya yönlendirme sürecidir. Liderlik, öngörü içeren, planlamayı yönlendiren, bağlılık yaratan, değişim ve gelişim yolundaki sorunları ve engelleri dile getiren ve bunların üstesinden gelmeyi ummak olarak görülebilir (Arasteh, 2004, 561-562). Liderlik doğru işleri yapmak ve işlerin uygulamasını doğru şekilde yönet olarak ifade edilebilir.

Fayol (1637) yönetim süreçlerini, planlama, örgütleme, emretme, koordinasyon ve kontrol olmak üzere beş basamakta ele almıştır. Simon yönetim süreçlerinin başının karar olduğunu belirterek, karar almadan yönetimin olayacağını ifade etmiştir. Bu anlamda Gardner yönetim süreçlerini; karar verme, planlama, örgütleme, koordine etme ve kontrol etme olarak ifade etmiştir (Arasteh, 2004, 561-562). Yönetim unsuru, büyük ölçüde öngörü, verimlilik ve etkinlik getiren bütçe, organizasyonlar ve insan gücü, değerlendirme ve en önemlisi problem çözmeyi içerir (Arasteh, 2004, 562).

Yönetimin temel görevleri arasında planlama, örgütleme, insan kaynaklarını sağlama, yönlendirme ve kontrol yer alır (Arasteh, 2004). Bir yönetici, yürütme faaliyetlerine ne kadar yakınsa, yönlendirmeye o kadar çok zaman harcar ve yürütme faaliyetlerinden ne kadar uzaklaşırsa, planlamaya o kadar çok zaman harcar. Bir yöneticinin teknik iş için harcadığı zaman, yönetim süresinden sayılmaz. Çalışanlar yöneticileri takip eder. Bu nedenle yöneticiler çalışanları harekete geçmeye motive edecek şekilde davranmalıdır.

2.5. YÜKSEK ÖĞRETİMİNİN ZORLUKLARI

Yükseköğretimin bir çok zorlukları vardır. Burada yalnızca tarihsel ve küresel zorluklarına değinilecektir.

2.5.1. Yükseköğretimin Tarihsel Zorlukları

Yükseköğretim üçüncü bin yılda çok büyük zorluklarla karşı karşıya olduğu görülmektedir. Küreselleşmenin yanı sıra bilgi teknolojisindeki devrim, yükseköğretimi rekabetçi eğitim ve araştırma pazarlarına katılmaya zorlamıştır. Ayrıca devlet ve özel desteklerin azalması ve artan maliyetler yükseköğretimi alışılmadık önlemler almaya zorlamıştır (Musharraf Javadi, Korang Beheshti, Mohammadi Esfahani, 2008).

Yükseköğretim konumunu korumak ve toplumsal değerlerin ve kültürel mirasın koruyucusu olarak sorumluluklarını yerine getirmek için bu değişen ortama hızla uyum sağlamak zorunda kalmaktadır.

Yükseköğretim kurumları insanlığın ortaya koyduğu en gelişmiş kurumlardan biridir. Bu kurumlar yüzyıllar boyunca tüm ülkelerde büyümüş ve gelişmiştir. Afganistandaki yükseköğretimin en önemli zorluklarından bazıları şöyle sıralanabilir (Fayaz, 2003): Değişen çevre, misyonlar, öğrencilerin eğitimi, bilimsel kariyer, yükseköğrenimin finansmanı, yönetimi, politika oluşturma, uluslararası bilimsel işbirliği, siyasi ve sosyal talepler, toplumla yükseköğretim arasındaki kopukluk. Afgan toplumu yükseköğretimin toplum içindeki rolünü kabul etmediği gibi yükseköğretimi de toplumdaki rolünü net olarak ortaya koymamıştır. Bu nedenle öğrenciler yükseköğretime girdikten sonra toplumdan uzaklaşmaktadır (Fayaz, 2003, 9).

3.5.2. Yükseköğretimin Küresel Zorlukları

21. yüzyılda yükseköğretimin temel sorunları, yükseköğretimin kitleleştirilmesi veya yaygınlaştırılması meselesidir. Paris'teki Yüksek Öğrenim Dünya Zirvesi'nin bildirisinde, on önemli zorluk şöyle ifade edilmiştir (Ahun Manesh, Khatunabadi ve Fathiyan, 2004, 360-361):

- Öğrencilerin yapısındaki değişiklikler:
- Yükseköğretimin toplumun farklı katmanlarını içermesi.
- Yükseköğretimin rolünün geçmişe göre artması ve çeşitlenmesi.
- Yükseköğretimin hedeflerine istihdamı hızlandırmak olarak bakmak.
- Geleneksel eğitimle araştırmaya dayalı eğitim arasındaki zıtlık.
- Yükseköğretimde araştırmaya ağırlık verilmesi.
- Birinci elden bilgi üretme isteğinin azalması, entelektüel ithalatının artırılması, yerel bilgiyi ve yerel araştırmanın ihmal edilmesi.
- Toplumun yükseköğretimden beklentilerinin artması.
- Sanal yükseköğretime ilginin artırılması ve uzaktan eğitimin artması.
- Yükseköğretimin mali kaynaklarındaki değişiklikler.
- Toplumsal değişim ve gelişmeler karşısında yükseköğretimin cevap verememesi.

Görüldüğü gibi toplumdaki değişim ve gelişmeler, öğrencilerin beklentileri ve diğer ülkelerdeki gelişmeler yükseköğretimi hem akademik anlamda hem de yönetim anlamında zorlamaktadır.

2.6. AFGANİSTANDA YÜKSEK ÖĞRETİM

Afganistanda Taliban hükümetinden sonra yükseköğretim yeniden canlanmıştır. Yükseköğretim kapıları erkeklerin yanında kadınlara da açılmıştır. Afganistanda yükseköğretimde en fazla öğretim üyelerin niteliği ve okulların eğitim araç gereçleri, okulların fiziki donanımların eksikliği şikayet edilmektedir. Buna rağmen yükseköğretimde öğrencilerinin sayıları artmıştır. 2003 yılında Afganistanda devlete bağlı yükseköğretim kurumları onlara bağlı birimler şöyledir (MOHE, 2014).

1. Kabil Üniversitesi: Hukuk, Fen, Dil ve Edebiyat, Mühendislik, Ziraat, Sosyal Bilimler, İktisat, Eczacılık, Veterinerlik, Eğitim ve Öğretim, Gazetecilik, Jeoloji, Güzel Sanatlar ve İlahiyat
2. Afganistan Eğitim ve Öğretim Üniversitesi (Kabil'de): Dil ve Edebiyat, Sosyal Bilimler, Fen Bilimleri, Beden Eğitimi, Sağlık Bilimleri ve Mesleki Eğitim
3. Kabil Tıp Bilimleri Üniversitesi: Pediatri, Halk Sağlığı ve Diş Hekimliği
4. Kabil Politeknik Üniversitesi: Jeoloji ve Maden, İnşaat ve Elektromekanik
5. Nengrehar Üniversitesi: Tıp, Ziraat, Mühendislik, Edebiyat, Hukuk, İktisat, Eğitim ve Öğretim, İlahiyat
6. Belh Üniversitesi: Hukuk, Mühendislik, Dil ve Edebiyat, Ziraat, İktisat, Eğitim ve Öğretim, İlahiyat ve Tıp
7. Herat Üniversitesi: Tıp, Dil ve Edebiyat, Ziraat, İktisat, Güzel Sanatlar, Hukuk, Mühendislik, Eğitim ve Öğretim, İlahiyat, İletişim Teknolojisi, Fen
8. Kandahar Üniversitesi: Ziraat, Mühendislik, Eğitim ve Öğretim, Tıp
9. Host Şeyh Zahid Üniversitesi: Tıp, Mühendislik, Ziraat, Bilgisayar Mühendisliği, Eğitim ve Öğretim, İlahiyat, Hukuk
10. Kapisa El Biruni Üniversitesi: Tıp, Ziraat, Hukuk, Mühendislik, İlahiyat
11. Tahhar Abdullah İbni Mesut Üniversitesi: Mühendislik, İlahiyat, Edebiyat, Eğitim ve Öğretim
12. Bamyan Üniversitesi: Ziraat, Eğitim ve Öğretim
13. Bağlan Nasır Hüsrev Üniversitesi: Ziraat, Eğitim ve Öğretim
14. Paktika Üniversitesi: Ziraat, Eğitim ve Öğretim
15. Cevzican Üniversitesi: Jeoloji ve Maden, Kimya ve Teknoloji, Kimya ve Fen, Kimya

ve Sosyal Bilimler, Eğitim ve Öğretim

16. Bادهşان Üniversitesi: Tıp ve Pedagoji

17. Kunduz Üniversitesi: Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler

18. Pervan Üniversitesi: Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler

2003 yılında 21 üniversitede devam eden öğrenci sayısı 35000 olmuştur (MOHE, 2014). Daha sonraları Gazni, Hilmend, Samangan gibi illerde de Yükseköğretim müesseseleri açılmaya başlamıştır. Bu üniversitelerin çoğu nitelik bakımından düşük bir durumdadır. Bu yüzden bazı fakülteler özellikle tıp fakültesi bazı üniversitelerde kapatılmıştır. 2011-2012 eğitim yılında Afganistandaki yükseköğretim kurumları ve öğrenci sayıları Tablo 2.6'da verilmiştir.

Tablo 2.6: 2011-2012 Eğitim Yılında Üniversiteler Kız ve Erkek Öğrenci Sayıları

No	Üniversite	Kız Öğrenci Sayısı	Erkek Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
1	Kabil Üniversitesi	3700	11514	15214
2	Kabil Politeknik Üniversitesi	126	2511	2637
3	Kabil Eğitim ve Öğretim Üniv.	2401	3143	5544
4	Kabil Tıbbi Üniversitesi	736	1000	1736
5	Herat Üniversitesi	2618	6073	8619
6	Kapisa El Biruni Üniversitesi	265	2653	2919
7	Tahhar Abdullah İbni Mesut Üniversitesi	316	1966	2282
8	Nengrehar Üniversitesi	309	7229	7538
9	Kandahar Üniversitesi	84	2888	2972
10	Belh Üniversitesi	1832	5035	6867
11	Bادهşان Üniversitesi	255	972	1227
12	Kunduz Üniversitesi	211	1558	1769
13	Pervan Üniversitesi	213	1509	1722
14	Cevzican Üniversitesi	492	2052	2544
15	Faryab Üniversitesi	424	1337	1761
16	Host Şeyh Zahid Üniversitesi	34	3731	3765
17	Bağlan Üniversitesi	209	1388	1597
18	Bamyan Üniversitesi	213	1431	1644
19	Paktiya Üniversitesi	163	2893	3056
20	Gazni Üniversitesi	138	688	826
21	Samangan Üniversitesi	62	230	292
22	Hilmend Üniversitesi	-	239	239
23	Kunerha Üniversitesi	5	460	465
24	Badgis Üniversitesi	5	172	177
25	Pencşir Üniversitesi	-	20	20
26	Lağman Üniversitesi	-	151	151
	Toplam Öğrenci	14811	62834	77654

Kaynak: Merkez İstatistik Kurumu, Yıllık İstatistikler 2011, 2012

2.6.1. Afganistan Yükseköğretiminin Vizyon, Misyon Ve Amaçları

Afganistan'ın Anayasasına göre; cinsiyet, din, ırk, etnik köken, sınıf ya da coğrafya ayrımı yapmaksızın yetenekleri doğrultusunda herkese yükseköğretime girme hakkı verilmiştir. Yine anayasa yükseköğretimin görevini, küreselleşmenin zorluklarına karşı başarılı bir toplum oluşturabilmek için öğrencileri; demokratik, eşitlikçi, özgür ve ekonomik özgürlüğünü almış bireyler olarak yetiştirmek olarak ifade etmiştir. Yükseköğretime girme fırsatını artırmak amacıyla ortaöğretim kurumlarının programları yükseköğretime hazırayan programlar olarak düzenlenecektir. Bu düzenlemeler Yükseköğretim Bakanlığının liderliğinde ulusal koordinasyon ve destek hizmetleri vasıtasıyla yerine getirilecektir (MOHE, 2014, 2).

Yükseköğretim ulusun tarihi, gelenekleri, kültürü, dini ve jeopolitik yapısı üzerinden gelişir. Bu anlamda yükseköğretim toplumun kültürünü aktarmak, inançlarını ve geleneklerini aktarmak, modern bilim ve metotları kullanarak bilgiyi geliştirmek, eğitim ve öğretimi gerçekleştirmekle görevlidir. Bunun yanında yükseköğretim bilgiyi geliştirirken ve yayarken aynı zamanda dünyadaki bilimsel gelişmeleri takip etmek, bunları süzgecinden geçirerek kendi toplumuna aktarabilme yeteneğine sahip olmalıdır. Yükseköğretim bir taraftan modern dünyayla uyumu gerçekleştirirken diğer taraftan Afganistanın birliğini, halkını, tarihini, gurur kaynağını ve ulusal ihtiyaçlarını gözönünde bulundurmalıdır (MOHE, 2005, 2).

Eğitim Bakanlığı yükseköğretimde eğitimin kalitesi ve kurumsal yönetiminin ulusal ve uluslararası gelişmelerle uyumlu olması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca kütüphanelerin nitelikli araştırmaları ve bilimsel çalışmaları desteklemesi gerektiği belirtilerek, akademisyenlerin ve öğrencilerin araştırmaları için gerekli olan yayınları sunmasını istenmiştir. Yükseköğretime gerekli bütçenin verilerek akademik çalışmaların ve yükseköğretimin niteliğinin uluslararası niteliğe kavuşturulması istenmiştir. Aynı zamanda ülke çapındaki yükseköğretim kurumları arasında güçlü bağların oluşturulması istenmiştir. Ülke çapında stratejik planlar yaparak kaynakların etkin ve verimli kullanılması istenmiştir (MOHE, 2005: 2).

Yükseköğretim Bakanlığı, halkın ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını bir vizyon çerçevesinde ve liderlik anlayışıyla karşılaması için, toplumla koordineli bir şekilde, özel alanlarda profesyonel ve uzman eğitimi veren özel üniversiteleri, iş dünyasının yeniden inşası için liderliği amaçlamıştır. Yükseköğretim Bakanlığı ve enstitülerin üniversite öncesi eğitimle bağlantılı olması gerektiği vurgulanmıştır (MOHE, 2005: 3). Yükseköğretim

Bakanlığı kendisine yüklenen misyonu ancak Eğitim Bakanlığıyla koordineli olarak başarabilecektir.

2.6.2. Yükseköğretimin Güncel Durumu

Afganistanda batılı anlamda yükseköğretim alanında açılan ilk kurum 1932 yılında Kabil’de kuralan tıp fakültesi olmuştur. Bu fakülte Türkiye’de eğitim görmüş olan Rıfki Kamil gayreti dönemin lideri Nadir Şah’ın izniyle kurulmuştur. Dr. Rıfki Kamil aynı zamanda Tıp Fakültesinin başına getirilmiştir. 1946 yılına kadar kurulmuş olan fakülteler Eğitim Bakanlığına bağlı olarak faaliyetlerini devam etmişken, bu yıl içinde Kabil Üniversite çatısı altında özerk bir yapıya kavuşturulmuştur. Başka bir ifadeyle daha önceki yıllarda kurulmuş olan tıp, hukuk, siyasi bilimler, fen bilimleri ve edebiyat fakülteleri birleştirilip Afganistandaki ilk üniversite yapılanması Kabil Üniversitesiyle olmuştur (Yılmaz, 2005: 30-31).

2002 yılında Taliban yönetimi gittiğinde 20 yıl önce Afganistandaki üniversitelerin büyük çoğunluğu kullanılamaz hale gelmiştir. 1990 yılında UNESCO’nun verilerine göre Afganistan yükseköğretim kurumlarında 24.000’den fazla öğrencinin var olduğu ve bunların üçte birini kızların oluşturduğu rapor edilmiştir. Neredeyse büyük şehirlerin hepsinde açılmış olan 68 fakülte ve iyi organize edilmiş yerleşkelerden geriye boş ve yıkık binalardan başka bir şey kalmamıştır (Asya Kalkınma Bankası, 2003: 12).

Taliban yönetiminden sonra Afganistan yükseköğretim kurumlarında büyük bir yeniden yapılanma ve yenileşme yaşanmamıştır. Afganistan’da yaşananlardan sonraki süreçte herhangi bir kademede saygın iş sahibi olmanın anahtarı yükseköğretim mezunu olmak olmuştur. Afganistan genelinde yeterince yükseköğretim kurumunun bulunmaması ve var olanların da belirli şehirlerde yoğunlaşmış olması halkın bu kurumlardan eşit oranda yararlanmasının önündeki en büyük engellerden biri olmuştur. Yükseköğretim kurumlarının kapasitelerinin sınırlılığı, gittikçe artan öğrenci taleplerini karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Ülkede gittikçe artmakta olan lise mezunu sayısının 2010 yılında 100.000 ve 2014 yılında yaklaşık 1 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir (MOHE, 2005: 1).

Yükseköğretimdeki gelişmelere rağmen ülkede üniversiteler henüz güncellenmiş bir müfredata sahip değildir. Üniversiteler yeni teknolojik ve bilimsel gelişmelere uygun eğitimler vermek için programlarını gözden geçirmelidir. Ülkenin ihtiyaçları analiz edilerek ve araştırılarak bilgi çağına uygun eğitim programları hazırlanması Yükseköğretim Bakanlığının sorumluluğudur. Bu ihtiyaçlar için üniversitelere finansman ve diğer kaynakları sağlamakta hükümetle koordineli olarak bakanlığın sorumluluğundadır. Bu

sorumluluğun farkında olan hükümet uluslararası kuruluşların ve diğer ülkelerin bu alandaki desteklerini sağlamak maksadıyla Anayasaya 46 ncı maddeyi eklemiştir. Bu maddede “Yabancı kuruluşlar ve ülkeler bakanlığın ve hükümetin onayıyla yüksek eğitim kurumu açabilir. Bunlar devletin koyduğu kurallar çerçevesinde olacaktır.” hükmüne yer verilmiştir (Afganistan Anayasası, 2003: 17-18).

Yükseköğretim kurumlarında her yükseköğretimin ayrı ayrı amaçları ve hedefleri belirlenmiştir. Lakin bu hedeflere ulaşmak için gerekli yollar çizilmiş olmasına rağmen yeterli öğretim üyesi, araç, gereç ve materyal mevcut değildir. Gerekli öğretim elemanı, eğitim ortamı ve eğitim materyalleri olmadan amaçlanan düzeye ulaşmak mümkün görülmemektedir. Yükseköğretim Bakanlığı bu konuyla ilgili aşama aşama belirleyen bir stratejik gelişim planı hazırlamıştır. Bu planın ilk safhası 2005–2008 yıllarını kapsayan daha kısa vadeli amaçları açıklamış, ikinci safha 2009–2012 yıllarını kapsayan daha uzun vadeli amaçları içermiştir. Bakanlık gelişim planlarıyla birlikte ülkedeki yükseköğretimin vizyon ve misyonu uluslararası standartlara uygun olarak yeniden yapılandırmıştır (MOHE, 2005).

Yükseköğretim stratejik planı yükseköğretim vizyon, amaç ve hedeflerine göre yeniden şekillendirilmiştir. Plandaki kategoriler şöyle ifade edilmiştir; yükseköğretimde kaliteyi arttırmak, reform ve yönetimde ilerlemek, eğitimin imkânlarından faydalanabilme fırsatları ve finansmanları olarak sıralanmıştır. Kalitenin arttırılmasında; yetenek gelişimi, müfredat gelişimi, imkânların arttırılması ve kalite teminatı olarak ifade edilmiştir (MOHE, 2005). 2021 rakamlara bakıldığında ülkede faaliyetlerini yürütmekte olan üniversite sayısı 18’e ulaşmıştır. Ancak üniversiteler mevcut kapasiteleri itibarıyla ülke ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Üniversiteler Yükseköğretim Bakanlığı kanun ve yönetmelikleri doğrultusunda kurulduğu için üniversitelerin genel işleyişleri ve teşkilat yapısı birbirine benzemektedir.

Afganistan’da üniversitelerde eğitim yılı iki dönem ve her dönem 17 hafta olarak uygulanmaktadır. Sınıflara göre haftada 30-38 saat ders görülmektedir. Afganistan’da eğitim-öğretim yılının başlama tarihi hicri yeni yılın başlangıcıyla birlikte 21-22 Mart gibi olmaktadır. Yaklaşık 15 Temmuzda birinci dönem bitmekte ve 10 gün tatilden sonra ikinci dönem 26 Temmuz’dan Aralık ayının başına kadar sürmektedir. Dolayısıyla kışın üç ay Afganistan’da tüm okullar ve üniversiteler tatil olmaktadır. Yazın çok sıcak geçtiği kuzey bölgelerde yaz tatilinin süresi uzatılmakta ve kış tatilinin süresi azaltılmaktadır.

2.6.3. Afganistan Yükseköğretim Bakanlığı

Yükseköğretim Bakanlığı Afganistan’da yükseköğretim kurumlarının tek çatı altında toplanabilmesi için, eğitim-öğretim kurumlarının çeşitlenmesi gibi ihtiyaçlar sonucu 1977 yılında kurulmuştur. Bu bakanlığa ilk olarak Kabil Üniversitesi, Nengerhar Üniversitesi, Muallim Eğitim Yüksek Müesseseleri, Meslek İdari ve Sanat Enstitüsü, Muhasebe Yüksek Enstitüsü, eskiden Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olan Muallim Eğitim Dekanlığı Yükseköğretim Bakanlığı’na bağlanmıştır (Hayri, 2007: 52). Daha önce bu kurumlar Eğitim Bakanlığından bağımsız olmakla birlikte diğer makamlarla bağlantıları yine de Eğitim Bakanlığı üzerinden yürütmüştür. Bu yeni düzenleme ile yükseköğretim özerk ve düzenli bir kurum kimliği kazanmıştır.

Yükseköğretim Bakanlığı ilk kuruluşunda ortaöğretim seviyesindeki meslek okullarını da kapsamış ve “Mesleki ve Yükseköğretim Bakanlığı (Vezareti- Tahsilat-ı Âli ve Mesleki)” olarak isimlendirilmiştir. Daha sonra 1994 yılına gelindiğinde Yükseköğretim Bakanlığı bağlı bulunan tüm ortaöğretim seviyesindeki meslek okulları Eğitim Bakanlığına bağlanmış ve Eğitim Bakanlığına bağlı bulunan tüm lisans seviyesindeki Pedagoji (Öğretmen yetiştirme) öğretim kurumları da Yükseköğretim Bakanlığına bağlanarak ismi “Yükseköğretim Bakanlığı” olarak değiştirilmiştir (Sıddığı, 2005, 37).

Yükseköğretim Bakanlığı ilk kuruluşunda “Mesleki ve Yükseköğretim Bakanlığı (Vezareti- Tahsilat-ı Âli ve Mesleki)” olarak isimlendirilmiş ve ortaöğretim seviyesindeki meslek okullarını kapsamıştır. Daha sonraki dönemlerde dünyadaki gelişmelere paralel olarak Yükseköğretim Bakanlığı bağlı bulunan tüm ortaöğretim seviyesindeki meslek okulları Eğitim Bakanlığına bağlanmış ve Eğitim Bakanlığına bağlı bulunan bütün lisans seviyesindeki öğretmen yetiştirme kurumları da Yükseköğretim Bakanlığına bağlanarak ismi “Yükseköğretim Bakanlığı” olarak değiştirilmiştir. Bu süreçte Yükseköğretim Bakanlığı teşkilat yapısı da birkaç kez değişiklikten sonra bugünkü şeklini almıştır. Yükseköğretim Bakanlığı bakanlık makamı haricinde dokuz daire başkanlığı ile faaliyet göstermektedir. Yükseköğretim Bakanlığının daireleri ve görevleri şöyledir (Sıddığı, 2005, 39-40).

- *Yazı İşleri Daire Başkanlığı (Reyaset -i Tahrirat)*: Yazı işleri daire başkanlığı bakanlığın yazı işleri ile görevlidir.
- *İdari İşler Daire Başkanlığı (Reyaset -i İdari)*: İdari işler daire başkanlığı bakanlığın teşkilat, muhasebe, bütçe ve hizmet işleri ile görevlidir.
- *İnsicam ve Akademik İşler Daire Başkanlığı (Reyaset -i İnsicam ve Umur-i Akademik)*: İnsicam ve Akademik İşler Daire Başkanlığı bakanlığın atama, ilmi rütbeler ve hocaların bilimsel çalışma organizasyonları ile görevlidir.

2.7. KÜLTÜR

Yönetimde modern teorilerin ardından kültür giderek yönetimin ana konularından biri haline gelmiştir. Yönetimde kültürün rolünü ve önemini belirlemek için birçok araştırma yapılmış ve yönetim problemlerini çözmek için kullanılmıştır. Bir grup yönetim bilimcisi tarafından yapılan bir araştırmaya göre kültür, toplumların gelişmesinde en etkili faktörlerden biri olarak bilinmektedir (Zarei, 2007). Bir dizi ortak inanç ve değer olarak kültür, örgüt üyelerinin davranış ve düşüncelerini etkiler, hareket ve dinamizm için bir başlangıç noktası veya ilerlemenin önünde bir engel olabilir. Örgüt kültürü, örgütteki en temel değişim alanlarından biridir. Örgütteki değişim ve dönüşüm programları daha çok örgütün temel dönüşümüne baktığından, bu programların amacı bir alt dönüşüm olarak örgütün kültürünü değiştirmek ve dönüştürmektir. Kültür, çeşitli dillerde yorumlanan, özellikle sosyoloji ve antropoloji olmak üzere beşeri bilimlerdeki en önemli ve karmaşık kavramlardan biridir.

İngilizce, Fransızca, Almancada kültür kelimesine “culture” denir. Kelimenin Latince kökü “COLERE” çok geniş bir anlam yelpazesine sahiptir; barınma, yetiştirme, koruma, ibadet etme (Pehlivan, 2003). Kültürün tanımı ve özellikleri ile kültür kavramı ilk kez 1871 yılında İngiliz antropolog Serraduard Barnett tarafından kullanılmıştır (Ramshek, 2009). Kültürün çeşitli tanımları yapılmıştır.

Giddens (1989) kültürü “belirli bir grup üyelerinin sahip olduğu değerler, uydukları normlar, ürettikleri maddi değerler olarak” tanımlar. Bruce Cohen, kültürü belirli bir toplum üyelerinin edinmiş oldukları ortak davranışlar olarak tanımlar (Rad, 2002). Kültürün en kapsamlı tanımını Taylor yapar. Taylor’a göre kültür; inançları, sanatları, endüstrileri, teknikleri, ahlakı, yasaları, gelenekleri ve nihayetinde bir toplumun üyesi olarak insanın toplumdan öğrendiği ve karşılığında toplumun sorumlulukları olan tüm alışkanlık, davranış ve kuralları temsil eden karmaşık bir bütündür (Nakhaei, 2008).

Durkheim'in sosyal gerçeklik tanımından esinlenen Gay Roche, kültürü "çok sayıda insan tarafından öğrenilen ve paylaşılan birbirine bağlı bir dizi düşünme, hissetme (duygu) ve eylem yolu" olarak görür (İbrahimyan, 2011). Dixon'a (1929) göre kültür: a) tüm işlevler, gelenekler ve inançlar kümesidir. b) Kültür, bir halkın bir dizi işlevi, dini ve sosyal sistemi, gelenekleri ve inançlarıdır. Hiller'e (1929) göre inançlar, düşünce sistemleri, bilimsel teknikler, yaşam biçimleri, gelenekler ve gelenekler ve toplumun onu düzenlediği tüm yollara kültür denir. Herskovitz (1948) kültürü, herhangi bir ulusun yaşam biçimini yansıtan tüm inançları, davranışları, değerleri ve özelemleri ifade eden bir yapının merkezinde yer alır.

Serraduard Barnett Kültürü, insanoğlunun toplumun bir üyesi olarak öğrendiği bilgi, inançlar, sanat, yasalar, etik, gelenekler ve diğer yetenek ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir küme olarak görür (Ramshek, 2009).

UNESCO'nun 1982'de Meksika'da Kültürel Önlemler Konferansında kültürü şöyle tanımlamıştır. Kültür, bir toplumu veya sosyal grubu ayıran maddi, manevi, entelektüel ve duygusal özellikler bütünüdür. Sadece sanat ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam tarzlarını, temel insan haklarını, değer sistemlerini, gelenekleri ve inançları da içerir. (İbrahimyan, 2011). Bu tanım Taylor'un kültür tanımına benzemektedir. Raymond Williams, kültür tanımlarının üç ortak noktada birleştiğini savunur (Ramshek, 2009).

- Bireyin, grubun veya topluluğun entelektüel, ruhsal ve estetik gelişimine atıfta bulunan tanımlar.
- Film, müzik ve tiyatro gibi zihinsel ve sanatsal etkinlikleri ve bunların ürünlerini içeren tanımlar.
- Halkın veya bir topluluğun ortak yaşam biçimi, faaliyetleri, inançları ve gelenekleri olarak yaklaşan tanımlar.

Kültürün, maddi ve manevi unsuru vardır. Kültürler ve toplumlar çok büyük ölçekte heterojendir. Bu durum özellikle geniş ulusal kimlikler, kültüre alternatif olarak gösterildiğinde belirgin hale gelir (Ramshek, 2009). Kültür, zaman, coğrafya, tarih, din, sosyal sınıf, ırk, kentleşme, kırsallık, milliyet ve diğer birçok kategoriyi birleştiren bir faktördür. Kültürler seyahat, iş dünyası, medya, propaganda grupları ve diğer kaynaklar aracılığıyla değişir ve gelişir.

Kültür içgüdüsel değil öğrenilir (Ramshek, 2009). Kültür, insanların yaşamları boyunca öğrendikleri alışkanlık ve deneyimlerden oluşur. Toplumda eğitimin varlık felsefesi kültürün aktarımına dayanır. Kültür bir toplumda bireylerin birbirlerinin davranışlarını tahmin etmesini sağlar. Böylece insanlar, davranışlarına ve konuşmalarına dayalı olarak diğerlerinin tepkilerini tahmin edebilir.

Yaşamın yolundaki bilimsel doğruluk, insanın kendini, Tanrı'yı, diğer insanları, dünyayı algılama ve bilme biçiminin ve bunlar arasındaki ilişki biçiminin, insanın bireysel ve toplumsal davranışlarını belirlediği ve yorumladığı gerçeğine götürür. Başka bir deyişle, insan davranışı bir yandan varlık görüşünden kaynaklanan değer ve inançlara, diğer yandan ise koşulları ve deneyimlerinden kaynaklanan önermelerin türüne dayanan entelektüel argümanlara ve düşüncelere dayanmaktadır. İnsan kendi kimliğini bulan, gelenekler, inançlar ve normlar şeklinde kendini gösteren ve onu kültür olarak adlandıran (Coen, 1999,

s. 61) bireysel ve toplumsal davranışlar olduğu için karakterlerin yaratıcısı olarak kabul eder. Kültür, insan ve toplumların bireysel ve sosyal davranışlarını ve etkileşimlerini belirlemede bir faktördür.

Kültürün, değer ve düşünsel yönü ne olursa olsun, “düşünceden (teorik akıl) ve değer sisteminden (pratik akıl) kaynaklanan yaşam tarzı” olacaktır (Babaei, 2008: 24). Yaşam tarzı; tutumlar, etkileşimler, konuşma türleri, eylemler ve fikirlerdeki bireysel ve sosyal seçimlerin kalitesi; düşünce ve fikirlerinin yaratıcısı olan insan zekasını ifade eder. Pratik akıl, yapılması ve yapılmaması gerekenleri ifade eder. Yaşamda, deneyimlere ve yaşam kalıplarına göre seçilir ve genellikle dünyaya karşı insan tutumlarına dayanır (Babaei, 2008: 24).

Yaşam biçimindeki farklılıklar, toplumsal farklılıkların kökeni olup insanın karakterini gösterir. İnsanların davranışlarını şekillendiren bir kültür vardır (Coen, 1999: 59). İnsanlar, hayatı düşünsel ve değer temeline dayalı olarak seçip yaşarlar. Kültürün yaşaması ve devamı için çabalamakta, onun değişimine kolay kolay izin vermemektedir. Hatta insan yabancı kültür, düşünce ve değerlere karşı ayakdirmektedir. Toplumlarının kimliği kültür temelinde oluşur ve sürdürülebilirliği toplumu yöneten değerler sistemine bağlıdır. Bir milletin kültürü, etkili faktörlerle yavaş yavaş değişebilir (Babaei, 2008).

2.7.1. Kültürün Unsurları Ve Bileşenleri

Kültür, bileşenlerin, unsurların ve karşılıklı ilişkilerin varlığını akla getirdiği sistematik bir bütündür (White, 2000, s. 5). Kültürel öge, diğer öğelere ve parçalara bölünemeyen bir bileşen veya kısımdan oluşan bir kültürün en küçük birimidir. Bazı kültürel unsurlar maddidir; yüzük, sopa gibi basit bir nesneden daha fazlası değildir. Maddi olmayan kültür unsurları; tokalaşma, selamlaşma, dua etme gibi bir davranış kalıbıdır (Coen, 1999: 79).

Leslie A. White, her kültürel yapının dört unsurdan oluştuğunu ifade etmiştir: Endüstriyel (teknoloji), sosyal (gelenekler, kurumlar ve insanların birbirleriyle olan davranışlarının kuralları ve kalıpları), ideolojik (inançlar) ve tutumsal (bilişsel, duygusal veya davranış biçimleri). White (2000: 5) teknolojinin kültürel sistemin temelini oluşturduğu ve bu sistemdeki değişim ve dönüşümlerin diğer sektörlerde de değişim ve dönüşümlere neden olduğunu belirtir.

Kültürün iki sabit ve değişken ögesi vardır (Jaafari, 1994: 33). Değişken unsur; farklı koşullara göre değişen zaman bağlamında, değişen insan ihtiyaçlarına dayanmaktadır.

Teknolojik aletler böyle birşeydir, önceleri daktiloyla yazı yazılırken şimdilerde bilgisayar üzerinden yazılar yazılmaktadır. Sabit kültürel öğeler, zamanın geçmesinin onların doğasını etkilemediği doğal ve içsel insan ihtiyaçlarına dayanır. Kemâl unsuru, saygı unsuru ve nezih bir hayat sürme gibi ihtiyaçları içsel unsurlardandır. Bununla birlikte insanın kendisiyle, Allah, kâinat ve hemcinsleriyle olan dörtlü ilişkisini düzeltme ve düzenleme arzusuda insanın içsel ihtiyaçlarına dayanır. Kültürün unsurları; normlar, bilim ve sanat, roller, içgörüler, değerler olarak sıralanabilir.

Normlar. Toplumun insanlardan uymasını beklediği örf, adet, gelenek, görenek, kurallar ve yasalar şeklinde bir nesilden diğerine aktarılan davranışlardır. Bu örf ve kuralların uygulanmasının ve devamlılığının garantisi, geleneksel ödül ve ceza yöntemleridir. Ana norm türleri şunlardır; gelenekler, görgü kuralları, ahlak ve yasalar.

Sembol, bir tür farkındalığı en basit ve en hızlı şekilde ileten bir iletişim türüdür. Semboller matematik, bilgisayar gibi çeşitli bilimlerde kullanılmaktadır. Trafik işaretleri yardımıyla sürüş düzenlenir ve hayatı kolaylaştırır. Sigara yasağı sembolü çeşitli yerlerde görülmekte çaydırıcı olarak kullanılmaktadır (Babaei, 2008).

Bilim ve Sanat. Teknoloji veya teknik bilgi, kültürün en güçlü unsurlarından biridir. Kuşkusuz bilim ve teknolojinin insan yaşamının her alanında rolü belirleyicidir. Teknoloji unsuru yabancılaştırıcı bir faktör olarak dinamik olmayan kültürlerin krize ve dönüşüme uğramasına neden olabilir ki bu üçüncü dünya ülkelerinde gerçekleşmek üzere olan bir olaydır.

Roller. Kişisel ve sosyal iletişimin yolunu gösterir. Sosyal koşullar ve sosyal roller belirli davranışları yaratır. Roller, işler ve sosyal durumlar için var olan beklenen davranış kalıplarıdır. Örneğin, bir kişinin bir üniversite profesöründen sosyal etkileşimlerde beklediği davranış, bir taksî şoförü, seyyar satıcı veya emlak danışmanından farklıdır (Babaei, 2008).

İçgörüler. İçgörüler üç bileşenden oluşur; inançlar, değerler ve farkındalık (Kazemi, 2008: 2). İnanca ve kanaate dayalı ideoloji, rasyonel, bilimsel ve deneysel bilginin ötesindedir ve bu anlamda toplumdaki insanların birçok davranış kalıplarını ve kavrayışlarını şekillendirir. İman, dünya ve âhiret işlerine nasıl bakmamız ve hüküm vermemiz gerektiğini, hemcinslerimize nasıl davranmamız gerektiğini söyler ve tek kelimeyle iyiyi, kötüyü ve ahlâkî ölçüleri bize çizer. Bazen ideolojiler bir tür dogmatizme, hoşgörüsüzlüğe ve sözde köktencilığe yol açabilir. Bu toplumun kültürel dinamizmini kaybettiği, durgunlaştığı ve çevreye kollarını kapattığı zamanlarda olur (Babaei, 2008).

İdeolojiler dini veya dini olmayan bir kökene sahip olabilir, ancak her durumda

toplumun eylem ve vizyonu üzerindeki etkileri kesindir. İdeolojiler hem birlik ve beraberliği ve uyum getirirken hem de bölücü olabilir. Başka bir deyişle ideoloji, bir milletin gelenekleri ve kültürü ile uyumluysa statükoyu sağlamlaştırmaya yardımcı olabilir. Ancak ideolojiler farklıysa toplumda ayrımcılığı ve gerilimi körükleyebilir. Toplum kültürünü ideoloji perspektifinden incelendiğinde birçok başarısızlığın kökeni kolayca anlaşılabilir (Babaei, 2008).

Değerler. Kültürün en önemli kısmı standartlar ve kriterlerden oluşur. Başkalarının davranış, konuşma ve düşüncelerine ilişkin yargılar değerlere dayanır. Toplumda amaç, yöntem ve bunlara ulaşmanın araçlarının seçimi değer ölçütleriyle ölçülür. Temelde insan her şeyden önce değerli bir varlıktır. Kişi her zaman egosu ile mücadele halindedir ve çevresinde olup bitenleri değerlendirir ve bir şekilde kendisiyle ilişkilidir. Bir şeye sahip olmanın değeri onun değeri kadardır. Başarılı olmak, iyi işler yapmak, iyi davranışlar göstermek, güzellik hayatın ve toplumun amaçlarıyla ilgilidir (Davis, 1997: 17).

2.7.2. Kültürün Önemi Ve Yükseköğretim Sisteminin Rolü

Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin özelliklerinden biri de “kültür” meselesi ve özellikle yükseköğretimin bu konudaki rolüdür. Kültür ve onun yaygınlığı ve düzeyi bir kalkınma ölçütüdür. Bu bağlamda yükseköğretim kültürün önemli direklerinden biri olarak rolünden söz edilebilir. Sadece gelişmekte olan ülkeler değil, yeni dünyada hiçbir ülke ve toplum, kültürün toplumların büyüme ve değişmesinde önemli etkisinden uzak olamaz (Hüseyini, 2011).

Kültürün gelişme ve uygarlık üzerindeki etkisi bir yana, 19. ve 20. yüzyıl toplumunu önceki yüzyıllardan ayıran belki de en önemli özelliklerden biri, "kültürün", toplumun en temel ve pratik unsurlarından biri olarak yerleştirilmesidir. Toplumlar ve hükümetler arasındaki iletişim ve tek kelimeyle, tüm insanlığın iletişimi kültürel konuların rolünden ve gücünden yararlanılarak yapılmaktadır. Günümüz dünyasına kültürel iletişim çağı da denilebilir (Hüseyini, 2011).

Kültürel iletişim perspektifinden olaylara bakıldığında, kültürel sorunları bulma ve politika değiştirmenin öneminde eski sömürge anlayışlarındaki değişimi görmek mümkündür. Eski sömürgeci anlayışında daha çok askeri operasyonlar ve benzerleri yöntemler kullanılmışken, yeni sömürgecilikte kültürel iletişim yolları kullanılmaktadır. Çünkü bu yöntem, göze çarpmamakta, toplumları rahatsız etmemekte fakat daha derinden ve kalıcı izler bırakmaktadır. Herhangi bir uygarlığın oluşturulması bir toplumun kültüründen geçmektedir. Yeni sömürgeci anlayış kültürel sömürüyle; gizli, kalıcı ve medeniyet etkisi

olmak üzere üç sonuç elde etmektedir (Hüseyini, 2011). Üç sonucun her biri tek başına ayrı ayrı olarak bir sömürde istenen önemli faktörlerken kültürel sömürü bunu tek başına üçünü birlikte gerçekleştirmektedir.

Medeniyet inşasında kültürün önemli etkisi de göz ardı edilmemelidir. Her medeniyetin sürdürülebilirliği için kültür inşasına ihtiyacı vardır; Çünkü kültür unsuru olmadan insan uygarlığının temelleri atılamaz. Kuşkusuz yükseköğretim sistemi önemli kültürel unsurlardan biri ve onun bir parçası olarak kabul edildiğinden, medeniyet inşasında anahtar rolüne özel önem verilmelidir (Hüseyini, 2011).

Günümüz dünyasında milletlerin ve insan toplumlarının önünde iki yol vardır: Ya egemen Batı medeniyetinin mevcut ilişkilerinden pasif bir şekilde korkmaları gerekir, ya da aktif bir yaklaşımla medeniyet inşa etmeye çalışmalıdırlar. Birinci yol, kişinin kendi kimliğini, milliyetini ve kültürünü kaybetmesine yol açar ve ikinci yol, bir ulusun ulusal kimliğini yeniden kazanmasının ve kültürel köklerini yeniden inşa etmesinin yolunu açar (Hüseyini, 2011).

Bir toplum ve bir millet, medeniyete doğru ilerlemez ve köklerini ve ideal inşa tasarımını bulmaya çalışmazsa, kaçınılmaz olarak Batı Medeniyeti'nin egemenliğinde kalacaktır. Ayrıca Batı Medeniyetinin; kültürel, siyasi ve ekonomik hegemonyasını kabul etmek zorunda kalacaktır. Yükseköğretim medeniyet inşasında kültürün öneminin farkına varması halinde hem önceki medeniyeti koruyacak hem de yeni kültür inşasının temellerini oluşturacaktır (Hüseyini, 2011).

2.8. KÜLTÜREL DEĞİŞİM

Değişim kelimesi yaygın ve eski bir kavram olmasına rağmen geçmişi insan yaşamının başlangıcına kadar gitmektedir. Ancak biçim ve içeriği son yıllarda giderek artan bir yoğunluk, hız ve nitelik kazanmış, bilimsel, ekonomik, sosyal ve teknik tüm konuların ortak paydası haline gelmiş. Değişim kurumsal, toplumsal ve idari yapılanmalarda köklü değişikliklere işaret etmektedir. (Navabakhsh, Siah Posh, 2009: 80)

Kültürel değişim; kanunilik, düzen ve disiplin gibi sosyal ve beşeri ilişkileri geliştirmek ve toplumun tüm fertleri için bilimsel, ahlaki ve manevi yetenekleri arttırmayı amaçlamaktadır (Nazimi Ardakani ve Keshavarz, 2006). Kültür ve değişim arasında karşılıklı bir ilişki vardır biri diğerinden etkilenir. Kültürel değişimin amacı, toplumdaki insanların kendi konumlarını tanımları ve büyümeleri için uygun maddi ve manevi koşulları ve imkanları oluşturmak, insanın bilgi ve birikimlerini artırmak, dönüşüme ve

ilerlemeye hazırlanmak ve değişmenin genel ilkelerini kabul etmektir.

Kültürel gelişme, toplumun kültürel yaşamını yükseltmek ve aşkın kültürel amaç ve değerlere ulaşmak ayrıca insanların kültürel, manevi ve maddi ihtiyaçlarına cevap vermedeki etkililiği. Kültürel gelişme, insanların büyümesi ve mükemmelleşmesi için temel oluşturacak arzu edilen hedefler doğrultusunda toplum kültürünün çeşitli yönlerini değiştirme süreci olarak görülebilir (Shirkund, 2012).

Girard Augustine, kültürel değişim ve gelişimin olması için; insanları tanımak, insan bilgisini, değişime ve ilerlemeye hazır hale getirmek, genel gelişim ve değişim ilkelerini kabul etmek, insanlar için uygun maddi ve manevi koşullar ve olanaklar yaratmak (Gulami, 2011). UNESCO, bir toplumun kültürel değerlerinin, ekonomik ve sosyal kalkınmanın genel durumu ile koordineli bir şekilde gerçekleştirilmesi, gelişmesi ve ilerlemesini kültürel gelişme olarak ifade etmektedir (Gulami, 2011). 1986'da BM Genel Kurulu 10 yıl içinde dünya kültürel gelişiminde dikkat edilmesi gereken hususları şöyle açıklamaktadır (Azizabadi Farahani, 2008):

- Kalkınmanın kültürel boyutlarına dikkat etmek,
- Kültürel kimlikleri vurgulamak ve güçlendirmek,
- Kültürel hayata katılımı teşvik etmek,
- Uluslararası işbirliğini teşvik etmek

Ekonomik kalkınmada kültürün ihmal edildiği, kültürel kimlikleri güçlendirmek, kültürel hayata teşvikle kültüre uygun kalkınmanın gerçekleştirilece bu anlamda uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kültürel kimliğe vurgu yapan gelişme, kültürel koşulların iyileştirilmesi ve kültürle ilgili konuların niceliksel ve niteliksel büyümesini sağlar. Ayrıca gelişme, toplumu ve gelenekleri değiştirerek; teknolojinin ve bilginin gelişmesine böylece toplumsal refaha katkıda bulunmayı sağlar (Nazarpour, 1999: 44).

1982 yılında, Mexico City'de düzenlenen Dünya Kültür Politikaları Konferansı'nın 27 sayılı Kararında, UNESCO Genel Konferansı'na, Dünya Kültürel Değişim On Yılı'nın Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na bildirilmesini teklif etmesi tavsiye edilmiştir (Dupuis, 1991: 23). Sonuç olarak, kültürel değişmenin ekonomik gelişme ile örtüşmediği, bunun ötesine geçtiği ve dinamizm ve yenilikçilik unsuru olduğu inancı nedeniyle, kültürel değişmeye dikkat edilmesi giderek bir zorunluluk olarak görülmeye başlandı.

Bir toplumun kültürünün çeşitli yönlerini arzu edilen amaç ve hedefler doğrultusunda

ilerletme ve yükseltme sürecine kültürel gelişme denir. Kültürel gelişme büyüme için doğru zemini ve bağlamı sağlar. Bu tanımda, kültürün çeşitli yönleri, tutumları, değerleri, gelenekleri, kanunları, gelenekleri ve normları vb. anlamına gelmesi de dahil olmak üzere birkaç önemli nokta vurgulanmaktadır (Sabağpur, 2006).

Kültürel gelişme, insan topluluklarında belirlenemeyen ve değişme için uygun zemini sağlayacak şekilde değişme sürecinin ana boyutlarından biri olarak kabul edilen kalıcı bir akıştır. Dolayısıyla, kültürel gelişmedeki en merkezi amacın insanın mükemmelleşmesi olduğu gerçeğinden hareketle, kültürel gelişme bir yandan değişimin nedeni, diğer yandan da etkisidir. Kültürel gelişim, değişimin bir sonraki boyutu olmasına rağmen, insan yaşamının her alanında açık ve gizli bir biçimde mevcuttur. Dolayısıyla dini, sosyal ve siyasi boyutlardaki kültürel değişme ile birlikte kültürün ekonomik boyutu da değişmektedir. Aslında, kültürel gelişme ekonomik gelişmeye ve ekonomik gelişme de kültürel değişime yol açar (Sabağpur, 2006).

Kültürel kalkınma kavramı, 1960'lı yıllarda UNESCO tarafından popüler hale getirildi. UNESCO çeşitli toplantılarda eğitim planlaması, kültür politikası ve bilgilendirme politikası şeklinde dengeli ve bilinçli kalkınma koşullarını gündemine aldı. Ayrıca, bu kavram UNESCO için o kadar önemliydi ki, 1987'den 1997'ye kadar olan 10 yıl, bu kuruluş tarafından kültürel değişimin on yılı olarak adlandırıldı (Tabesh, 2009).

Kültür, değerleri ve inançları, ekonomi, siyaset ve diğer sosyal faaliyetlerin gelişmesinin ve oluşmasının sebebidir (Tabesh, 2009). Bir sistemin sürdürülmesi, görünüşte siyasi ve ekonomik faaliyetlerin dinamizmine ve bağımsızlığına bağlı olsa da ekonominin çalışması veya diğer sektörlerde politika yapma biçimi, o sosyal sistemin kültüründen etkilenir.

Kültürel değişimin nihai amacı aslında her türlü değişimin temel amacıdır. Hem maddi hem de manevi boyutlarda toplumun büyümesi gelişmesi anlamına gelir (Tabesh, 2009). Toplumdaki kültürel değişme; temel kültür, özelleşmiş kültür ve genel kültür olmak üzere üç bölümden oluşur. Temel kültür aslında toplumun genel hatlarını, altyapılarını ve kültürel ideallerini belirler. İhtisaslaşmış kültür, temel kültürde yapılan kültürünün ilkeleri ve genel hatları, her kesiminin düşünür ve uzmanlarından oluşan bir grup tarafından incelenmekte ve kavramsal alanlar bulunarak çözümlenebilmektedir (Nazimi Ardakani ve Keshavarz, 2006). Genel kültür; kültürel kavram ve kazanımlar farklı formatlarda ve farklı yazılım ve araçlarla topluma sunulmaktadır. Bu kavramlar istek, düşünce ve davranış alanını

etkiler ve uzlaşma yönünde geliştirir. Radyo, televizyon, basın, sosyal medya, yazarlar, dini misyonerler vb. gibi kültürel faaliyetlerle görevli merkezler ve kişiler bu gruba dahildir.

Kültürel değişimin kavramsal alanının tartışılmasında önemli bir nokta, bazı durumlarda kültürel değişimin unutmak ve geçmiş geleneklerden kopmakla eş tutulduğudur; Bir anlamda “kültürel değişme geleneklerden kopmak anlamına gelmezken, gelenekler bir toplumun geçmiş deneyimlerinin birikimi ve depolanmasıdır (Sabağpur, 2006). Gelişim, geleneklerin ve deneyimlerin genişletilmesine dayanır ve bunların olumsuzlanmasına dayanmaz. Kalkınma, geçmişin gelenek ve deneyimlerinin yeniden düşünülerek yeni ihtiyaç ve koşullara göre yeniden inşa edildiği bir süreçtir. Bu süreç sayesinde toplum kendini dönüştürür ve insanların potansiyel yetenekleri değişir. Bu nedenle kültürel kimlik kavramı değişme veya gelişme kavramından ayrı değildir (Sabağpur, 2006).

Kültür, herhangi bir ülkenin kalkınmasında önemli bir temel bileşendir. 1980 ve 1990’lı yıllarda uzmanların büyük çoğunluğu, kalkınmanın sadece ekonomik bir yönü olduğu ve ülkelerin bunu başarmak için ekonomilerini güçlendirmesi gerektiği yönünde görüşler ifade etmişlerdir. Ancak bu inanç, kalkınmada sadece ekonomik kısıtlara yer veren ülkelerin kalkınmayı başaramamaları ile değişmiş ve tek boyutlu kalkınma anlayışının kaybolmasına neden olmuştur. Böylece her türlü kalkınmanın temelini kültürel kalkınma olduğu ortaya çıkmış. Hükümetlerin temel kaygısı çok yönlü kalkınmayı gerçekleştirmek olduğu ve bu değişimin temelinde de insan (insan kültürel varlıktır) olduğu için gerçek ve sürdürülebilir kalkınmanın altyapısı kültürel değişmeyi gerektirir (Ramshek, 2009).

2.8.1. Kültürel Değişimin Önemi Ve Gerekliliği

Kültürel değişim toplumların maddi ve manevi yönden değişimini ifade eder. Buradaki değişim olumlu değişme ve gelişme anlamında ele alınmaktadır. İnsanın büyüme gelişmesinde, olgunlaşmasında, toplum içinde bir arada yaşamasında kültürün önemli bir yeri vardır (Shirkund, 2012).

Tutum ve değerler değiştirilerek gelişim için uygun bir platform elde edilir. Bu nedenle değişim sürecinde bu iki kategoride değişiklik yapmak planların başında gelmelidir. Elbette bu, bir toplumun kültürünün tamamen kaybedilmesi, yerine başka bir toplumun kültürünün konulması veya yerine yabancı bir kültürün yerleştirilmesi olarak değerlendirilmemelidir. Unutulmamalıdır ki, kültürel değişme bir yandan toplumun başka yönlerinin değişiminin temeli ve nedeni, diğer yandan da onların etkisidir (Shirkund, 2012).

Kültüre bütüncül bir bakış açısıyla bakıldığında, kültürün siyasi, ekonomik, sosyal ve

askeri gibi diğer alanları da içeren kesitsel bir alan olduğu açıktır. Bu nedenle siyasi, sosyal ve hatta ekonomik tüm sektör ve alanların kültürel değişmeden etkilenmesi, kültürel değişmeden faydalanabilmesi ve ulusal güvenlik yolunda olması gerekmektedir. Milli güvenliğin ve milli kimliğin temeli olarak kültürel değişmenin önemini ve gerekliliğini kabul ettikten sonra, kültürel değişmenin bazı yönleri şöyle ortaya konabilir (Shirkund, 2012).

- Toplumunu yönlendirmek ve izlemek için kültürel politikalar oluşturmak, kültürel olarak yapılması ve yapılmaması gerekenleri belirlemek.
- Bilimsel anlamda kültürel planlama ve ihtiyaca uygun önlemlerin belirlenmesi.
- Kültür alanında eğitim yöneticileri ve temsilcileri tarafından kültürel becerilerin eğitimi ve öğretimi.
- Kültürel bilgileri topluluk düzeyinde hatırlatmak ve güncellemek.
- Bilim üretme aşamasına kadar gerçek anlamda kültürel araştırma yapmak.

Politika oluştururken, planlamalar yaparken her zaman kültürün manevi boyutu dikkate alınmalıdır. Manevi boyut dikkate alınmayan politika ve planlamalar yeterince etkili olamayacaktır (Ramshek, 2009). Kültürün manevi boyutunun etkileri, ürünler, eserler, faaliyetler ve kültürel tüketim biçimindeki görünür alanlar üzerinden değerlendirilebilir. Bu nedenle kültür politikaları ve eylemlerinin etkilerini iyileştirmek için kültürün her iki boyutunu da dikkat almak gerekmektedir.

Kültür alanındaki herhangi bir planlama, kişisel ve sosyal yaşamın her alanında insan yetenek ve yeterliliklerinin mükemmelliğini dikkate almalıdır (Ramshek, 2009). Bu bakış açısıyla kültürel planlama ile siyasi, ekonomik ve sosyal alanlardaki planlamalar arasında canlı ve dinamik bir iletişim kurulmalıdır. Böylece toplumun ve ülkenin kalkınması doğrultusunda karşılıklı kapasitelerin kullanılması mümkün olsun.

Kültür alanındaki planlamaların diğer alanlara göre daha geniş kapsam olması gerektiğini göstermektedir (Harry, Terry Yandis, 2001: 74-77). Kültürel sezgi düzeyiyle ilgili program ve eylemlerin tasarımında etkileşimler her zaman dikkate alınmalıdır. Pek çok durumda kültür, yalnızca diğer gelişim hedeflerine ulaşmanın yolu değil, daha da önemlisi, kimliğin temeli ve hayattaki tüm hayallerin ve hedeflerin anlamıdır. Çünkü kültürün mensupları kendi kültürleri içindeki ve dışındaki çevre ve insanlarla olan ilişkilerini nasıl düzenlediklerini ve sürdürdüklerini belirlemektedir. Çevreden alınan bilgilerin nasıl anlaşılacağını ve kullanılacağını, yorumlanma yöntemini ve kullanılan yöntemi belirleyen

kültürdür. Daha doğrusu kültür, gerçekliğe anlam verir.

Kalkınma kültürü ve kültürel değişme, ulusal planlamada çok önemli iki kavramdır. Kalkınma kültürü kavramı toplumların sosyo-ekonomik kalkınmasının ekonomik sorununu, kültürel değişme ise kalkınma ortamının hazırlanması anlamına gelmektedir. Kültürel gelişme, toplumdaki kültürel yaşamı yükseltmek, yani aşkın kültürel değerlere ulaşmak anlamına gelmektedir. Kültürün değiştirilmesindeki amaç değişim olsun diye değil kalkınmanın gerçekleştirilmesi için zeminin oluşturulmasıdır. Zemin oluşturulduktan sonra kalkınmayla üretim, verimlilik, kişi başına düşen gelirin artırılması ve ekonomik büyümeyle birlikte toplumsal refahın sağlanmasıdır (Harry.s Terry Yandis, 2001: 74-77).

Kalkınmanın temel hedefi, dinamik, canlı, bilgili, dürüst, değer odaklı insanlara sahip olmak olmalıdır. Kültürü kalkınma sürecinde temel bir faktör olarak kabul ettiğimiz anda, onu kalkınmanın kendisi gibi tüm toplumu ilgilendiren bir mesele olarak görülmelidir. Kalkınmaya kültürel yönü dahil etmek, kalkınmayı tüm insanlığı kapsayacak şekilde genişletmek demektir. Öte yandan, kültürü kalkınmanın bir yönü olarak ele almak, kültürü herkese açmak demektir. Kültürel değişimin ilkeleri şöyle sıralanabilir (Harry.s Terry Yandis, 2001: 74-77).

- Kültür döngüsünün hızlanmasında ve kültürel dengenin oluşturulmasında eğitimin büyük rolü vardır. Örneğin değişme, bilim kültüre dönüştüğünde gerçekleşir. Bilim ve teknoloji, öncelikle belirli bir kültürün başarısıdır. Kültür, bilimin iyi bilinen kaynağıdır ve bilimsel başarılar da kültürü etkiler ve dönüştürür.

- Kültürel döngü ne kadar hızlı olursa, o kültür o kadar zenginleşir. Bu sayede kitle iletişim araçları güçlendirilmelidir.

- Ülkelerin çok yönlü gelişimi dikkate alınarak, kültürel kalkınma hedeflerinde kültür kurumları ve bölümleri güçlendirilmelidir.

Medya toplumu değiştirme ve geliştirmede önemli bir rol oynamaktadır (Harry, Terry Yandis, 2001: 74-77). Medya ve basın, bilgiyi üretme, dağıtma, kültür aktarımında ve kültürel değişimde, kültür düzeyinin yükseltilmesinde önemli bir rol oynamakta ve toplumun kalkınmasına yardımcı olmaktadır. Toplum sorunlarının anlaşılması ve bu sorunlara ilişkin çözümlerin sunulmasında medya ve basının önemli bir yeri vardır. Yine toplumsal sorunların ortaya çıkmasında yanlış görüşler, kavramsal ve kültürel engeller medya ve basın yoluyla ortaya konabilir.

Ülkeler gelişme ve ilerleme istiyorlarsa kültürel zaafalarını kabul etmelidirler. Burada medyanın etkisi kültürel değişimin önemli parametreleri olarak ortaya çıkar ve

bilgilendirici, eğitici, dinlendirici ve eğlence işlevleriyle toplumun çok yönlü gelişimine katkıda bulunur (Harry, Terry Yandis, 2001: 74-77).

Kültürel değişme alanındaki iki temel kavramın, yani “kültür politikası” ve “kültürel strateji”nin anlaşılması oldukça önemlidir. Kültür politikaları, toplumda istenen ve uygun kültürel-sosyal koşulları sürdürmek veya oluşturmak için hükümetlerin benimsediği bir dizi makro karar ve özel yasal çerçeve olduğu söylenebilir. Kültür politikası toplumun mevcut durumunu (dinamikten çok statik) sürdürmek ister (Harry, Terry Yandis, 2001: 74-77). Yani kültür politikalarının sistematik ve dolayısıyla yavaş dinamiklerden sorumlu olduğunu belirtmekte fayda var.

Kültür politikası, kültürel stratejinin aksine ülkenin kültürel kalkınma yolunu (ulusal kalkınma stratejisinin hedefleri doğrultusunda) denetler ve aslında ülkenin mevcut kültürel koşullarının gelecekte arzu edilen duruma nasıl dönüştürüleceğini belirler. Bu nedenle, kültürel strateji açıkça “değişim ve gelişme” yaratmayı vurgular ve kısacası (kültür politikaları gibi) edilgen bir modu yoktur daha agresif veya başka bir deyişle dönüşümcü bir role bürünür. Kültür ve sanatın toplumun temelini oluşturduğu ve bir toplum ne kadar yeni olursa olsun onun sürekliliği ve bekası, toplumun kimliğini oluşturan kültürel ilkelere ve insanlara dayanmaktadır (Harry, Terry Yandis, 2001: 74-77).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında yaratılan uçurum ve toplumların siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel değişimin sürdürülebilir ve kapsamlı kalkınmanın temeli olarak etkili rolü hakkında artan farkındalığı mahiyet itibariyle önem kazanmıştır (Mohammedi, 1998: 219).

Kültür ve değişme arasında karşılıklı bir ilişki vardır ve her biri diğerinden etkilenir. Kültürel değişimin amacı, toplumdaki insanların kendi yerlerini tanımaları ve büyümeleri, toplumdaki bilim ve bilgiyi artırmaları için uygun maddi ve manevi koşulları ve fırsatları yaratmaktır (Neyestani, Rameshgar, 2013). 1968'de kültürel işlerin kurulmasıyla birlikte Japonya, bu ülkenin kültür politikalarında amaçlanan misyonlar da dahil olmak üzere kültürel kalkınmada etkili adımlar atmıştır. Kültür işleri birimi, kültür ve sanat festivallerinin geliştirilmesi, kültür gruplarının faaliyetlerine yardımın artırılması, gençlik sanatsal faaliyetleri için malzeme ve ekipmanın sağlanması, genç sanatçıların yeteneklerinin keşfedilmesi ve geliştirilmesi faaliyetlerini yerine getirdi (Mohammedi, 1998 : 219).

Pierre Bourdieu kültürel değişim ve gelişimin kültürel sermayenin gelişimini kapsadığını düşünüyor. Ekonomik sermaye ile karşılaştırıldığında popüler hale gelen kültürel sermaye, bir kişinin sosyal bir konumu sürdürmek veya kazanmak için kullandığı

bir dizi ilişki, bilgi ve ayrıcalıktır. Bourdieu ve Jean-Claude Passon kültürel eşitsizlik hipotezinden yola çıkarak yaptıkları araştırmalarında, kültürel eşitsizliğin ancak bireyler ve gruplar için mümkün olan kültürel davranış ve eylemler tarafından belirlendiği sonucuna varmışlardır. Tiyatroya gitmek, dergi ve gazete okumak, sinemaya gitmek, kameraya sahip olmak ve benzeri şeyler kültürel sermayenin alamet ve imkânlarından görülmektedir (Rooh Al-Amini 1993:116). Bourdieu, kültürel sermayenin üç biçiminden bahseder (Nazimi Ardakani ve Keshavarz, 2015):

- Kişinin yeteneğiyle elde ettiği ve başkasına devredilemeyen fiziki ve kişisel sermaye; kişi öldüğünde kaybedilir.
- Nesnel kültürel sermaye, kişinin elinde belge ve kitap şeklinde bulunan ve başkalarına devredilemeyen sanatsal şaheserler, makine teknolojisi ve bilimsel yasalar gibi kültürel miraslar bütünüdür.
- Kurumsal ve normatif sermaye, bu sermaye, insanlar için sosyal normlar ve unvanlar yardımıyla başarıya ulaşır ve eğitim sertifikaları, mesleki ve çalışma sertifikaları gibi devredilemez.

Kültürün ve kültürel unsurların değiştirilmesi, toplumlarda barış ve özgürlük yaratmanın en temel araçlarından biridir. Günümüzde kültürel değişme, özellikle az gelişmiş ülkelerde ekonomik, politik ve sosyal sektörlerin sürdürülebilir kalkınması için gerekli altyapıyı oluşturmanın en önemli aracıdır. Dadashpour (Satari, 1987: 67), kültürü ve kültürel değişmeyi demokrasinin yaratılmasında etkili bir araç olarak görmektedir. Kültürel değişme her türlü değişimin ön koşulu olduğundan, toplumu yöneten kültürün değişmesi ve doğurganlığı ulusal kalkınmanın en önemli yönlerinden biridir. Bakış açıları, konuşma tarzı, dünya görüşü, sorumluluk, akılcılık, toplumun bilimsel büyüme ve değişimini belirleyen faktör ve unsurlardandır. Bireysel ve toplu davranışlarımızın birçoğu kültürden kaynaklanır. Tüm boyutlarıyla değişme, kültürel inançlardan güçlü bir şekilde etkilenir (Tabatabai, 1995).

2.8.2. Yükseköğretim Ve Kültürel Değişim Arasındaki İlişki

Kalkınma ekonomik bir kavramdan daha fazlasıdır, kültürel bir meseledir ve kültür yaratan bir kurum olarak üniversite, kalkınma sürecinde ayrıcalıklı bir rol oynayabilir (Rashidpour, 1999). Kültürel değişmeyi ölçmek için UNESCO tarafından sağlanan 146 gösterge dikkate alındığında, yükseköğretimin kültürel değişme sürecindeki rolünün önemini anlamak mümkündür. Bu göstergelere bakıldığında, bilimin üretimi ve yerleştirilmesinde yükseköğretimin toplumun kültürel değişiminin önünü açtığını ve toplumun bilimsel ve kültürel değişimi için uygun bir platform olduğunu açıklanabilir (Hosseinpourfaizi, Nozohor, 2004).

Ortaçağda yükseköğretim tek boyutlu bir role sahipti ve bilginin aktarımından tek başına sorumluydu. 19. yüzyılda yükseköğretim bilgi aktarmanın yanı sıra bilgi üretme görevini de üstlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, benzeri görülmemiş bir büyüme dönemi olmuştur. Bu dönemde, yükseköğretim hemen hemen tüm modern toplumlarda merkezi bir rol oynamıştır (Altbach, 2000: 17).

Uygulamalı araştırmalar yapmak, uzman ve sanatçı yetiştirmek yükseköğretimin görevleri arasındaydı. Toplumun “rasyonellik eksenini” olan üniversite, toplumun değişimlerinde etkili bir rol oynamıştır. Aydınlarının ve elitlerinin toplanma merkezi, yaratıcılık ve uzmanların yetiştirilmesi için en önemli merkez haline gelmiştir. Tüm bunlar, toplumun üniversiteye bakışını duyarlı hale getirmiştir (İsmaili, 1995:141).

Yükseköğretim öğrencisi tutku, heyecan, çaba ve macera dolu genç bir güçtür. Yükseköğretim bilgiye, sorgulamaya meraklı bu zihinleri bilimsel düşünmeye, araştırmaya ve eleştirel düşünmeye sevk eder (İsmaili, 1995:141). Öğrencilerin hem yükseköğretimde hem de toplumda yaptığı bilimsel ve kültürel etkinlikler kültürel değişimin gerçekleştirilmesinde, dinamik ve aktif bir rol oynamaktadır (Nistani, Rameshgar, 2013). Biyolog ve anatomi bilimcisi olan François Jacob araştırmalarında her insanın 25 yaşından itibaren her gün 300.000 sinir hücresi kaybettiğini ve 25 yaşından itibaren insanlarda yaratma, yenilik yapma ve keşfetme gücü ve kapasitesinin zayıfladığını görmüştür (Neyestani, Rameshgar, 2013).

Yükseköğretim ile kültürel gelişme arasındaki ilişkinin incelenmesi ve analiz edilmesi iki açıdan önemlidir. Bilim ve teknoloji ile toplumun kültürü arasında doğrudan bir ilişki vardır. Diğer taraftan bilimin gelişmesine uygun ve elverişli olmayan bir kültürle bilgi üretilemez. Bilimsel ve kültürel inşa birbiriyle ilişkili iki sistemdir, biri olmadan diğeri verimli olamaz (Bashiriyah, 1991). Öte yandan yükseköğretim kurumları yerli olmayıp, Batı kültüründen ödünç alınmış ve Batı kültürünün taşıyıcılığını yapmaktadır (Beshiriyah, 1991).

Batı'nın Oxford, Cambridge ve Sorbonne gibi büyük üniversiteleri, Orta Çağ ve antik çağların geleneksel bilim alanlarından yavaş yavaş uzaklaşmışlar fakat aynı sürecin doğal devamıdır, tarihsel ve toplumsal köklere ve kimliğe sahiptirler. Yükseköğretim bir yandan toplumun kültürel değerlerini ve geleneklerini korumalı, diğer yandan da ihtiyaç duyulan yeni değerleri ve bilim ve teknolojiyi geliştirmelidir. Yükseköğretim bu iki bileşeni uzlaştıramazsa, iç ve dış çatışmalar ve krizlerle karşıya kalabilir (Neyestani, Rameshgar, 2013).

Yükseköğretim, toplumun ilerleme ve değişme için sahip olduğu en değerli kaynaklardan biri olarak bilinmektedir. Bugün bu merkezler, bilgi ve teknolojiye sahip olmaları açısından dünyada büyük bir itibara sahip olup, toplumsal dönüşümün en önemli etkenleri olarak kabul edilmektedirler. Yükseköğretim kurumları, gençleri günümüzün değişen dünyasına hazırlamalıdır. Prestijli üniversiteler teknik ve bilimsel yeterlilikleri ile yetinemezler, kültürel misyonlarını yerine getirmek zorundadırlar. Dünyanın büyük üniversiteleri kültürel yaratıcılardır ve bazı dönemlerde bu üniversiteler kültürel, politik ve sosyal değişimler üzerinde derin etkileri olmuştur (Neyestani, Rameshgar, 2013).

Yükseköğretimin toplumun entelektüel, düşünür ve seçkinlerinin toplanma merkezi olarak görüldüğünde, kültürünün değişmesinde üniversitenin önemli bir rolü vardır. Yükseköğretimin ana kitlesi olan öğrenciler, başta kültürel alanlar olmak üzere tüm endüstriyel ve ekonomik alanlarda ilerleme sağlamak için toplumun faaliyetlerine katılabilen, önemli enerji ve yeteneklere sahip aktif, dinamik bir gruptur. Yükseköğretimdeki öğrencilerin grup çalışması yapma, teknolojiyi kullanma, iletişim kurma ve bilgi alışverişi yapma becerisi gibi bir çok bilgi ve beceriye sahip olması gerekmektedir (Neyestani, Rameshgar, 2013). Yükseköğretimdeki kültürel etkinlikler doğru bağlamda ele alınır ve yapılırsa toplumda kapsamlı bir gelişme sağlayacaktır. Kültürel etkinlikler şu özelliklere sahip olmalıdır (Neyestani, Rameshgar, 2013).

- Öğrencilerin yetenek ve becerilerinin gelişmesi için ortam oluşturmak.
- Yükseköğretime ilgiyi çekmek.
- Ekip çalışması yapmak ve katılımı sağlamak,
- Sorumluluk pratiği yapmak ve verilen görevlerden sorumlu olmak için bir ortam yaratmak.
- Planlama ve yönetim faaliyetlerini uygulamak.
- Düzen ruhunu güçlendirmek ve başkalarının haklarına saygı duymak.
- Öngörülemeyen ve beklenmedik durumlarla baş etmede inisiyatif almak ve yaratıcılığın gücünü artırmak.

Yükseköğretim, ülkelerin bilim geleneğini oluşturmak, derinleştirmek, büyütmek ve geliştirmek amacıyla kurulmuştur. Yükseköğretimdeki bilimsel geleneğin en büyük amacı öğrencilerin entelektüel, ahlaki ve değer temellerine rehberlik etmek ve geliştirmektir. Böylece yetişmiş insanların yardımıyla toplumun sorunlarını çözecek ve toplumsal ihtiyaçlara cevap verebilecektir (Babaei, 2008).

Yükseköğretimin kurumsallaşabilmesi, çevre koşullarına uyum sağlayabilmesi, amaca uygun olarak öğrencileri yetiştirebilmesi, büyümeyi gerçekleştirebilmesi ve kültür inşasını gerçekleştirebilmesi için şu faaliyetleri yerine getirmesi gerekir (Babaei, 2008) .

Uyanma: Bu faaliyette yükseköğretim, gerçek kültüre uygun entelektüel ve değer platformları oluşturmaya, değer dönüşüm alanları sağlamaya çalışır. Toplum gerçek kültüre ve hayatlarının farklı katmanlarına her gün daha da yakınlaşır ve gerçek kültürden kaynaklanan önermelere karşı dirençlerini azaltır. Tarih, büyüme ve gelişmenin önündeki en önemli engelin geçmişin inançlarına körü körüne bağlanması olduğunun iyi bir tanığıdır. Yükseköğretim bu atmosferi kırabilecek, toplumun özgüveni geliştirebilecek önemli kurumlardandır.

Yazım Hareketi: Bilimin üretimi ve teorilerin geliştirilmesidir. Teoriler, devlet adamlarının faaliyetlerini yönlendirdiği, zenginleştirdiği ve farklı stratejileri geliştirmelerine temel teşkil etmektedir. Tarihe bakıldığında Heartland, Medeniyetler Çatışması ve Büyük Ortadoğu gibi teoriler, birçok savaş ve cinayeti geride bırakan örneklerdir. Bu teoriler üniversitelerde geliştirilmiştir. Bu nedenle, düşünür ve bilim adamları, beşeri bilimler alanlarında teoriler üretmeye ve yazmaya yönlendirilmelidir.

Girişimcilik. İnsanların büyüme ve ilerleme yolunda doğru ve hızlı bir şekilde ilerleyebilmeleri için sunulan fırsatları doğru değerlendirmeleri gerekir. Aksi takdirde pişmanlıktan başka bir sonuç elde edemez, sonunda kervanının gerisinde kalırlar. Çünkü fırsatlar zor ortaya çıkar ve sahneyi çabucak terkederler. Günümüzde gelişmiş toplumlar girişimciliğin önemini çok iyi anlamışlar insanlarını girişimcilikte geliştirmek için girişimci üniversiteler kurmuşlar, öğrencilere çeşitli alanlarda girişimcilik kursları vermişlerdir.

Eğitim ve Öğretim. Belki de üniversitelerin inşa ve kültürel değişimdeki en önemli rolünün eğitim ve öğretim olduğu ve bunların gerçekleştirilmesiyle yukarıdaki dört hedefin de gerçekleşeceği söylenebilir. Doğru eğitim ve programıyla bireylerin yeteneklerin keşfedilmesi ve geliştirilmesi sağlanır. Bilgi ve beceriler kazandırarak insanların özgüvenlerinin geliştirilmesi sağlanır. Eğitilmiş bireyler toplumda belirli konuları tartışılarak, toplumun büme ve gelişmesi için olumlu bir ortam hazırlarlar (Babaei, 2008).

2.8.3. Kültürel Değişimin Yönetimi

Büyüme ve değişme için uygun bir kültürel platforma ulaşmak, kültürel entegrasyonu gerektirir. Toplumda kültürel entegrasyonun sağlanması ve nihayetinde kalkınmaya hazır bir ortam oluşturmak, toplumun kültürel yönetime ihtiyacı ortaya

koymaktadır. Bir toplumun kültürel yönetiminin etkili olabilmesi için kültürel ve sosyal çatışmaları örgütlemek yöneticilerinin önceliğidir (Nazimi Ardakani, Keshavarz, 2006).

Kültür yönetimi önemlidir çünkü kültür, toplumdaki insanların yaşamlarında ve ulusal kimlik, yenilikçilik, girişimcilik, sermaye, teknoloji vb. oluşturmada önemli rol oynar. Hedef belirleme ve bu hedefler doğrultusunda planlama yapma yönetimin gereğidir. Durum analizini yapmadan hedefler ve planlar ortaya koymak mümkün değildir. Toplumun değerlerine dayanan kültür yönetimi istenilen hedeflere ulaşma açısından önemlidir (Nazimi Ardakani, Keshavarz, 2006).

Kültür, değiştirilme ve yönetilme veya politize olma özelliğine sahiptir. Aynı zamanda kültür akışkan ve güncel olduğundan, durgunluğu kabul etmediğinden, gerektiğinde dönüştürüldüğünde daha etkili olacaktır. Kültürün diğer alanlardaki etkisi ve sürdürülebilir ulusal kalkınma düşünüldüğünde kültürel dönüşüm bir zorunluluk haline gelmektedir (Nazimi Ardakani, Keshavarz, 2006).

Afganistan'ın geleceği entelektüel ve kültürel dönüşüme, akılcılığın kurumsallaşmasına bağlıdır. Kültürel dönüşümün anlamı, inanç ve sosyal iletişim sistemini ve ülkenin sorunlarını çözme yöntemlerini rasyonelleştirmektir. Kültürel dönüşümde rol oynayan faktörler arasında kültürel yenilik ve kültürleşme yer almaktadır. Herhangi bir toplumda, insanlar yetenekleri ve yaratıcılıkları ile değerler, normlar, bilgi, kurumlar, sanat eserleri, araçlar ve metinler gibi kültürel bileşenlerin her birinden yeni unsurlar icat edebilirler (Nazimi Ardakani, Keshavarz, 2006).

Yaratıcılık ve yenilik, kültürel dönüşümün iki ana unsurudur. Kültürel dönüşüm tüm boyutlarıyla ilerleme ve gelişmeyi gerektirdiğinden, bu iki faktörün ortaya çıkmasına imkan verecek koşulların sağlanmasını gerektirir. Farklı toplumların değişimlere hazırlıklı olabilmeleri için toplumsal uyum ve anlayışa sahip olmaları gerekir. Toplumsal anlayışın gelişmesi ve değişmesi için uygun bir ortamın oluşturulması böylece kültürün o ortamda gelişmesi ve ulusal kimliğin oluşması için önemlidir (Nazimi Ardakani, Keshavarz, 2006)

Teknoloji alanındaki başarılar, toplumların maddi kültürünün değişmesinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Teknoloji, insanların çevreye hakim olmak ve çevre ile ilgili sorunları çözmek için kullandıkları yöntemler, deneyimler ve uygulamalı bilimler topluluğudur (UNESCO, 1997). Teknolojinin, onu kullanan toplumun; siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel temelleriyle uyumlu olması; bölge insanların rahatını sağladığı gibi kültürel parçalanmalarını da azaltır.

Bir toplumun kültürüne uygun teknolojinin geliştirilmesi o kültürde büyümeye ve farkındalığa neden olur. Bir toplum için ne kadar çok teknoloji ve insani kazanımlar orta ve düşük maliyetli boyutlarda üretilirse, toplumun kültürel yaşamına olumsuz etkileri de o kadar az olur (UNESCO, 1997).

İletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, interneti ortaya çıkardı. İnternetin yeni, hızlı ve ucuz bir iletişim aracı olarak ortaya çıkması, insan yaşamının çeşitli alanlarını dönüştürmüş yeni bir anlam kazandırmıştır (Hashemi, Kaousi, 2011). Bilgiye erişim, eğitim, araştırma ve bilimsel çalışmalar, kütüphanelere bağlanma, dergileri takip etme, ilgili makalelere ulaşma internetin kültürel boyuttaki sonuçlarının ve olumlu etkilerinin bir parçasıdır (Hashemi, Kaousi, 2011).

2.9. KÜLTÜR VE ÜNİVERSİTE

Bir üniversitenin etkililiği personelinin, özellikle de öğretim üyelerinin kalitesine bağlıdır ve bu da öğretim üyelerinin yeteneklerinin üniversitenin yönetiminde ne ölçüde kullanıldığına bağlıdır. Gelişmelerin karmaşık ve doğrusal olmayan doğası, belirli bir fikrin egemenliği sırasında hiyerarşik sistemin azalmasına yol açmış ve kademeli olarak örgütsel kararlarda çeşitli kişi ve grupların varlığının temelini oluşturmaktadır (Pourshafei vd, 2008).

Dünyanın dört bir yanındaki yükseköğretim, sanayi devrimi sonrası; kültürel, politik, teknik ve ekonomik yönden hızlı değişime uyum sağlama konusunda artan bir baskı altına girdiler. Bu çevresel değişikliklerle başa çıkmak, yükseköğretimde; araştırma, öğretim ve yönetim yapısında temel bir değişikliği temel bir uyarlamayı gerekli kılmaktadır (Coen, 1999). Akademik kültür, inançlar, beklentiler ve uygulamaları ifade eder (Cortazzi ve Jin, 1997).

Akademik kültür, akademik topluluk ve bölümler düzeyinde ve bunlar arasındaki etkileşimde anlam kazanan, akademisyenler arasındaki iletişim ve etkileşim biçimlerini ifade etmektedir. Üniversite kültürü, üniversite içinde yayılan ve öğrencilerin, personelin, öğretim üyelerinin ve yöneticilerin davranışlarına rehberlik eden ortak inanç ve değerler sistemidir. Başka bir deyişle, üniversite kültürü, üniversitenin tüm üyeleri arasında örgütlerine yönelik ortak bir bağlıdır. Üniversite kültürü, üniversite üyelerinin yaşam tarzını ifade eden, konuşma, performans ve davranışlarında kendini gösterir (Sabağyan, 2011).

2.9.1. Üniversitenin Kalkınmadaki Rolü

Toplum insana benzetilecek olursa, üniversiteyi bu insanın rasyonel merkezi olarak görülmeli. Değişimi getirecek herhangi bir karar üniversitede başlamalı ve toplumun diğer

kesimlerine yayılmalıdır. Herhangi bir toplumda üniversite, seçkinleri yetiştirerek ve topluma enjekte ederek, önceden belirlenmiş hedeflere uygun gerekli değişiklikleri yapma imkanı verilmelidir. Üniversite, insan ruhunu özgürleştirmeye, deney ve araştırma yoluyla bilgi ve düşünce özgürlüğünü iletmeye ve geliştirmeye adanmıştır (Aliabadi, 1966).

Üniversiteler, bir ülkenin kalkınma sürecinde yükseköğretim sisteminin alt kümeleri olarak kabul edilen ve toplumun çeşitli alanlardaki gerçek ihtiyaçlarını karşılayacak, verimli ve yetenekli insan kaynağı yetiştiren ve hazırlayan, hayati ve anahtar rol oynayan merkezler olarak kabul edilmektedir. Çünkü üniversiteler topluma yaptıkları çıktılarla pratikte kalkınmaya doğru bir adım atmaktadırlar (Neyestani ve Rameshgar, 2013).

Üniversite, bir toplumun bilimsel piramidinin en tepesinde yer alan bir kurumdur. Üniversite, bir yandan topluma gelişme ve ilerleme sağlarken, diğer yandan olumlu bir geri bildirim olarak toplumun gelişme sürecini daha yüksek ve daha sorumlu bir yere aktarır (Fereydoun, 2004). Üniversiteler toplumun sorunlarına çözümler getiren bilgi ve teknolojiyi üreterek ilerlemeye katkı getiren önemli kurumlardır. Günümüz dünyasında tüm toplumlar ya gelişmiştir ya da gelişmeye çalışmaktadır. Üniversiteler gelişen ülkeler için itici bir güç olmuştur.

2.9.2. Kültür Ve Kalkınma İlişkisi

Kalkınmada; ekonomik, politik, kültürel ve sosyal faktörlerin önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir. Kültür, insan yaşamının her alanında var olduğu için, kalkınma sürecindeki ana etkenlerden biridir. Kültürün kalkınma sürecindeki yeri ile ilgili olarak iki durum düşünülebilir (Rad, 2002: 69):

- Hem maddi hem de manevi boyutta; kalkınma ve kültür, insan yaşamının tüm yönlerini kapsayan nispeten yaygın ve örtüşen kavramlardır. Bu bakış açısından kalkınma, kültürel değişim ile eş anlamlıdır.
- Kalkınma geniş kapsamlı tutulur, kültür ise manevi boyutla sınırlandırılırsa, bu durumda kültürel değişim, gelişimin diğer boyutu olan maddi gelişimle ilişkili olacaktır.

Rad (2002: 69) kalkınmanın maddi ve manevi olmak üzere iki boyutu olduğunu ifade etmektedir. Rad, maddi boyutunu teknoloji ve ekonomik gelişmeler oluştururken, manevi boyutunu kültür oluşturmaktadır. Eğer bir toplum top yekün kalkınmak istiyorsa hem madden hem de manen geliştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Avrupa ülkelerinin gelişimi, derin kültürel dönüşümler oluşturmuştur. Önemli kültürel dönüşümler; renösans ve reform hareketleri Batı'da sanayi devrimini kolaylaştırmıştır (Inglehart, 1994: 52).

Gelişmemişliğin biri dışsal diğeri içsel olmak üzere iki kaynağı vardır. İçsel kaynak iki kategoriye ayrılır: Makam sahipleri (bürokrasi ve hükümet), diğeri ise halk (halkın sosyal ve davranışsal eğilimleridir-popüler kültür). Geri kalmışlığın en büyük sebebi kültürel zayıflıktır. Eğeter kültürel zayıflık kapatılırsa diğere faktörlerin etkisi en aza indirilebilir (Nedimi, 1985: 207)

2.9.3. Eğitim Ve Kalkınma

Eğitim, bilgi, birikim, kültürel miras ve geleneklerin kişiye aktarıldığı bir süreçtir ve bu süreçte kişi fikrî olarak toplumsal yaşama hazırlanır ve toplumun önemli bir üyesi olur (Kashani ve Rostampour, 2012:137). Eğitimin ana eksenini, bilginin, bilimin ve bilgi birikiminin genişlemesi ve geliştirilmesidir. Değişimin hangi yönü ele alınır alınsın, eğitim tüm gelişimin temelidir. Yaşam kalitesinin yükselmesine ve insani beceri ve yeteneklerinin gelişmesine yol açar. Bu da karşılığında beşeri sermaye ve yeteneklerin oluşmasına neden olur. Böylece eğitim toplumun ilerleme sürecini, ekonomik ve sosyal değişimini hızlandırır. (Nedimi, 1985: 207)

Bazıları değişme kavramının ilerleme ve gelişmeyle eşanlamlı olduğunu düşünür. Bazen kalkınma kavramını toplumsal hayatın farklı boyutlarıyla ilişkilendirilerek toplumsal ve kültürel değişimlerden ya da gelişmelerden söz edilir. Ancak kalkınma kavramının bu kavramlarla olan bağlantısına rağmen; kalkınma toplumsal yaşamın bu tezahürlerinden hiçbirini ifade etmez (Kashani, Rostampour, 2012:137). Bu anlayışla kalkınma, yenileme ve ekonomik büyümeden daha fazlası olacaktır. Araçsal anlamda ekonomik değişme, daha objektif göstergeler sayesinde sosyal ve kültürel değişimin önüne geçmiş olsa da, kabul edilmelidir ki, herhangi bir ulusun ilerlemesi sadece milli gelirdeki artışa bağlı değildir, bunun her boyutta değişmeyi gerektirdiği kabul edilmelidir (Kashani, Rostampour, 2012:137).

Kalkınma hayatın her alanında farkındalık, entelektüel olgunluk, kültür ve dönüşüm düzeyini artırmaktadır. Bu yaklaşıma göre değişim, diğere olgular gibi çeşitli sebep ve faktörlerin rol oynadığı bağımlı bir değişkendir. Kalkınmanın en önemli değişkenlerinden biri de eğitimidir. Bağımsız bir değişken olarak eğitim, kalkınmanın bir gereği ve tüm gelişmiş toplumların ortak paydasıdır. Kalkınma, insanın daha iyi bir yaşam için var olan imkanlara kavuşması olarak kabul edilirse eğitim bunun en önemli yollarından biridir (Navabakhsh, Siah Posh, 2009: 80).

2.10. AFGANİSTAN KÜLTÜRÜ

Afganistan Paleolitik çağdan Mezopotamya uygarlığına kadar birçok uygarlığın merkezi olmuştur. Bunun yanı sıra Afgan halkının farklı coğrafyalarda ve çağlarda ortaya koydukları eserler (bilim, sanat, kültür ve mimarlıkta) zengin bir kültüre sahip olduğunu göstermektedir.

İslamiyet gelmeden önce Afgan halkı Yunan, Hint ve İran kültürlerinden etkilenmiştir. İslamı kabul etmesiyle birlikte Afganistan'ın kültürü farklı bir biçim alarak Doğu ve Batı'daki diğer İslam ülkeleri gibi, İslam kültürünün bir konusu ve direği haline gelmiştir. İslam geliştikçe farklı coğrafyalarda kendi öz ve saf kimliğini koruyamayıp farklı toplumların kültür etkisiyle genel olarak, Doğu ve Batı'nın çeşitli kültürlerinden uyarlanmış genel bir kültür haline gelmiştir.

İslam'ın doğduğu ve Arapların yaşadığı bölgelerde insanlar anlayamadıkları şeylerin doğa üstü olduklarına ve sihre inanırlardı. O zamanları Afganistan da dahil olduğu İran ülkesi, Mani dini ve Dahri dinlerine inanmaktaydılar. İslam'dan önce bambaşka kültür ve inanca sahip olan Afganistan toplumu, İslam dinini kabul ettikten sonra nerdeyse önceki tüm inandıkları dinlerini ve içerisinde yaşadıkları kültürünü terk ederek yepyeni bir din ve kültürün inşasına gitmiştir.

İslam dinini kabul ettikten sonra Afganistan Müslüman milletlerin bilimsel çalışmalarının çevirisiyle dilini ve bilimini zenginleştirmiştir. Kur'anı öğrenmek ve anlamak açısından arap alfabesi önemli hale gelmiştir. Ülkede varlığını koruyabilen tek dil Farsça olmuştur. Zaman diliminde her iki dil hem Farsça hem de Arapça karşılıklı etkileşiminde bulunarak birbirlerini etkilemiştir. Ayrıca Farsça müslüman coğrafyalarda oldukça gelişip ve müslümanların ikinci dili haline gelmiştir. Araplardan sonra Afganistanda iktidarı ele geçirenden Türkler ve Moğollar başta olmak üzere Farsça'yı resmi dil olarak kabul edip ve daha da gelişmesinde çaba sarf etmişlerdir. Fars dilin gelişmesi ve sınırları aşarak başka coğrafyalarda yayılması Afganistan'ın kültürün gelişmesinde de çok önemli payı olmuştur.

11. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar, beş yüz yıl boyunca Afganistan'ın dili ve kültürü, büyük Hindistan ülkesinde yolculuğuna devam etmiştir. Özellikle Cengiz Han'ın saldırısından sonra Afganistan'ın siyasileri, din adamları ve önde gelen askerleri Hindistana göç etmiş, hizmetlerini orada ifa etmişlerdir. 16. yüzyılın ortalarında Nadir Afşar'ın öldürülmesiyle birlikte büyük Horasan coğrafi olarak bölünmüştür (Farhang, 1992).

Nadir Afşar'ın önemli komutanlarından biri olan Ahmet Şah Abdali bu fırsattan

yararlanarak 1748 yılında Nadir Afşarın ordusundan ayrılıp Afganistanı kurmuştur. Horasan'ın parçalanmasıyla birlikte, yeni oluşturulmuş ülkeler artık eskiden daha çok dış müdahillere müsait hale gelmiştir. Horasan'ın ayrı bölgeleri ayrılması dini, dili ve kültürü benzer olan toplumlar arasına sınırlar konmuştur. Horasan gibi geniş coğrafyadaki Müslümanların bir birlerinden alıp verdiği zengin bilgi ve kültürü unutturmuş, diğer taraftan yabancı kültürlerin etkisini artırmıştır.

Ahmet Şah Abdali döneminde askeri alanlarında gelişmeler yaşanmış olsa da kültür konusuna dikkat edilmemiştir. Bu dönemde daha çok ülke sınırlarını genişletme çabaları ön plana çıkmıştır. Hindistana yedi kez saldıran Ahmet Şah ülke sınırlarını genişleterek imparator olma hevesine kapılmıştır. Ayrıca Buhara, Semerkent, Esfahan, Şiiraz gibi İslam Medeniyetinin ilim merkezleri Horasan'ın diğer bölümünde kalmıştır. Bu anlamda Afganistan ilmi, edebi ve sanat alanlarındaki gelişmelerden uzakta kalmış ve onların yerini de dolduramamıştır.

Yarım asra aşkın Abdali hanadanı askeri alanda kendini geliştirmeye çalışmış, bölünen toprakları geri almak istemiş fakat toprakları geri alamamıştır. Bununla birlikte Afgan toplumu bilim, edebiyat, sanat, tarım ve ekonomi alanlarında da oldukça geride kalmıştır. Ahmet Şah Abdali'den sonra gelen Timur Şah ve Zaman Şah, Hindistan'ı almakla daha çok ilgileniyorlardı.

Şah Mahmud ve Şah Şuja, hayatlarını iç ve dış savaşlarla ve dış siyasi entrikaların oyunu altında geçirmişlerdir. Afganistan yarım asır boyunca ateşe ve kana bulanmıştır. Daha sonra Abdali hanedanından Muhammed Zaii'nin ailesi yönetimi ele almıştır. Bu dönemde Afganistan İngilizlerin oyun sahası olmuş ve sürekli Afganistan'ı etki altına alma çabaları görülmüştür. Afganistan'ın kurucusu olarak bilenen Ahmet Şah Abdali'den sonra gelen krallar da daha çok askeri ve siyasi alanlarda odaklanmış ve bilim, kültür ve sanat alanlarına dikkat edilmediği için göze çarpan bir gelişme yaşanmamıştır.

1839 yılında, Amir Dost Mohammad Khan Afganistan'ın kralı olmuş fakat bir yıl sonra Afgan ve İngiliz savaşı çıkmıştır. Muhammad Han dönemi iç ve dış savaşlarla geçmiştir. Savaşlarından sonra da ülkede iç istikrarsızlık yaşanmıştır. Amir Shira Ali Khan 1863'de Afganistan tahtına oturmuş ve on sekiz yıl iktidarı elinde bulundurmuştur. Ali Han döneminde Afgan ve İngiliz savaşının ikincisi çıkmış, yıllarca Afgan halkı kendi egemenliği ve bağımsızlığını korumak için İngilizlerle savaşmıştır.

Savaşlara ve yoksulluğa rağmen Ali Han, askeri alanında birkaç okul açmıştır. Bu

okullara giden öğrencilerin sayısı 300 kişiye ulaşmış ve bütün masrafları devlet tarafından karşılanmıştır. Bununla birlikte Balahisar'da bulunan özel okul açılmış, müfredatı hukuk, idare, siyaset ve edebiyat bilimlerinden oluşturulmuştur. 1873'te Kabil'de bir matbaa açılmış, risale ve risalelerin basımına ek olarak Afganistan'daki ilk gazete olan Şems Nahar dergisi ayda iki veya üç defa 16 sayfa olarak yayımlanmıştır. Gazetenin sorumlu editörü hem sivil hem de askeri okulları yöneten Abdülkadir Beydi.

1880'den 1902'a kadar Afganistan iktidarını Amir Abdurrahman Khan elinde bulundurmuş ve bu dönemde ülke sürekli iç ve dış taaruzlara uğradığı için güçlü ve düzenli bir ordu oluşturmak için oldukça emek harcanmıştır. Abdurrahman Khan, Herat, Kandahar, Panjshir, Najarav, Türkman, Parsa, Kanar, Mankal, Laghman, Andar, Ghazni Gek, Sawkalman, Hazara ve Nuristan'da olmak üzere on üç iç savaşla uğraşmıştır. Bu dönemde hükümet bir yandan iç savaşlarla mücadele ederken bir yandan da İngilizlerin Hindistan tarafından gelen ataklara da cevap vermek durumunda kalmıştır. (Ghobar, 1989)

Abdurrahman Khan döneminde ülke iç ve dış müdahillere maruz kaldığı için şehirler harabeye dönmüştür. Yine o dönemde ülke genelinde kuraklıklar yaşanmış ülke fakirlik ve yoksullukla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Dahası eski okul ve vakıfların çoğu gün geçtikçe azalmıştır. Mantık, hikmet, tıp, matematik gibi fenni ilimler ve fıkıh, tefsir, hadis gibi dini ilimlerin öğretilmesi bitme noktasına gelmiştir. Çünkü ilim sahipleri ya savaşlarda yok olmuş veya vefat etmiş yerine yenileri yetiştirilememiştir. Aynı zamanda bilimsel tartışmalar ve yazılar ortadan kalkmış, edebî ilimleri öğrenme ve teşvik etme vasıtaları kaybolmuştur.

Abdurrahman Khan'dan sonra Amir Habibullah iktidara gelmiştir. Amir Habibullah, ülkenin geri kalmışlığını önlemek ve ülke yönetiminin çeşitli alanlarında uzman kişiler yetiştirmek için çağın ihtiyaçlarına uygun bir dizi reform gerçekleştirmiştir. Bu dönemde maarif başta olmak üzere basın, sağlık, eğitim, iletişim, tarım, askerlik vb alanlarda yatırımlar yapılmış ve bu alanların geliştirmesine yönelik önemli adımlar atılmıştır. Yine o dönemde Afgan yazarlar 1911'de "Seraj Al-Akhbar" adlı bir gazete çıkarmışlardır. 15 günde bir yayımlanan 16 sayfalık bu resimli gazete Mahmoud Tarzi'nin yazarlığıyla yayın hayatına başlamış ve gençlik hareketinin gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

Amir Habibullah'dan sonra oğlu Amanullah Han iktidara gelmiş, bu dönemde diğer alanlarda olduğu gibi eğitimin gelişimine daha fazla önem vermiştir. İlkokul zorunlu olmuş ve devlet okullarında ücretsiz verilmiştir. Amanullah Han zamanında biri İstiklal diğeri

Amani Lisesi olmak üzere iki lise kurulmuştur. Amanullah hükümetinin eğitim alanındaki faaliyetleri sadece Kabil ile sınırlı kalmamış, ülkenin vilayetlerinde Mezar-ı Şerif, Herat, Celalabad ve diğer yerleşim yerlerinde birçok okul açılmıştır. Hükümet, Kabil'de iki kütüphane kurmayı düşünmüş, aydınlar kitap bağışlayarak Kabil'de bir milli kütüphane kurmuşlardır. Devlet bu kütüphaneye köşk ve Vali'nin kitaplarını vererek büyük yardımda bulunmuştur. 1922'de Kabil'de ve Irshad Al-Naswan gazetesi de dahil olmak üzere diğer yerlerde on üç gazete ve dergi yayınlanmıştır. (Ghobar, 1989)

Amanullah Han dönemi Afganistan'da eğitimin en parlak dönemlerinden biriydi. Afganistan tarihinde ilk kez 1922'de Eğitim Bakanlığı kurulmuş ve ülkenin ilk Eğitim Bakanı olarak Sardar Muhammed Süleyman atanmıştır. Amanullah Han yapmak istediği ve uyguladığı bazı reformlar yüzünden halkı kendi karşısına almış ve tahttan indirilmiştir. Amanullah Han'dan sonra Amir Habibullah Kalakani iktidarı ele geçirmiş fakat bu dönemde istikrar sağlanamamış ve 9 aydan sonra dönemi sona ermiş ve yerine Nadir Şah gelmiştir.

1923'te Nadir Şah döneminde tüm alan ve organlarda mutlak söz sahibi olmayı istemiş özellikle basını kontrol altına almış ve sansür uygulanmıştır. Bütün bu sansüre ve baskıya rağmen Nadir Şah yüksek eğitim konusuna önem vermiştir. Kabil'de tıp okulunu kurmuş ve onun döneminde sağlık sektörü az da olsa gelişmiştir.

Nadir Şah'tan sonra 1933-1973 yılları arası oğlu Zahirşah dönemi başlamıştır. Bu dönemde Afgan gençleri farklı ülkelere eğitim almak için gönderilmiştir. Eğitim almak için giden gençler dünyada gelişen siyasi akımlardan etkilenmiştir. O dönemde Sovyetler Birliği'ne okumak için giden gençlerin büyük bir kısmı Rus ve Çin Sosyalist akımlarına ilgi duymuş sosyalizmi benimserken, bir grup genç milliyetçiliği benimsemişlerdir. Hükümdarlığının ilk döneminde aile fertlerinin etkisinde kalan Muhammed Zahir Şah, hükümdarlığının ikinci döneminde iktidarını kurmaya başlamıştır. Zahir Şah'ın kırk yıllık iktidar dönemi ekonominin geliştiği dönem olarak kabul edilmektedir. Onun döneminde Afganistan'da birçok banka kurulmuş, uluslararası ticaret büyümüş ve Afganistan'ın ihracatı da artmıştır.

1973 yılında Zahirşah amca oğlu Davut Han tarafından darbeyle tahtan indirilmiş, krallık sistemine son verilmiş ve yerine cumhuriyet sistemi kurulmuştur. Bu dönemde eğitim alanında birçok okul açılmış öğrencilerin sağlıklı, düzenli eğitim alabilmeleri için çaba gösterilmiş ve birkaç enstitü de kurulmuştur.

Davut Han döneminde en çok ülkenin ekonomisi ve kalkınması için çalışılmış ve dış

yardımlar ile Afganistan'da son derece önemli projeler hayata geçirilmiştir. Basın alanında daha önce kapatılan gazeteler yayın hayatına devam etmiş, dünyada olup bitenleri aktarması ve modern düşüncelerin yayılmasında önemli rol oynamıştır. Yine bu dönemde bazı tarihi eser ve anıtlar restore edilerek korunmaya çalışılmıştır. Afganistan'da televizyon yayıncılığı Davud Han'ın cumhurbaşkanlığı döneminde yayına başlamıştır ve Kabil parklarına televizyonlar konulmuştur.

1978 yılında Davud Han kanlı bir darbe sonucunda katledilmiş ve yerine Sovyetler Birliğinin desteğini alan Halk Demokratik Partisi (HDP) getirilmiştir. Haft Savr olarak da anılan darbeye gelen HDP Afganistan'da Marksist Leninist bir yapı kurmaya çalışmıştır. HDP Afganistan'da sosyalist reformları ilerletmeye çalışmış ve toprak sahiplerinin topraklarını gasp ederek çiftçiler arasında paylaşırma kararnameleeri çıkarmıştır. Yine HDP evlilikte çeyizin kaldırılmasını sağlamış, tüm insanları okuma yazma öğrenmeye zorlamıştır.

Marksist ve Leninist görüşler doğrultusunda yapılan sosyal ve kültürel reformlar Afganistan halkının tepkisini çekmiş ayaklanmalara sebep olmuş ve büyük bir muhalefetin oluşmasına yol açmıştır. Afganistan'ın her köşesinde halk ayaklanmalar başlamıştır. Sovyetler Birliğinin Afganistan'a girmesiyle ülkenin bütünü kaçınılmaz ve uzun dönemli bir savaşa tanıklık etmiştir. 1979 yılında Sovyetlerin Afganistan'a girmesiyle ülkede güvensizlik ve istikrarsızlık başlamıştır. 1989 yılında Sovyetler ülkeyi terk etmesine rağmen güvensizlik ve istikrarsızlık devam etmiştir. 1990-2001 yıllar arasında Afganistan'da merkezi hakimiyet sağlanmamış ve iç savaşlar devam etmiştir. 2001 yılında ABD'nin Afganistan'a girmesiyle birlikte Taliban hakimiyeti sona ermiş ve Afganistan tarihinde yeni bir dönem başlamıştır.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırmayla konu derinlemesine incelenmek istenmiştir.

3.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubu Afganistan ve Türkiye yükseköğretiminde görev yapan öğretim elemanlarından oluşturulmuştur. Katılımcıların belirlenmesinde çeşitliliği sağlamak amacıyla Afganistan ve Türkiye’de yaşamış, yüksek eğitimini bu iki ülkede tamamlanmış ve aynı zamanda öğretim elemanı olarak üniversitelerde görev yapan kişilerden oluşturulmuştur. Özellikle sosyoloji ve eğitim bilimleri gibi sözel alanlardan öğretim elemanları tercih edilmiştir. Bunun sebebi bu öğretim elemanlarının; toplum, birey, eğitim, kültür, yükseköğretim ve bunların birbirleri üzerindeki etkisiyle ilgili çalışmalar yapmaları veya ilgili araştırmalarla daha fazla karşılaştıkları düşüncesiyle tercih edilmiştir.

Çalışma grubunun oluşturulmasında kolay ulaşılabilirlik esas alınmıştır. Öncelikle her iki ülkeden 20 öğretim görevlisi tespit edilmiştir. 20 kişiye belirlenmiş olan açık uçlu sorular gönderilmiştir. Yalnızca 10 kişiden sorulara cevap verilmiş ve geri dönmüştür. Geri dönen ve sorulara cevap veren 10 kişinin cevapları değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda yer alan katılımcılara ait bilgiler Tablo 3.2’de gösterilmiştir.

Tablo 3.2. Nitel Boyuttaki Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Kod	Eğitim Durumu	Bölüm	Ülke
A1	Doktora	Sosyoloji	Afganistan
A2	Doktora	Sosyoloji	Afganistan
A3	Doktora	Psikoloji	Afganistan
A4	Doktora	Kamu Yöntemi	Afganistan
A5	Doktora	Sosyoloji	Afganistan
A6	Doktora	Sosyoloji	Afganistan
A7	Doktora	Sosyoloji	Afganistan
A8	Yüksek Lisans	Kamu Yöntemi	Türkiye
A9	Doktora	Eğitim bilimleri	Türkiye
A10	Doktora	Eğitim bilimleri	Türkiye

Tablo 3.2’de görüldüğü gibi araştırma grubu Afganistan ve Türkiye’deki üniversitelerde görev yapmakta olan 10 öğretim elemanından oluşmuştur. Araştırmaya

katılan öğretim elemanlarının alanlarından altısı sosyoloji, ikisi kamu yönetimi, ikisi de eğitim bilimleri alanlarında görev yapmaktadır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracını araştırmacı danışmanıyla birlikte geliştirmiştir. “Eğitimin Kültürel İşlevleri Bağlamında Yükseköğretimin Kültürel Değişim Sürecindeki Rolü” bağlamında öncelikle 5 soru belirlenmiştir. Daha sonra beş öğretim üyesine incelemek üzere gönderilmiştir. Öğretim üyesinde 3’ü geri dönmüş ve geri dönmüş olanların düzeltmeleri ve eklemeleri doğrultusunda altı soru belirlenmiştir. Daha sonra bu sorular anlaşılabilirlik ve araştırmanın amacını karşılayıp karşılamadığını belirlemek açısından edebiyatçılara ve alan uzmanlarına tekrar gönderilmiştir. Gelen incelemeler doğrultusunda nihayi şekli verilen sorular şöyledir:

1. Eğitimin toplumsal işlevleri konusundaki düşüncelerinizi yükseköğretim bağlamında kısaca açıklayınız?
2. Eğitimin kültürel işlevleri konusundaki düşüncelerinizi, yükseköğretim bağlamında olumlu ve olumsuz yönleriyle açıklayınız?
3. Toplumsal kültürün eğitim üzerindeki etkisi konusundaki düşüncelerinizi, yükseköğretim bağlamında açıklayınız?
4. Eğitimin toplumsal kültür üzerindeki etkisi konusundaki düşüncelerinizi, yükseköğretim bağlamında olumlu ve olumsuz yönleriyle açıklayınız?
5. Eğitimin toplumsal değişim üzerindeki etkisi konusundaki düşüncelerinizi yükseköğretim bağlamında kısaca açıklayınız?
6. Eğitimin toplumsal kültürün değişimi sürecindeki etkisini, yükseköğretim bağlamında olumlu ve olumsuz yönleriyle açıklayınız?

Katılımcılara yükseköğretim bağlamında; eğitimin toplumsal işlevleri konusunda düşünceleri, eğitimin kültürel işlevleri ve yükseköğretim bağlamında olumlu ve olumsuz yönleri, toplumsal kültürün eğitim ve yükseköğretim bağlamında etkisi, eğitimin toplumsal kültür üzerindeki etkisi konusundaki düşünceleri, yükseköğretim bağlamında olumlu ve olumsuz yönleri, eğitimin toplumsal değişim üzerindeki etkisi ve yükseköğretim bağlamında olumlu ve olumsuz eğitimin toplumsal kültürün değişimi sürecindeki etkisi sorulmuştur.

3.4. Verilerin Toplanması Ve Analizi

Araştırmanın verileri, görüşme formunda yer alan sorulara gönüllü olarak yanıtlayan katılımcılardan mail yoluyla elde edilmiştir. Nitel verilerin toplanacağı katılımcılarla öncelikle bir ön bilgilendirme yapılmış, elde edilecek bilgilerin nasıl ve hangi konuda

kullanılacağa dair bilgi verilmiştir. Yükseköğretim kültürel değişimindeki rolüyle alakalı önceden hazırlanmış 6 soru katılımcılara ulaştırılarak katılımcıların görüşleri alınmıştır. Nitel verilerin analizinde katılımcılardan gelen formlar öncelikle A1, A2, A3,... şeklinde numaralandırılmıştır. Daha sonra katılımcıların cevapları, sorulara göre gruplandırılmıştır. Bu aynı zamanda ana temaları oluşturmuştur. Daha sonra katılımcıların verdiği cevaplardan soruların karşılığı olan ana cevaplar çıkarılmıştır. Katılımcıların verdiği cevaplar bulgular kısmında değiştirilmeden bire bir verilmiştir.

BÖLÜM IV

4.BULGULAR

4.1. Eğitimin İşlevlerine İlişkin Görüşler

Öğretim elemanlarının yüksek öğretim bağlamında eğitimin toplumsal işlevleri konusundaki düşünceleri incelendiğinde şu bulgular elde edilmiştir.

Katılımcı A7 tarihsel süreç içinde toplumların eğitimin işlevlerine ilişkin arayış içinde olduğu, eğitimin dinamik bir yapısının olduğunu, değişen ve gelişen şartlara göre eğitimin verilmesi gerektiği üzerinde durmuştur: *“Eğitim oldukça eski zamanlara kadar gitmekte ve insanlar eğitimle ilgilenmeye başladığı andan itibaren eğitimin ne olduğunu hangi işleve sahip olduğunu nasıl yapılabileceği dair sorulara cevaplar aranmıştır. Eğitim sürecinin dinamik bir yapıya sahip olmasından dolayı eğitimle ilgili araştırmaların yenilenmesi ve değişen şartlarda ve durumlarda verilmesi gereken eğitim hizmetlerinin değişmesi gerekir”*.

Katılımcı A9 eğitimin toplumsal, siyasal, ekonomik ve bireysel işlevlerinden söz ederek şöyle ifade etmiştir: *“Eğitim kurumunu dört ayrı kategori olarak değerlendirebilir. Bunlar toplumsal, siyasal, ekonomik ve bireyseldir ve her birisi ayrı temel işlevleri vardır. Eğitim kurumu da bu işlevleri hayata geçirmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Eğitim kurumunun işlevleri farklı formlarda olmasına rağmen dünyadaki bütün toplumlarda bulunmaktadır”*.

Katılımcı A10 toplumların sosyalleştirme süreci ve aynı zamanda bu süreçte eğitimin öneminden bahsedip şöyle açıklamış: *“Sosyalleşme toplum içindeki yaşantılar yoluyla gerçekleşeceği gibi, planlı ve programlı bir şekilde de gerçekleşebilir. Eğitim tabii haldeki sosyalleşme sürecinin planlı, programlı ve amaçlı şekilde yaptırılmasıdır. Toplumun değer yargılarının, normlarının çocuğa amaçlı ve iradi olarak aşılmasıdır. Bunu sağlamak eğitimin önemli işlevleri arasında yer alır. Toplumlar sosyalleştirme süreciyle bireye kültürel mirası aktararak onu toplumun uyumlu bir üyesi haline getirirler. Diğer taraftan kendi kültürünü nesillere aktararak varlığını da devam ettirmiş olur”*

Katılımcı A10 eğitimin işlevlerini bir millet için çok önemli olduğunu vurgulayarak toplumun bütünleşmesini ve birlikteliğinin yanı sıra siyasal işlevlerinin oluşunu söylemiş şu şekilde devam etmiştir: *“Bir millet için istenilen, birlikteliktir ve bunun anlamını işlevsel kılmasıdır. Dolayısıyla toplumun bütünleşmesinden bahsettiğimizde toplumu oluşturan*

parçalar arasında karşılıklı etkileşimi işbirliğinin dayanışmanın bütünleşme şuurunun varlığını kastedmiş bulunuyoruz. Eğitim kurumu bunun bilincinde olarak siyasal işlevini ve içeriğini bu paralelde kurar. Son dönemlerde eğitim bilimlerinde mevcut anlayış ve uygulamalarda önemli değişim ve dönüşümler gerçekleşmiştir. Bu değişimlerin başında öğrenci merkezli uygulamalar yer almaktadır”

Katılımcı A4 eğitimin bireysel işlevlerinin olduğunu söyleyerek; bireylere statü, meslek, yaşantı biçimi kazandırarak toplumsal hareketliliği sağladığını ifade etmiştir: *“Eğitimin bireylere belli statü kazandırması, toplumsal hareketlilik sağlaması, meslek gelir, yaşantı biçimi gibi sosyal sınıf ölçütleri açısından daha iyi duruma gelmesi, eğitimin bireysel işlevleri sayesinde mümkün olur”.*

Katılımcı A3’de eğitimle insanın kendini tanıdığı, insanlarla iletişim ve işbirliğini geliştirdiği, sağlıklı yaşamasını öğrettiğini ifade etmiştir: *“Toplumsal yaşam içinde insanın kendini tanıması, başkaları ile ilişki ve işbirliği içine girmesi diğer insanlarla etkili bir şekilde iletişim kurabilmesi, sağlıklı olması hayatını sürdürebilmek için geçimini sağlayacak bilgi birikimine sahip olması da gerekmektedir. Eğitim bireysel işlevleri aracılığıyla bireyler ihtiyacı olan bu davranışları kazanabilmektedir”.*

Katılımcılar eğitimin dinamik bir yapısının olduğunu, değişen ve gelişen şartlara göre eğitimin verilmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır. Eğitimin toplumsal, siyasal, ekonomik ve bireysel işlevlerinden söz etmişlerdir. Eğitimin toplumsal işlevlerinden; toplumun sosyalleşmesini ve bütünleşmesini sağladığını ifade etmişlerdir. Eğitimin bireysel işlevlerinin; bireylere meslek, statü ve yaşantı biçimi kazandırarak toplumsal hareketliliği sağladığını ifade etmişler. Bunlara ek olarak eğitimle insanın kendini tanıdığı, insanlarla iletişim ve işbirliğini geliştirdiği, sağlıklı yaşamasını öğrettiğini ifade etmiştir

4.2. Eğitimin Kültürel İşlevi

Katılımcılar yükseköğretim bağlamında eğitimin kültürel işlevleri konusundaki düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir.

Katılımcı A1 eğitimin kültürel işlevlerini, kültürün yaşam şekli olduğundan hareketle, ortak buluşma yeri, sosyal hayatın inşasında eğitimin önemli bir yerinin olduğu, eğitim, din, ideoloji, coğrafya, teknoloji, ekonomi gibi tüm unsurlar kültürün oluşumunda etkili olduğunu belirterek ifadeyle şöyle açıklamıştır: *“Kültür toplumlara atfedilen özelliktir; zira kültür yaşam şeklidir, ortak bir kulvarda buluşma yeridir, ötekini var eden öznedir, değişim gösterir. Araştırmacılar tarafından irdelenen bir konudur; çünkü sosyal*

hayatın inşasında önemli bir aktördür. Bu bağlamda kültür toplumdan soyut düşünülemez. Kültürün belirleyicileri ise hemen hemen her toplumda aynıdır. Eğitim, Din, ideoloji, coğrafya, teknoloji, ekonomi gibi tüm unsurlar kültürün oluşumunda etkilidir dolayısıyla kültürün eğitimdeki olan işlevi ve payı da oldukça önemlidir”.

Katılımcı A2 kültür ve değişim kavramların birbirleryle ilişkili fakat farklı yapılarara sahip olan kavramlar olarak görmüş, toplumun ortak kültürü paylaşan; belli anlam, değer ve kullara sahip yapılar olduğunu belirterek şöyle devam etmiştir: “*Kültür, değişim, bununla bağlantılı olan kültürel değişim ve toplum kavramları birbiriyle ilişkili ancak birbirinden farklı yapılara ve adlandırmalar sahiptir; bu bağlamda sosyolojinin konusu olan toplum; sosyal gereksinimlerini karşılamak için etkileşen ve ortak bir kültürü paylaşan çok sayıda insanın oluşturduğu bir birlikteliktir. Bununla birlikte toplum, belli anlam, değer ve kurallara sahip olan, belli bir çevrede bu anlam, değer ve kuralları birbirleriyle yaptıkları etkileşimlerde kullanan bilinçli kişi ve gruplardır”*

Katılımcı A2 kültürel değişiminin kaçınılmaz olduğu ve aynı zamanda her toplumun kendine öz bir kültürün olduğunu, kültür değişince toplumun değişeceğini eğitimin kültür üzerindeki etkisinin inkar edilemeyeceğini söyleyerek şöyle devam etmiştir: “*Kültürel değişimin neticesinde değişmeyen bir toplum yoktur. Bir diğer ifade ile toplumsal değişim kaçınılmaz ve evrensel bir fenomendir; zira toplumlar hiçbir zaman statik bir yapıya sahip olmamışlardır. Her toplumun kendine özgü bir dinamizmi vardır. Her toplum az veya çok değişim yaşamaktadır. Bu minvalde tarih boyunca eğitimin kültür üzerindeki olan etkisi inkar edilemez olup sürekli etkileşim halinde olmuşlardır”*

Katılımcı A3 eğitimin toplumsallaştırma, kültürü muhafaza etme, toplumsal hareketliliği sağladığı dolayısıyla değişime yol açtığından bahsederek, şu şekilde açıklamıştı: “*Eğitim, yerine getirdiği bu tutucu işlevi sayesinde çocukları toplumsallaştırarak, toplumsal yapı ya da düzenin sürdürülmesine yardımcı olur. Aksi halde Durkheim’in ifadesiyle “anomik” durum ortaya çıkar. Öte yandan eğitim toplumun yetenekli kişilerini seçerek en başarılı ve azimli olanların yüksek konumlara gelmesini de sağlamaktadır. Böylece, toplumdaki hareketliliğin hız kazanmasına ve dolayısıyla toplumsal düzenin yeni görüşler ve değerler yönünde değişmesine de yol açmaktadır”*

Katılımcı A6 eğitimin sadece toplumun devamını sağlamasında değil aynı zamanda, ekonomik ve kültürel önemini ortaya koymuş, son yıllarda değişim yerine, planlı ve programlı yenileşme kelimesinin konduğunu ifade ederek şöyle ifade etmiştir: “*eğitime,*

ister toplumun devamının sağlanmasında, ister bireysel ve toplumsal değişmeyi başlatan bir süreç olarak bakılsın; son tahlilde eğitimin, toplumsal, ekonomik, kültürel vb. alanların gelişmesinde ya da kalkınmasında son derecede etkili bir kurum olduğu konusunda uzlaşıldığı görülmektedir. Son yıllarda da değişme kuramı yerine, daha çok yenilik kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Bu anlamda yenilik, önceden tasarlanmış belirli bir değişme, bir rastlantıdan çok istenmiş ve planlanmış bir eylem olarak algılanmakta ve tanımlanmaktadır”

Katılımcılar eğitimin kültürel işlevlerini, kültürün bir yaşam şekli olduğunu belirtmişlerdir. Eğitimin sosyal hayatın inşasında önemli bir yerinin olduğunu belirtmişlerdir. Eğitim, din, ideoloji, coğrafya, teknoloji, ekonomi gibi tüm unsurların kültürün oluşumunda etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Toplumun ortak kültürü paylaşan; belli anlam, değer ve kullara sahip yapılar olduğunu ifade etmişlerdir. Kültürel değişiminin kaçınılmaz olduğu ve aynı zamanda her toplumun kendine öz bir kültürün olduğunu, kültür değişince toplumun değişeceğini eğitimin kültür üzerindeki etkisinin inkar edilemeyeceğini açıklamışlardır. Eğitimin toplumsallaştırma, kültürü muhafaza etme, toplumsal hareketliliği sağladığı dolayısıyla değişime yol açtığını ifade etmişlerdir. Eğitimi sadece toplumun devamın sağlanmasında değil aynı zamanda, ülkenin ekonomik ve kültürel değişim ve gelişimi sağlaması açısından önemli olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte değişim kelimesi yerine, yenileşme kelimesinin konduğunu ifade etmişlerdir.

4.3. Toplumsal Kültürün Eğitim Üzerindeki Etkisi

Katılımcılar yükseköğretim bağlamında toplumsal kültürün eğitim üzerindeki etkisi konusundaki düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir.

Katılımcı A3 kültürün değişmesinin siyasi, idari, toprak, iskan, inanç üzerinde etkisi olduğu gibi eğitim üzerinde de önemli bir etkisinin olduğunu ifade ederek şöyle devam etmiştir: *“Kültür değişmesi, bir cemiyetin mevcut düzenini yani sosyal, maddi ve manevi medeniyetini bir tipten başka bir tipe dönüştüren bir süreçtir. Böylece kültür değişmesi, bir toplumun siyasi yapısında, idari kurumlarında ve toprağa yerleşme ve iskân tarzında, inanç ve kanaatlerinde, bilgi sisteminde, eğitim biçimlerinde, kanunlarında, maddi araçlarında, bunların kullanılmasında, toplumsal ekonominin dayandığı tüketim maddelerinin kullanımında az çok gerçekleşen değişim ve dönüşümleri içerir. En geniş manasıyla kültür değişmesi, insan medeniyetinin/kültürünün sürekli bir faktörüdür ve her yerde ve her zaman meydana gelmektedir”*

Katılımcı A5 kültürün ve eğitimin birbirlerinin tamamlayıcısı olarak görüp ve iksisi de eşit şekilde önem verilmesi gerektiğini vurgulayarak şöyle açıklamıştır: *“Kültüre önem vermemek eğitimde çok zararlı olabilir. Kültürün eğitimle iç içe olması için, ihmal edilmesi temel ve yükseköğretimin başarısız olmasına neden olmaktadır. Öğretmenlerin sınıflarda kültüre dikkat etmeleri gerekir. Kültür ve kültürel faktörlere dikkat etmek eğitim ve öğrenmeyi iyileştirebilir veya engelleyebilir, bu nedenle öğrenmeyi geliştirmek için bu faktörleri kullanmak ve göz önünde bulundurmak daha iyidir.*

Katılımcı A6 kültür dünya ve toplum tasavvurumuzu şekillendiren bir faktör olarak görüp hayal gücümüzü bile etkileyen bir unsur olduğunu eğitim, öğrenme ve öğretme stilleri üzerinde güçlü bir etkisinin olduğunu ifade etmiştir. Okullarda kültür temelli eğitimin olması gerektiğini, kültür temelli eğitimin, herhangi bir kültürün ruhunda yer alan ilkelere, standartlara, algılara ve uygulamalara odaklanan bir eğitim biçimi olduğunu ifade etmiştir. öğretim ve öğrenme sürecinin çocuğun fiziksel ve kültürel önceliklerini barındırması gerektiğini belirterek şöyle ifade etmiştir: *“Kültür, bir topluluğun, vatandaşların veya ülkenin ortak gelenekleri, dini görüşleri ve yaşam biçimi olarak tanımlanır. Belirli bir insan grubunun belirlenmiş değerlerini ve standartlarını içerir. Kültür, dünyayı nasıl algıladığımızı, toplumumuzu nasıl yorumladığımızı ve birbirimizle nasıl konuşup hareket ettiğimizi içerir. Sonuç olarak, kültürün eğitim ve onun öğrenme ve öğretme stilleri üzerinde güçlü bir etkisi vardır. Kültür temelli eğitim, herhangi bir kültürün ruhunda yer alan ilkelere, standartlara, algılara ve uygulamalara odaklanan bir eğitim biçimidir. Harvard Profesörü Bruner'e göre, “kültür hayal gücünü etkiler; bize sadece toplumumuzu değil, kendimizi ve yeteneklerimizi yenilememizi sağlayan alet çantasını sunuyor. “Bu yüzden kültür temelli eğitim daha önemli hale geliyor. Okulda, farklı geçmişlere ve kültürlere sahip öğrenciler, genellikle güçlü bir kültürel önyargıya sahip bir müfredat öğretildiği için dışlanır. Alıştıkları ve uyum sağladıkları kültürle bağdaşmaz. Bu nedenle, çeşitli bakış açılarını birleştiren bir müfredat geliştirmek çok önemlidir. Öğretim ve öğrenme süreci çocuğun fiziksel, sosyokültürel ve kültürel önceliklerini barındırmalıdır.”*

Katılımcılar kültürün siyasi, idari, toprak, iskan ve inanç üzerinde etkisi olduğu gibi eğitim üzerinde de önemli bir etkisinin olduğunu ifade etmişlerdir. Kültür dünya ve toplum tasavvurunu şekillendiren bir faktör olarak görüp hayal gücünü bile etkileyen bir unsur olduğunu eğitim, öğrenme ve öğretme stilleri üzerinde güçlü bir etkisinin olduğunu ifade etmişlerdir. Okullarda kültür temelli eğitimin olması gerektiğini, kültür temelli eğitimin, herhangi bir kültürün ruhunda yer alan ilkelere, standartlara, algılara ve uygulamalara

odaklanan bir eğitim biçimi olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretme ve öğrenme sürecinin çocuğun fiziksel ve kültürel önceliklerini barındırması gerektiğini ifade etmişlerdir. Kültürün ve eğitimin birbirlerinin tamamlayıcısı olarak görüp ve iksine de eşit şekilde önem verilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

4.4. Eğitimin Toplumsal Kültür Üzerindeki Etkisi

Katılımcılar yükseköğretim bağlamında Eğitimin toplumsal kültür üzerindeki etkisi konusundaki düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir.

Katılımcı A5 yükseköğretimin kültür üzerinde en fazla etkiye sahip olduğunu ve temelde doğru bir şekilde kurulduğu takdirde toplumdaki bir çok sorunların çözülmesini söyleyerek şöyle açıklamıştır: *“Yükseköğretim toplumun kültürü üzerinde en fazla etkiye sahiptir. Bu temel baştan doğru bir şekilde kurulursa, farklı kültürel ve sosyal alanlarda pek çok sorun yaratılmayacak, Aynı zamanda eğitim alanındaki eğitim uzmanları, günümüz dünyasının üstün gücü olan aile ve medya da dahil olmak üzere diğer kurumlar bir arada ve koordine olmadıkça bu kurumun tek başına toplum kültüründe etkili olamayacağına inanmaktadırlar. Eğitim ve aile, ebeveynler ve sanal alan ve sanal ortamlar gibi etkili medya aracılığıyla desteklenen baskın kültür arasındaki uyum ve koordinasyon eksikliği, en büyük zararı toplumun gelecekteki kurucuları olarak öğrencilere olan kültürel bir kopuşa yol açabiliyor”*

Katılımcı A9 eğitimin toplumdaki insanlar arasında fark yaratan ve aynı zamanda toplumdaki insanları eşit hale getirebilen bir unsurun yanı sıra kültür üzerinde kesinlike etkisi olduğunu, farklı fikirleri kitleler arasında yaydığı, bilim, sanat ve siyasi olaylara erişimi sağladığı, zengin ve fakir arasında oyun alanını eşitlediğini vurgulayarak şöyle devam etmiştir: *“Eğitimin kesinlikle kültür üzerinde etkisi vardır. Bir kere eğitim, farklı fikirleri kitleler arasında yayar, insanlara eskisinden farklı düşünmeyi öğretir ve onlara zamanın bilimlerine, sanatlarına ve siyasi olaylarına erişmelerini sağlar. Eğitim, zengin ve fakir arasındaki oyun alanını eşitleyerek yardımcı olur. Eğitim olmadan efendi ve hizmetkar kültürü hala geçerli olabilir. Örneğin Avrupa'yı ele alalım. Bir zamanlar temelde kraliyet ve köylüler vardı. Esnaf sınıfının ve tüccar sınıfının gelişmesine izin veren (resmi veya gayri resmi) eğitimdi. Güçlü bir fikir tartışması olmadan, bir kültürün aynı kalması muhtemeldir. Bu tartışmanın gerçekleşmesini sağlayan eğitimdir”*

Katılımcı A9 toplumlardaki kültürlerin gelişmesi için kaliteli bir eğitimin şart olması ve aynı zamanda bu iki kavram iç içe geçmiş ve yakından ilişkili olduklarını söyleyerek şöyle

ifade etmiştir: *“Her kültür, üyeleri için bir diyalog dünyası yaratmaya çalışır. İnsanların deneyimlerini yorumlama şekli ve başkalarının kullanımına sunmak gibi. Belli kurallara göre düzenlenmiş ortak bir duygu sistemi olmadan hayat anlamsızlaşır ve ortak kavramlara ulaşma çabaları boşa çıkar. Buradan yola çıkarak, eğitimin toplumsal kültür üzerindeki etkisi daha anlaşılır hale gelebilmektedir. Görünen eğitim ve kültür iç içe geçmiş ve birbirlerinin tamamlayıcısıdır. Demek istenen şu ki: hem eğitim hem de kültür bir toplumun gelişmesinde ve geri kalmasında önemli rol oynamaktadır. Toplumsal kültürün gelişmesi ve kaybolmaması için kaliteli bir eğitim şarttır aynı zamanda kaliteli bir eğitimin inşasında ve altyapının oluşturulmasında toplumun kültürü hangi seviyede olduğu çok önem taşımaktadır”*

Araştırmacılar eğitimin farklı fikirleri kitleler arasında yaydığı, bilim, sanat ve siyasi olaylara erişimi kolaylaştırdığı, zengin ve fakir arasında oyun alanını eşitlediğini ifade etmişlerdir. Yükseköğretimin kültür üzerinde en fazla etkiye sahip olduğunu ve temelde doğru bir şekilde kurulduğu takdirde toplumdaki bir çok sorunların çözüleceğini ifade etmişlerdir.

4.5. Eğitimin Toplumsal Değişim Üzerindeki Etkisi

Katılımcılar yükseköğretim bağlamında Eğitimin toplumsal değişim üzerindeki etkisi konusundaki düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir.

Katılımcı A9 bireylerin toplumun değerlerini, normlarını ve tutumlarını özenmesi aslında eğitimin toplumsal değişim üzerindeki etkisi anlamına geldiği ve aynı zamanda başarılı bir toplumun inşasında eğitimin oldukça önemli olduğunu söyleyerek şöyle ifade etmiştir: *“Günümüz dünyasında eğitimin önemi o kadar büyüktür ki, birçok sosyolog onu başarılı bir toplum inşa etmede en önemli kurum olarak görmektedir. Ne yazık ki, hızlı değişimler ve bazen siyasi kararlar bu kurumun üzerine her zaman ağır bir gölge düşürmüştür. Eğitimin toplumsal değişim üzerindeki etkisi, bir kişinin bir sosyal grubun değerleri, normları ve tutumları ile özümsemesi ve uyması anlamına gelir veya başka bir deyişle sosyalleşme, her bireyin gruba ve sosyal hayata etkin ve aktif katılım için gerekli bilgi ve sosyal becerileri edindiği bir süreçtir, kazanır Bu değerler, normlar, tutumlar, bilgi ve beceriler dizisi, bir kişinin toplumdaki gruplar ve bireylerle ilişki ve etkileşim kurmasını sağlar. Eğitimin toplumsal değişim üzerindeki etkisi sürekli ve yaşam boyu devam eden bir süreçtir”*

Katılımcı A1 toplumsal değişimin hayatın her aşamasında dikkat edildiği takdirde yaşam boyu sosyal ve duygusal becerileri geliştirir ve aynı zamanda başka insanlarla sağlıklı

iletişim kurmaya sebep olacağını ifade ederek şöyle açıklamıştır: *“Toplumsal değişim, çocukluk, ergenlik ve okul ve eğitim ile etkileşime özellikle dikkat edilerek yaşam boyu sosyal ve duygusal becerilerin geliştirilmesidir. Sağlıklı toplumsal değişim, aile, arkadaşlar, öğretmenler ve hayatımızdaki diğer insanlarla olumlu ilişkiler kurmamızı sağlar. Sosyal gelişim, sosyal etkileşimin değerlerini, bilgilerini ve becerilerini öğrenmeyi içerir. Örneğin, öğrenciler bir okul ortamında öğretmenlerle, diğer öğrencilerle ve arkadaşlarla iletişimi ve etkileşimi öğreneceklerdir. Sosyal ve duygusal beceriler, doğrudan onlara bakan ve öğreten kişiler tarafından ve ayrıca aile içindeki sosyal ilişkiler veya arkadaşlarla dolaylı olarak çocuklara aktarılır. Ayrıca, çocukların çevrelerindeki kültüre katılımı ve okul sonrası kulüpler veya okul sonrası sporlar yoluyla. Eğitim, kişisel sosyal becerileri geliştirmenin en önemli yollarından biridir. Eğitim, doğrudan ve dolaylı olarak öğrencilere/gençlere okulda veya okul sonrası kulüplerde sosyal becerilerini geliştirme fırsatı verir, öğrenciler diğer öğrencilerle/insanlarla etkileşime girer, arkadaşları, öğretmenleri ve farklı yaş ve kültürlerden diğer öğrencilerle ilişkilerini geliştirir. Ve farklı çevresel ortamlarda becerilerini geliştirmek. Bu nedenle, sosyal gelişim/esenlik, eğitim ve bir okul ortamında diğer öğrencilerle başarılı bir şekilde etkileşime girme yeteneği ile ilişkilidir. Başkalarına ve kendinize saygı göstermeyi içerir. İyi iletişim becerilerine sahip olmayı, daha derin dostluklar geliştirmeyi ve aile ve arkadaşlardan oluşan bir destek ağı oluşturmayı içerir ve bunların tümü eğitim sistemi tarafından geliştirilir ve zenginleştirilir”*

Katılımcı A2 günümüz dünyasında farklı toplumlar arasında bir rekabet söz konusu olduğu her ülke bilginin yayılması ve kültürlerin gelişimi için çaba gösterdillerini, kültürel gelişim ve bilginin yaygınlaştırılmasında eğitimin ve özellikle yükseköğretimin rolünü dile getirdiğini söyleyerek şöyle devam etmiştir: *“Yeni çağda ve toplumlar arası rekabet mücadelesinde ülkeler, kültürel gelişim ve bilginin yaygınlaştırılmasında eğitimin ve özellikle yükseköğretimin rolüne dikkat çekmeye çalışmaktadırlar. Bu nedenle yükseköğretimin kültürel gelişimdeki rolü kaçınılmazdır. Aslında toplumun sahip olduğu en değerli kaynaklardan birinin üniversite olduğu söylenebilir. Gelişmiş ülkelerin çoğunda ve gelişmekte olan ülkelere sorunların çözümü ve ulusal kalkınma hedeflerinin gereksinimlerinin karşılanması üniversiteler ve akademisyenler tarafından gerçekleştirilmektedir. Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin kültürleri arasındaki temel fark, bilimsel gelişmeye yönelik tutumları ve kalkınmanın temel dayanağına değer vermeleridir. Ne kadar kaliteli eğitim verilirse kültürel gelişim o kadar hızlı gerçekleşir.”*

Katılımcılar günümüz dünyasında farklı toplumlar arasında bir rekabet söz konusu

olduğu her ülke bilginin yayılması ve kültürlerin gelişimi için çaba gösterdillerini, kültürel gelişim ve bilginin yaygınlaştırılmasında eğitimin ve özellikle yükseköğretimin rolünü dile getirmişlerdir. Başarılı bir toplum inşasında eğitimin oldukça önemli olduğunu belirtmişlerdir. Toplumsal değişimin hayatın her aşamasında yavaş yavaş gerçekleştiğini bunda da eğitimin önemli bir rolünün olduğunu dile getirmişlerdir.

4.6.Eğitimin Toplumsal Kültürün Değişimi Sürecindeki Etkisini

Katılımcılar yükseköğretim bağlamında Eğitimin toplumsal kültürün değişimi sürecindeki etkisini konusundaki düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir.

Katılımcı A5 yükseköğretimi farklı kültürlerin toplandığı kültürlerin birbirilerinden etkilendiği bir yer olarak değerlendirerek, üniversiteyi toplum kültürünü etkileyen bir kurum olarak kabul etmekte, akademik kültürün herhangi bir toplumda bilimsel gelişme ve bilgi yaratmanın önemli altyapılarından biri olarak kabul edildiğini dolayısı ile eğitimin toplumsal kültürün değişim sürecinde olan etkisi ortaya çıkarttığını şöyle ifade etmiştir: *“Ülkede yükseköğretimin bir simgesi olarak üniversite, toplum kültürünü etkileyen bir kurum olarak kabul edilmekte ve üniversite kültürünün toplum kültürünün unsurlarından biri olduğu düşünüldüğünde çifte öneme sahiptir. Akademik kültür, herhangi bir toplumda bilimsel gelişme ve bilgi yaratmanın önemli alt kültürlerinden, altyapılarından ve ön koşullarından biri olarak kabul edilir. Bundan dolayısı ile eğitimin toplumsal kültürün değişim sürecinde olan etkisi ortaya çıkmaktadır. Eğitimin ve özellikle yüksek eğitimin en önemli sembolü olan üniversite aslında farklı ve birçok kültürün bir araya geldiği bir ortam olarak da sayılabilmektedir. Başka bir ifade ile farklı kültürlerin toplandığı ve birbirilerinden etkilendiği bir yerdir. Bu yüzden eğitim toplumsal kültürün değişim sürecinde önemli role sahiptir. Fakat, zaman zaman, bağımsız ve özgür bir eğitim sistemine sahip olmayan toplumlar yabancı kültürlerden maruz kalabilmektedirler. Bir toplumun yabancı kültürlerden maruz kalması yada aşırı bir şekilde etkilenmesi o toplumun kendi öz kültürlerini kaybolmasını yol açabilmektedir. Dolayısıyla farklı kültürlerin evi olarak bilinen eğitim kurumları bir yandan olumlu etkileri sağlarken zaman zaman olumsuz etkileri de beraberinde getirmektedir”*

Katılımcı A4 eğitimin, insanı değiştirmede en güçlü araç olarak kabul ederek, bir yandan eğitimin, bireyi kültürleştirdiğini öte yandan toplumun kültürünü koruduğunu söyleyerek şöyle ifade etmiştir: *“Golda Meyer'in sözleriyle “Eğitimin amacı her saat bu dünyaya doğan binlerce barbarı uygarlaştırmaktır”. Eğitim, öğrencide değişiklik getiremezse, o zaman değersizdir. Eğitim, insanı değiştirmede en güçlü araç olarak kabul*

edilir. Bir yandan eğitim, bireyi kültürleştirir; öte yandan bir toplumun kültürünü korur, iletir ve geliştirir. Kısacası, eğitim ve kültür, tüm yönleriyle ve faaliyetleriyle karşılıklı olarak birbirine bağımlı, tamamlayıcı ve tamamlayıcıdır. Dolayısıyla eğitim ve kültür arasındaki ilişki ayrılmaz bir bütündür. Eğitim ve kültür yakından ve ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Bir toplumun kültürel örüntüsü, onun eğitim örüntüsünü koşullandırır. Örneğin, bir toplumun manevi bir kültürü varsa, o zaman eğitim prosedürleri ahlaki ve ebedi yaşam değerlerine ulaşılmasını vurgulayacaktır. Öte yandan, bir toplumun kültürel kalıbı materyalist ise, o zaman doğal olarak onun eğitim kalıbı, duyu zevklerini ve maddi rahatlıkları teşvik eden maddi değerlerin elde edilmesi için şekillenecektir. Herhangi bir kültürden yoksun bir toplum, belirli bir eğitim organizasyonuna sahip olmayacaktır. Bu nedenle, bir ülkenin kültürünün eğitim modeli üzerinde çok güçlü bir etkisi vardır. Kültür ve eğitim arasındaki nihai ilişki, eğitimin başlıca amaçlarından birinin çocuğa kültürel mirasını etkilemek olduğu gerçeğinden açıkça görülmektedir. Herhangi bir insan grubunda, kültürün çeşitli unsurları ve parçaları binlerce yıllık deneyimden sonra gelişir ve bunlar bir bütün olarak sonraki nesillere aktarılır. Dolayısıyla her birey, yaşamın farklı alanlarındaki davranışlarına rehberlik eden belirli davranış kalıpları ve değerler sağlayan belirli bir kültürün içine doğar. Böylece her seferinde yeni deneyler yapma zorunluluğundan kurtulmuştur. O halde kültür, doğal çevreye uyum sağlamada, sosyal çevreye uyum sağlamada, kişiliğin gelişmesinde ve sosyalleşmede insanın yaşamında önemli bir rol oynar”

Katılımcı A6 Mevcut eğitimin kültürel ihtiyaçları karşılık yerine, ekonomik ihtiyaçlara, hakim üretim ve ekonomik sisteme cevap vermek için geliştiğini, eşitsizlikleri meşrulaştırdığını, itaat etmeye uygun insanlar yetiştirdiğini, kendi kaderlerinden memnun olmalarına yardımcı olmaktan başka bir amacı olmadığını belirterek şöyle ifade etmiştir: *“Eğitimin toplumsal kültürün değişimi sürecindeki etkisi ve kontrol etmedeki rolünü araştırmak için kültürün tanımı ve işlevleri incelenmeli ve incelenmelidir. Kültürün çeşitli tanımları yapılmıştır: "Kültür, edebiyat, sanat ve öğrenme bilimi anlamına gelen kültürden ayrılmıştır ve kültürün kendisi de edebiyat, bilim, insani nitelikler ve sanat anlamına gelmektedir. Kültürel ihtiyaçlar ve standartlar yerine eğitim, ekonomik ihtiyaçlara ve hakim üretim ve ekonomik sisteme yanıt olarak büyümüş ve genişlemiştir. Mevcut eğitim sisteminde okulların eşitsizlikleri meşrulaştırmaktan, kişisel gelişimi itaat ve itaate uygun formatlarla sınırlamaktan ve bu süreçte gençlerin kendi kaderlerinden memnun olmalarına yardımcı olmaktan başka bir amacı yoktur”*

Katılımcılar Eğitimin, insanı değiştirmede en güçlü araç olarak kabul ederek, bir yandan eğitimin, bireyi kltrleştirdiğini öte yandan toplumun kültürünü koruduğunu ifade etmişlerdir. Yükseköğretimi farklı kültürlerin toplandığı kültürlerin birbirilerinden etkilendiği bir yer olarak değerlendirerek, üniversiteyi toplum kültürünü etkileyen bir kurum olarak kabul etmektedir. Akademik kültürün herhangi bir toplumda bilgi yaratmanın önemli altyapılarından biri olarak kabul edildiğini dolayısıyla eğitimin toplumsal kültürün değişim sürecine olan etkisini ortaya ıkartığını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte mevcut eğitimin kültürel ihtiyaçları karşılamak yerine, ekonomik ihtiyaçlara, hakim üretim ve ekonomik sisteme cevap vermek için geliştiğini, eşsizlikleri meşrulaştırdığını, itaat etmeye uygun insanlar yetiştirdiğini, insanların kendi kaderlerinden memnun olmalarına yardımcı olmaktan başka bir amacı olmadığını belirtmişlerdir.

BÖLÜM V

5.SONUÇ VE TARTIŞMA

Yükseköğretimle ilgili araştırmalar yükseköğretimin; felsefesi, tarihi, zorlukları, misyonları ve rolleri hususlarında yoğunlaşmıştır. Tarihsel açıdan bakıldığında eğitim ve kültür birbiriyle bağlantılı olup bir toplumun gelişmesi ve ilerlemesinde oldukça önemli roller üstlenmektedir. Yükseköğretimin tarihsel seyri değişim ve gelişmeleri göz önüne alındığında, kültürün ve bileşenlerinin kurumsallaştığı ve güncellendiği bir merkez olması dolayısıyla gelişim sürecine önemli bir katkı sağlamakta ve derinleşmesini güçlendirmektedir.

Kültürel değişim ve gelişme, ekonomik ve sosyal kalkınmanın en önemli dayanaklarından biridir. Bununla birlikte yükseköğretimdeki bilimsel tutum ve yaklaşım kültürle birlikte kalkınmanın temelini oluşturmaktadır. Verimli ve yaratıcı insan kaynaklarını yetiştirerek toplumun kültürel gelişim sürecini daha ileri bir seviyeye taşıyabilmesi için bu önemli görevi üstlenen başlıca merkezler yüksek eğitim kurumları görülmektedir.

Başka toplumsal örgütler gibi yükseköğretimin de kendine özgü işlevleri vardır, bunlardan en önemlisi kültürel işlevidir. Toplumların kültürel gelişimi, kendi yerel kültürleri doğrultusunda hareket etmesinin sonucudur. Büyüme, zenginleşme, dinamizm, hareket ve kültürel gelişme toplumların yükseköğretimin zenginliğinin, dinamizminin, verimliliğinin, hareketliliğinin ve dönüşümünün bir sonucudur.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında öğretim elemanlarının eğitimin toplumsal işlevleri konusundaki düşünceleri incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: Katılımcılar eğitimin toplumsal, siyasal, ekonomik ve bireysel işlevlerinden olduğunu ifade etmişlerdir. Yükseköğretimin bireysel işlevlerini; meslek sahibi yapması, toplum içinde rol ve statüyü belirlemesi, sosyal sınıf ve yaşantı biçimi kazandırması olarak belirlemişlerdir. Sadeghi, Zainab, Mohtashmi, Reza, Miri, Amir, ve Sadeghi, Subhan (2010) yükseköğretim, yaratıcı ve yenilikçi insanların yetiştirilmesi ile sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde ve yaygınlaştırılmasında rol oynadığını ifade etmişlerdir. Herhangi bir toplumun kültürünün bir tezahürü olarak yüksek öğretim, öğrenenlerin yaratıcılığında büyük bir role sahiptir. Eğitim sisteminin temel direği olan öğretim elemanları, yaratıcılığın gelişmesinde çok önemli bir rol oynadığından, kültürel eğitimin anahtarı, yaratıcı öğretim modellerine sadık, genç ve yenilikçi hocaların ellerinde bulunmalıdır.

Katılımcılar eğitimin siyasal işlevlerini; kültür aktarımla toplumsal sosyalleşmeyi

sağlaması, toplumsal bütünleşmeyi sağlamasıyla siyasi işlevini yerine getirmesi olarak görmüşlerdir. Katılımcılar eğitimin dinamik bir yapısının olduğunu, değişen ve gelişen şartlara göre eğitimin düzenlenmesinin gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu çalışmada önerilen kültür aktarma konusunda Arlene Goldbard (2008) araştırmasında okullarda ve yükseköğretimde yapılan kültürel, sosyal ve eğitim faaliyetlerinin öğrenciler için tatmin edici olduğu, ancak bu alanda nihai ve kesin sonuçlara ulaşmak için hala uzun bir yol olduğunu belirtmiştir.

Yükseköğretimin rolü sürekli bir değişim içindedir. “Amerika Birleşik Devletleri'nde Yüksek Öğretimin Değişen Rolü” üzerine K. Patricia Cross (1987) bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada yüksek öğretimin rolünün değişmekte olduğu ve bunun rekabete neden olduğu sonucuna varmıştır. Toplumun büyük bir bölümünde öğrenme ve eğitimde fırsat eşitliği elde etme ve eğitim hizmetlerinin yaygınlaşması yoğun bir hal almıştır. Eğitim hizmetleri sağlamak, öğrencilere tam zamanlı yüksek öğrenim taahhüdü, esneklik ve değişikliklere yanıt vermek isteyenler için yaşam boyu öğrenme ve toplumun gelecekteki ihtiyaçlarını karşılamak için yetişkin eğitiminin öğretme ve öğrenme yöntemlerini değiştirmek, hepsi, yüksek öğretimin rolündeki değişimleri temsil etmektedir. Bu durum üniversitelerin gelişimi ve kültürel aktarımı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olmakta ve ilerlemesini hızlandırmaktadır.

Öğretim elemanlarının yükseköğretim bağlamında eğitimin kültürel işlevleri konusundaki düşünceleri incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: Katılımcılar, kültürün yaşam şekli olduğundan hareketle, ortak buluşma yeri, sosyal hayatın inşası olduğunu ifade etmişlerdir. Kültür inşasında eğitimin önemli bir yerinin olduğunu ve aynı zamanda kültürel değişimin kaçınılmaz olduğunu ve her toplumun kendinde öz bir kültürün oluşunu ifade etmişlerdir. Philip Altbach (1990), araştırmasında bu bulgulara paralel, yükseköğretimin en önemli işlevlerinden birinin “kültürel işlev” olduğu ortaya konmuştur. Samira Afshari Safavi (2014), eğitimin kültürel aktarımda önemli bir rol oynadığını, tarih, bilim tarihi ve gelişmeler dikkate alındığında görüleceğini ifade etmiştir.

Başlangıçtan günümüze dünyanın farklı kültürlerinin şekillenmesinde eğitimin üstlendiği rolü açıkça görmek mümkündür. Ortaya çıkışı ve gelişimi sürecinde daha geniş rolü olduğuna inanılan yükseköğretim, günümüzde daha özel alana indirgenmiştir. Ancak Safavi (2014) yükseköğretimin tüm sosyal ve bireysel konularda derin, resmi ve gayri resmi etkisi şüphe götürmediğini belirtmiştir. Yükseköğretim kültürün aktarıcısı değil değiştiricisi de olmuştur. Ahmed Fazali (2006), yükseköğretimin kültürel görev ve rollerini tarihsel

gelişimi içinde incelenmiş şu sonuçları ortaya koymuştur. Yükseköğretimin sadece toplum kültürünün destekleyicisi ve pekiştiricisi rolünü değil, toplumlarda bilimsel bir otorite olarak da etkin ve öncü rolünü ortaya koymuştur.

Yükseköğretim bağlamında toplumsal kültürün eğitim üzerindeki etkisi konusundaki düşüncelere bakıldığında katılımcılar, kültürün toplumsal bir ürünün yanı sıra değişken bir olgu olduğunu kültürün ve eğitimin birebirlerinin tamamlayıcısı olarak görüp ve ikisine de eşit şekilde önem verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Mohammad Baqer Babaei (2008), kültürün, toplum üyelerinin bireysel ve toplumsal yaşamlarından ortaya çıkan ortak; örf, adet, değer, inanç ve normlar olduğunu ifade etmiştir. Yükseköğretim bu unsurların kurumsallaştığı ve güncellendiği merkez olduğu için kültür unsurlarının değiştirilmesi ve derinleştirilmesi sürecinde ve milli gücün diğer bileşenleri ile etkileşiminin kalitesinde önemli katkılara sahiptir. Kültürün, toplum üyelerinin yaşam tarzını ve bağlamını işaret ettiğini belirtmiştir. Kültürün gelişmesinde çeşitli unsurların yer aldığını, içerik ve yön açısından rasyonel ve mantıksal bir bağlantıya sahip olduğunu belirtir. Toplumu yönlendiren kültür ve entelektüel çabalaradır. Bu nedenle kültür, toplumsal gücün bileşenleri ile etkileşim halindedir. Toplumun altyapısını oluşturur, topluma kimlik ve yön verir, büyüme ve gelişme sürecini tanımlar. Bununla birlikte De Long, David ve Fahey, Liam (2000), uygun olmayan kültürün bilgi sermayesinin yaratılması ve yaygınlaşmasının önündeki en önemli engel olduğunu belirtmişlerdir.

Yükseköğretim bağlamında eğitimin toplumsal kültür üzerindeki etkisi konusundaki düşünceleri incelendiğinde, katılımcılar yükseköğretimin kültür üzerinde en fazla etkiye sahip olduğunu ve temelde doğru bir şekilde kurulduğu takdirde toplumdaki birçok sorunların çözüleceğini ve aynı zamanda eğitimin toplumdaki insanlar arasında fark yaratan, toplumdaki insanları eşit hale getirebilen bir unsurun yanı sıra kültür üzerinde kesinlikle etkisi olduğu üzerinde durmuşlardır. Nakhai ve Esmailzadeh (2008) yükseköğretimin her zaman toplumun en temel kültür merkezlerinden biri olarak görüldüğü ve öneminin her yerde hissedildiği gerçeğini ifade etmişlerdir. Araştırmacılar kalkınmayı sadece sermaye, teknoloji olarak görmemiş, toplumun kültüre, eğitim ve yükseköğretime karşı tutumuyla da ilişkilendirmiştir. Yükseköğretim geliştirirken, öğretim ve eğitim vermenin yanında kültürün aktarılmasında ve geliştirilmesinde de önemli bir rolünün olduğunu ifade etmiştir.

Yükseköğretim bağlamında eğitimin toplumsal değişim üzerindeki etkisi konusundaki düşünceleri incelendiğinde katılımcılar bireylerin toplumun değerlerini, normlarını ve tutumlarını özenmesi aslında eğitimin toplumsal değişim üzerindeki etkisinin

anlamına geldiği ve aynı zamanda başarılı bir toplumun inşasında eğitimin oldukça önemli olduğunu ve aynı zamanda toplumsal değişimin hayatımızdaki her aşamasında dikkat edildiği takdirde yaşam boyu sosyal ve duygusal becerilerimizi geliştirdiği ve aynı zamanda başka insanlarla sağlıklı iletişim kurmamıza sebep olduğunu ifade etmişlerdir.

Toplumun ilerlemesinde bazen kültürel değişim bir faktör olarak görülmektedir. Jean Poul Sartre (1998) kültürel değişimin bir toplumun ilerlemesinin anahtarı olduğunu belirtmekle birlikte değişim ve gelişim arasındaki farkı incelemektedir. Değişimin illaki ilerleme olmadığını ifade etmektedir. Sartre göre kültürel, manevi, ahlaki yönden değişme ve toplumun kültürüne karşılık gelen boyutlar, gelişmişlik kategorisine dahil edilmeyebilir. Ayrıca, ilerlemeyi kalkınmaya indirgense bile, hiçbir ortak yanı olmayan bir dizi farklı kalkınma paradigmasıyla karşı karşıya kalınacağını belirtir. Sartre ilerleme söz konusu olduğunda işin hem zorlaştığını hem de kolaylaştığını belirtmektedir. Kültürel ve tarihsel boyutların ilerlemeye dahil edilmesi, işi hem zorlaştırmakta hem de kolaylaştırmaktadır. Sartre, ilerlemenin "kültür değiştirme" değil, "kültürel değişme" anlamına geldiği sonucuna varır; toplumun değer ve normlarına kendini uyumlaştıran, onlarla koordineli ve onlardan etkilenen bir gelişme olduğunu ifade etmektedir.

İlerleme ve gelişme yolunda adım atabilmek için yükseköğretim kurumlarının gençleri günümüzün değişen dünyasında kültürel değişim ve dönüşümlere hazırlaması gerekmektedir. Ancak sadece bilimsel ve teknik yeterlilikleri ile yetinmeyip, kültürel misyonlarını kendi yerel sosyal ve kültürel yapılarına göre düzenlemeleri yanı sıra, gerekli uzmanları yetiştirme ve yetiştirme kabiliyetine sahip olması gerekmektedir. Nijhoff Publishers Martinus (1987), Avustralya, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Batı Almanya ve İsveç'teki üniversitelerin gelişimini ve kurumsallaşmasını incelenmiştir. Bu ülkelerde eğitimin yaygınlaşmasına ve gelişmesine çok önem verildiğini belirtmiştir. Bununla birlikte bu ülkelerde eğitim kurumlarını oluşturma motivasyonunun birbirlerinden farklı olduğunu belirtmiştir. Bu ülkelerdeki kurumsal ödül sistemi, eğitimde üstün araştırma performansını desteklemektedir. Bazı ülkelerde eğitimin geliştirilmesine verilen önem o kadar fazladır ki, insanların üniversitelerde eğitim görmesini ve okumasını zorunlu kılmaktadır. Martinus bu ülkelerde eğitimin gelişmesi ve kurumsallaşmasının öneminin, inançlarındaki etkisinin derinden kabul görecektir şekilde bilindiği ve böylece yükseköğretimi geliştirenlerin tümünün bu yönde ilerlediğini ifade etmiştir.

Katılımcıların yükseköğretim bağlamında eğitimin toplumsal kültürün değişimi sürecindeki etkisine bakıldığında ise şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: Katılımcılar üniversiteyi

farklı kültürlerin toplandığı bir yer olarak değerlendirmekte ve birbirlerinden etkilendiği bir yer olarak görüp aynı zamanda bağımsız bir eğitim sistemine sahip olmayan toplumlar yabancı kültürlerden etkileneceğini söyleyerek eğitim toplumdaki yaşayan insanları değiştirmelerinde en önemli araç olarak görmenin yanı sıra, insanların kültürleşmelerinde ve uygarlaştırmalarında oldukça önemli yere sahip olduğunu vurgulamışlardır.

Bireylerin kültürel ve sanatsal değişiminde yüksek öğrenimin rolü konulu yapılan araştırmalarda Eisner (1992), fikir ve inancın kültürel bir kazanım olduğunu ve toplumsal kültürün, aklın ve inancın gelişmesi için yol, yön ve gerekli koşulları oluşturduğunu belirtmektedir. Yaygın eğitim, insanların gizli yeteneklerini geliştirmek için toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediğinden, toplumlar eğitim merkezlerini oluşturur. Örgün ve yaygın eğitim merkezlerin her şeyi öğretemeyeceği göz önüne alındığında toplumun eksikleri tamamlaması önemlidir. Eisner, eğitim kurumlarında bireyin yetiştirilmesinin, kültürel ve sanatsal değişiminin önemi ve gerekliliğini vurgulamakta ancak verilen birçok hizmetin eğitimin amacına uygun olmadığını belirtmektedir. Bireyin kültürel ve sanatsal değişimine ilişkin tartışmanın gerekliliği, amaca ulaşmak için sadece bireyin politikalarına değil, aynı zamanda kültürel performansına bağlı olmaktadır. Bireyin kültürel ve sanatsal değişimine yönelik eğitim kurumlarında yürütülen faaliyetlerin kurumların amaçlarına uygunluğu ve uyumuna yönelik eğitim reformları gerekli görülmektedir.

Yükseköğretimin kültürel kalkınmadaki belirleyici rolüne inanarak, eğitimli insanların uzmanlıkları ve öğrencilerin yaratıcı gücü kullanılarak dünyadaki gelişim alanlarının sağlanması umulmaktadır. Neyestani ve Rameshgar (2013), kültürün ekonomik ve sosyal kalkınmanın temeli olduğunu ifade etmişlerdir. Diğer bir deyişle, ülke kalkınmasının gerekli ön koşullarından biri de toplum kültüründe bilimsel tutumun hakimiyetidir. Yükseköğretim bilimsel tutumu topluma aktarabilen en önemli merkezlerden biridir. Yükseköğretim, ülkenin gelişme ve ilerleme sürecinde bir toplumun bilim kurumları piramidinin en tepesinde yer alan ve toplumun gerçek ihtiyaçlarına cevap verebilecek çeşitli alanlarda verimli, yetkin ve yetenekli insan kaynağı yetiştiren ve hazırlayan merkezlerdir. Çünkü yükseköğretimin sağlıklı işlemesi bir yandan topluma değişme ve ilerlemeye götürürken, diğer yandan da olumlu bir geri bildirim sağlar.

Sürdürülebilir kalkınma için üniversitenin rolü konusundaki yapılan araştırmalarda Arasteh, Hamid Reza ve Amiri, Elham (2012), yükseköğretimin sürdürülebilir kalkınmadaki rolünü, gerekli eğitim yaklaşımlarını ve sürdürülebilir kalkınma yeteneklerini incelenmektedir. Sürdürülebilir kalkınmada ihtiyaçlar, özel yetenekler ve eğitim sistemleri

önemli rol oynamaktadır.

Yükseköğretim genel eğitim felsefesiyle büyük ölçüde tutarlı olan sürdürülebilir bir yaklaşım gerektirir. Dolayısıyla düşünce biçimini, yaşam tarzını, olgulara yeni bakış açısını değiştirmek ve gelecek nesillerin ihtiyaç duyduğu yetenekleri geliştirmek için bakış açılarının, politikaların, yapıların, eğitim süreçlerinin, öğretim yöntemlerinin, eğitim içeriklerinin vb. gözden geçirilmesi kaçınılmaz olacaktır. Toplumun, üniversitelerin sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde rol oynamasını istemesi, üniversitelerin toplumsal hizmet misyonunu ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verme görevini vurgulamaktadır. Hashimi ve Kaousi (2011) devletler için eğitimin aslında bir tür yatırım olduğunu belirtmiştir. Bu yatırım, birçok ekonomik faaliyetten farklı olarak, getirisi ve karı geç elde edilecek, eğitilmiş nesil aktifleşip toplumun işlerini devraldığı anda ortaya çıkacaktır. Bu nedenle önemi açık değildir ve eğitime yatırım yapmanın önemini ancak ileri görüşlüler anlayacaktır.

İstikrarsızlık ve kalıcı savaşlar yüzünden Afganistan, eğitim, kültür ve kalkınma hususlarında var olanları kaybederek oldukça zayıf duruma düşmüştür. Uzun zamandan beri istikrarsızlık ve güvensizlik yaşanan Afganistan'da yükseköğretim kurumlarında herhangi bir gelişme ve ilerleme olmadığı gibi kültürel yapıda da önemli kırılmalar olmuştur.

Her toplum durum ve koşullarına uygun olarak eğitimi geliştirmek ve derinleştirmek için stratejik bir yaklaşım ve programlar geliştirmektedir. Eğitimin iyileştirilmesi, toplumda sürdürülebilir güvenliğin temellerini atmaktadır. Böyle bir güvenlik, hükümetlerin zorlayıcı güçlerinin kullanılması ve demokrasi bayrağı altında başkalarının haklarına tecavüz edilmesinden ziyade, insanların kendilerini ve başkalarını zihinsel ve entelektüel anlayışlarının gelişmesine yol açacak farkındalık eğitiminin geliştirilmesini ve derinleştirilmesini gerektirir. Gelecek gidilecek bir yer değil, onu yarattığımız bir yer olduğunu düşünüyorsak, geleceğe götüren yolların bulunması ve inşa edilmesi gerektiğini kabul etmeliyiz. Onları inşa eden hem yolun hem de varış noktasının yaratıcısıdır.

Toplumun sosyo-kültürel yapısına uygun bir yükseköğretim, öncelikle toplumun sosyal, kültürel, bilimsel, ekonomik ve politik ihtiyaçlarına cevap verebilme yeteneğine sahip olması gerekmektedir. İkinci olarak bilimsel ve kültür anlamında toplumun ihtiyaçlarını karşılaması için güven yaratabilmesi gerekmektedir. Üçüncüsü, yükseköğretim sürecinde ülkenin kalkınmasına katkıda bulunabilmek ve toplumun ihtiyaçlarını araştırılıp tespit edilerek yerel bilim ve teknoloji yapısı oluşturulmalıdır. Sonraki aşamalarda da bu bilimsel yapının oluşturulması, gelişmeyi hızlandırma gücüne sahip olabilmesi gerekmektedir. Aksi

takdirde yükseköğretimin rolü marjinal kalacaktır. Bunun sonucunda, bilgiyi üretme yerine Batı'nın taklidcisi, salt bilgi tüketicisi olacaktır. En önemlisi, toplumun yükseköğretime, akademisyenlere, ürettiği bilgiye ve araştırmalara güvenmemesi olacaktır. Bu açıdan bakıldığında, yükseköğretimle toplum arasındaki karşılıklı ilişki ve güven, ülkenin gelişmesi için çok önemli görülmelidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Afganistan Anayasası (2003). Kabil: Devlet Matbaası.
- Afshari Safevi, Samira. (2014). *Kültürün aktarımında eğitimin rolü*.
www.modiryar.com/index adresinde mevcuttur.
- Ahun Manesh, Ali, Khatunabadi, Ahmed ve Fathiyan, Abolhasan (2004). *Üçüncü binyılda yüksek öğrenimin zorlukları*. Nader Gholi Ghorchian, Hamid Reza Arasteh ve Periosh Jafari'nin gözetimindeki yüksek öğretim ansiklopedisinden. Farsça Ansiklopedi Vakfı, Tahran, birinci baskı, 2004, Sayfa, 561-562.
- Aliabadi, Ahmed (1966). *Genç neslin yetiştirilmesinde sosyal sistem ve üniversitenin sorumluluğu*. Tehran Üniversitesi.
- Altbach, Philip (1990). *Kültürel Etkinliklerin Teşvikinde Üniversitelerin Rolü*. 440-485.
- Altbach, Philip (2000). *20. yüzyılda yüksek öğrenim*. Tercüme: Shayan Reza Mashatian.
Tahran: Bilim, Araştırma ve Teknoloji Bakanlığı
- Aqa Dawood, Seyed Rasool (2010). Ülkenin yüksek öğretim sisteminin temel sorunları.
Ulusal Yönetim ve Liderlik Zorlukları Konferansı, İsfahan İslami Azad Üniversitesi,
Bilim ve Araştırma Birimi, Temmuz 2019.
- Arasteh, Hamidreza. (2004). *Yüksek öğretimin liderliği ve yönetimi*. Nader Gholi Ghorchian, Hamid Reza Arasteh ve Periosh Jafari'nin gözetimindeki yüksek öğretim ansiklopedisinden. Farsça Ansiklopedi Vakfı, Tahran, sayfa 562-563.
- Arasteh, Hamidreza ve Amiri, Elham (2012). *Sürdürülebilir kalkınma eğitimiinde üniversitelerin rolü*. Nesha Alam dergisi, 2. yıl, sayı, 2.
- Asya Kalkınma Bankası (2003). *Afganistan'ın Eğitim Sektörü İçin Yeni Bir Başlangıç*. Filipinler, Manila: Asya Kalkınma Bankası Yayını Stok No. 041003.
- Azizabadi Farahani, Fatemeh (2008). Kültürel gelişim ve ulusal medya. İslami Azad Üniversitesi, Bilim ve Araştırma Birimi, 281 sayfa <https://www.ketablia.ir/>
- Babaei, Mohammad Baqer (2008). *Ülkenin kültür inşasında üniversitenin rolü*. İslam Üniversitesi dergisi, 12 yıl, sayı, 2
- Bashiriyah, Hüseyin (1991). *Gelişim ve kültür yuvarlak masa toplantısı*. Farhang Mektubu, 2. yıl, 2 numara.
- Coen, Bruce (1999). *Sosyolojinin Temelleri*, çevirmenler: Gholam Abbas Tusli, Reza Fazel.

- Tahran: Üniversitelerin Beşeri Bilimler Kitaplarını İnceleme ve Derleme Örgütü.
- Cortazzi, Martin ve Jin, Lixian (1997). *Kültürler arası öğrenim için iletişim, Yüksek Öğretimde Yurtdışı Öğrenciler*. Londra: Routledge, <https://doi.org/10.4324/9780203040065>
- Cross, K. Patricia (1987). Amerika Birleşik Devletleri'nde Yüksek Öğretimin Değişen Rolü. *Yüksek Öğretim Araştırma ve Geliştirme*, 6(2), Harvard Eğitim Enstitüsü.
- Davis, Stanley (1997). *Örgüt kültürü yönetimi*. (Çeviren: Nasser Mir Sepasi ve Prichher Motamed Gurji). Tehran: Marvarid Yayınevi.
- De Long, David. ve Fahey, Liam (2000) *Bilgi Yönetiminin Önündeki Kültürel Engelleri Teşhis Etmek*. Yönetim Akademisi. Cilt, 14, No.4 Sayfa 113-127, Briarcliff Manor, NY 10510-8020, USA
- Dupuis, Xavier (1991). *Kültür ve gelişme. Kabulden değerlendirmeye*, UNESCO, Paris.
- Eisner, E.W. (1992). *Bireyin Kültürel ve Sanatsal Gelişiminde Eğitimin Rolü*. Birleşmiş Milletler Bilim ve Kültür Organizasyonu, Paris.
- Farhang, Mir Mohammad Sediq (1992). *Son beş yüzyılda Afganistan*. Kabil: İrfan Yayınevi
- Fathi Vajargah, Koresh ve Nevruzzade, Reza (2008). *Akademik Müfredat Planlamasına Giriş*, Tahran: Yüksek Öğrenim Araştırma ve Planlama Enstitüsü Yayınları.
- Fayaz, İbrahimi (2003). Yüksek öğrenim ve gelecekteki zorluklar. *Pegah dergisi*, 118-2.
- Fazalı, Ahmed (2006). *Yükseköğretim ve kültür ilişkisinin açıklanması, vakıfların üniversitenin kültürel rolü üzerindeki etkisi*. <http://www.ensani.ir/fa/content/88468/default.aspx>.
- Fereydoun, Abdul Hossein (2004). *Yüksek öğretim ve ulusal kalkınma*. Tehran: Farhang.
- Foroghi Abri, Ahmad Ali Yarmohamedian, Mohammad Hossein ve Toreghi, Jafar (2004). *Yüksek Öğretimde Etkililik*, Great Farsi Encyclopaedia Foundation, Tahran. 85-86.
- Fulton, O. (1992) *Eşitlik ve Yüksek Öğretim*. Burton. R. Clark ve Guy R. Neave (Eds) Yüksek öğretim ansiklopedisi: 2. cilt analitik bakış açıları. Oxford: Pergamon Basını.
- Ghobar, Mirgholam Mohammad (1989). *Tarihin yolunda Afganistan*. Mohsen Yayınevi, Kabil: Mayıs 2012.
- Giddens, Anthony (1989). *Sosyoloji*. Cambridge, (çev. H.Özel ve C. Güzel). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Goldbard, Arlene (2008). *Yüksek öğretimde kültür ve toplum gelişimi*. İmaging America. <http://surface.syr.edu/ia/13>

- Gough, Stephen ve Scott, William. (2007). *Yüksek Öğretim ve Sürdürülebilir Kalkınma: Paradoks ve Olasılık*. Çeviren: Arslan, Kurbanî Şeyh Neshin, Tahran, Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Gulami, Muhammed Rıza (2011). *Kültürel gelişme ekonomik cihadın temelidir*. <http://www.modiryar.com> adresinde mevcuttur.
- Harvey, Lee (1999). *Yüksek eğitim ve istihdam arasındaki ilişki*. Birmingham, Kalite Araştırma Merkezi (CRQ), Avrupa Kurumsal Araştırma Forumu Derneği.
- Harry, Terry Yandis (2001). Kültür ve Sosyal Davranış. *Ulusal çalışmalar dergisi*, 2 (5), Nisan, 74-77.
- Hashemi, Seyyed Mahmoud ve Kaousi, Ismail (2011). *Üniversitenin kültürel değişiminde internetin rolünün incelenmesi*. Sayfa 73-78, www.sid.ir adresinde mevcuttur.
- Hayri, A. (2007). *Afganistan'da Türkçe Eğitimin Tarihi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hosseinpourfaizi, Mohammad Ali ve Nozohor, Yusuf (2004). *Üniversite, kültür ve değişim*, Nader Gholi Ghorchian, Hamid Reza Arasteh ve Paryosh Jafari'nin gözetimindeki yüksek öğrenim ansiklopedisinden, Farsça Ansiklopedik Vakfı, Tahran, ilk baskı, 2004, sayfa 415-416.
- Hüseyini, Seyyid Hüseyin (2011). *Kültürün önemi ve yüksek öğretim sisteminin rolü*. Sayı, 104 , <http://marifat.nashriyat.ir/node/153> adresinde mevcuttur.
- İbrahimyan, Seyyid Hüseyin (2011). *Yükseköğretim sisteminde kültür inşası ve kültürel patoloji kavramlarının yeniden okunması*. Yumuşak güç çalışmaları, ikinci yıl, beşinci sayı, bahar 2012. Sayfa, 121-135
- Inglehart, Ronald (1994). *İleri sanayi toplumunda kültürel dönüşüm*, (Çeviren. Maryam Veter), 3. Baskı, Kavir Yayınevi.
- İsmaili, Muhsin (1995). *Öğrenci seminerinden seçilmiş makaleler ve dersler*. Üniversite ve siyaset. Tahran: Allameh Tabatabai.
- Jaafari, Muhammed Taghi (1994). *Takipçi kültürü, lider kültürü*. Sayfa, 33, Tehran: Bilimsel ve Kültürel dergisi.
- Kashani, Majid ve Rostampour, Munira (2012). *Sürdürülebilir kalkınma yolunda en hayati araç olan eğitim*, sosyal bilimler kitabı. 1392 Ekim 17th, No. 67, Makale www.noormags.ir adresinde mevcuttur.

- Kazemi, Mahmud (2008). *Küreselleşme ve Üçüncü Binyılda Yüksek Öğretimin Karşılaştığı Zorluklar. Geliştirme yönetimi ve planlaması.* Beşinci cilt. www.ensani.ir/fa/content/111748/default.aspx adresinde mevcuttur.
- Kazemi, Mohammad Hossein ve Shakri Navaei, Gholamreza (2004). *Yönetim okullarının örgüt kültürünün incelenmesi.* Beşeri bilimler dergisi, Sayı 36, sayfa 37-62.
- Labadi, Zehra (2009). *Küresel, ulusal ve üniversite kültürünün üç alanındaki yüksek öğretim yöneticilerinin kültürel nitelikleri.* Davranış Bilimleri Dergisi. www.sid.ir
- Latifi, Gholamreza (2009). *Üniversitelere bir bakış ve sosyal planlamaya bir bakış.* Aylık Sosyal Bilimler Kitabı, Sayı 17, Ağustos 2009, sayfa 30-32.
- Madras Haşimi, Mahmud (2011). *Ülkedeki üniversitelerin ve yüksek öğretim kurumlarının yönetiminin bir analizi* <http://www.imna.ir> adresinde mevcuttur.
- Martinus, Nijhoff Publishers (1987). *Yüksek öğretim.* Dordrecht, Hollanda
- Mehr Alizadeh, Yadaleh (2004). *Küreselleşme ve yüksek öğretim.* Ansiklopedik Yüksek Öğretim Dergisi.
- Mohammadi, Majid (1998). *Kültür sosyolojisi ve ekonomisine giriş.* Tehran: Qatra.
- MOHE (2014). Afganistan Yüksek Eğitim Bakanlığı Sitesi. www.mohe.gov.af, erişim tarihi.
- Musharraf Javadi, Mohammad Hossein, Korang Beheshti, Afsana ve Mohammadi Esfahani, Nafisa. (2008). *Dünya ülkeleri ve İran'ın yükseköğretim sisteminin incelemesi.*
- Nadimi, Sadık (1985). *İran İslam Cumhuriyetinde büyüme ve kalkınma planlaması. Cihat dergisi.* Sayı, 80.
- Nakhai, Hamid ve Esmailzadeh, Asma (2008). *Kültürel gelişimde yüksek öğretimin rolü.* www.aftabir.com adresinde mevcuttur.
- Nakhai, Hamid (2008). *Kültür ile yaratıcılık ve yenilik arasındaki ilişki.* www.aftabir.com
- Navabakhsh, Mehrdad ve Siah Posh, Ishaq Arjmand (2009). *Sürdürülebilir kentsel gelişimin temelleri.* Tehran: Sosyologlar Yayınları.
- Nazarpour, Mohammad Taghi (1999). *Değerler ve Gelişim.* Tahran: İslam Kültürü ve Gelişimi Araştırma Enstitüsü.
- Nazimi Ardakani, Mehdi ve Keshavarz, Sosan (2006). *Kültürel dönüşüm yönetiminin teorik temelleri,* Sayfa 2-15. Makale <https://elmnet.ir/> adresinde mevcuttur.
- Neyestani, Mohammad Reza ve Rameshgar, Rehane. (2013). *Üniversitelerin kültürel*

- etkinliklerinin toplumun kültürel değişimindeki rolü. Kültürel inşası. Sayfa 146-149.*
- Pazargadi, Mehrmoosh (1998). *Yüksek öğretimde kalite değerlendirmesine ilişkin uluslararası gelişmeler. Rihafat dergisi, sayı 18.*
- Pehlivan, Çengiz (2003). *Kültürel çalışmalar, kültür ve medeniyet üzerine söylemler. Tehran: Qatra Yayınları.*
- Pourshafei, Perdakhtçi, Arasteh, Kahramani (2008). *Üniversite öğretim üyeleri tarafından işbirlikçi karar verme için bir model formüle etmek. Eğitimin temelleri üzerine araştırma makalesi, sonbahar 2017, yıl 8- sayı 2.*
- Rad, Firoz (2002). *Kültürel Gelişim Sosyolojisi, Tehran: Cha Pakhsh yayınları.*
- Ramshek, Musa (2009). *Kültürel değişme. <http://www.hormozganprisons.ir/index.php> adresinde mevcuttur.*
- Rashidpour, Abdul Majeed (1999). *Eğitim ortamının sosyalleştirilmesi, İslami okullardan dersler, sayı 2.*
- Rooh Al-Amini, Muhammed (1993). *Kültürel tanıtım alanı. Tehran: Tabiş Yayınevi.*
- Sabağpur, Ali Asghar (2006). *Kültürel değişim ve kültürel yapı, www.csr.ir/center.aspx*
- Sabağyan, Zehra (2011). *Yüksek öğretimde araştırma zorlukları. Makale koleksiyonu, Shahid Beheshti Üniversitesi Yayınları, Sayı 4, sayfa 63-35*
- Sartre, J. P. (1998). *Sosyal İlerleme ve Kültürel Değişim Durumları. Paris, 1998.*
- Sadeghi, Zainab, Mohtashmi, Reza, Miri, Amir ve Sadeghi, Subhan (2010). *Yüksek öğretimde yaratıcılık; sürdürülebilir kalkınmaya yönelik temel bir adım. Eğitim Stratejileri Dergisi, 3(1).*
- Satari, Celal (1987). *Kültür alanında. Tehran: Weiss.*
- Sedghi Bukani, Nasır ve Sufi, Salah (2010). *Araziyi test etmeye vurgu yaparak ulusal kalkınmada yüksek öğretimin rolü, Sayfa 107 – 112.*
- Schneider, Susan C. & Barsoux, Jean-Louis (1997). *Kültürler arası yönetim. Harlow, İngiltere; New York: Financial Times, Prentice Hall*
- Shirkund, Shahram (2012). *Kültürel değişim kültürü, ulaşım ve gelişim sitesi. Sayı 58, Haziran 2013, sayfa 74-83.*
- Sıddıqı, Jawad (2005). *Afganistan'da Yükseköğretimde Din Eğitimi. Yüksek lisans tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.*

- Tabesh, Muhammed (2009). *Kültürel değişme*. <http://kültür.blogfa.com/post-30.aspx> adresinde mevcuttur.
- Tabatabai, Javad (1995). *İbn Haldun ve Sosyal Bilimler (İslam medeniyetindeki sosyal bilimlerin statüsü)*. Tehran: Terh Naw.
- UNESCO (1997). *Kültür ve gelişme (gelişmeye antropolojik yaklaşım)*. Çeviren: Nematullah Fazlı ve Mohammad Fazli. Tehran: Kültür ve İslami Rehberlik Bakanlığı.
- White, Leslie (2000). *Kültürün Evrimi: Medeniyetin Roma'nın Çöküşüne İlerlemesi*. Çeviren: Fariborz Majidi, Dashtestan Yayınevi.
- Woodhall, Maureen (1992) *Yüksek Öğretimde Öğrenci Kredileri*. Paris: Uluslararası Eğitim Planlaması Enstitüsü.
- Yemeni Dozi Surkhabi, Muhammed (2009). *Yüksek öğretimde yeni yaklaşımlar ve bakış açıları*. Tahran, Kültürel ve Sosyal Bilimler Araştırma Okulu Yayınları. <http://ensani.ir/fa/content/87368/default.aspx> adresinde mevcuttur.
- Yılmaz, A. (2005). *Afganistan'da Kadının Sosyal Statüsü Ve Din Eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- MOHE (2005). *Yüksek Öğretim Bakanlığı Stratejik Kalkınma Planı*. <http://www.mohe.gov.af/?lang=en&p=plan>
- Zahidi, Seyid Muhammed (2004). Örgüt kültürü araştırmaları. *Yönetim Çalışmaları*, Üç Aylık 41-43. Makale https://jmsd.atu.ac.ir/article_4771.html adresinde mevcuttur.
- Zarei, Mehrdad. (2007). *Örgüt kültürünün temelleri ve kavramları*. Makale <http://www.mgtsolution.com> adresinde mevcuttur.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Nasratullah, Rahimi:

Eğitim Durumu

Lisans : Alberoni Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngilizce Dil ve Edebiyatı

Yüksek Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü,

Yayımlar :